

MILTÄ OPETTAJAN KUULUU NÄYTTÄÄ?
NÄKÖKULMIA OPETTAJAN ULKOISEEN OLEMUKSEEN

Elina Hankaniemi

Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden yksikkö
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2014

Tämän fenomenologisen tutkimuksen tavoitteena on ollut luoda ymmärrys naisopettajien pukeutumisen merkityksestä heidän työssään ja koulumaailmassa yleisesti valmistuneiden opettajien, luokanopettajaksi opiskelevien ja kuudesluokkalaisten oppilaiden näkökulmista. Työssä tutkittiin, miten tutkimuksen osallistujajoukot kokevat opettajan ulkoisen olemuksen ja samalla vertailtiin näiden osallistujajoukkojen näkemysten eroja ja yhtäläisyyksiä. Aineistoa kerättiin hyödyntäen puolistrukturoitua teemahaastattelua kaikissa tutkimuksen kohderyhmissä. Lisäksi oppilailta kerättiin aineistoa myös kirjoitelmien ja kuvallisten tuotosten muodossa. Tutkimukseen osallistui kaksi naisluokanopettajaa, kaksi luokanopettajaksi opiskelevaa naista ja 23 kuudesluokkalaista oppilasta. Oppilaista 21 oli tyttöjä ja kaksi poikia. Koska tutkimukseen osallistuneet olivat lähes kokonaan naisia ja tyttöjä, on aihetta tutkittu erityisesti naisnäkökulmasta.

Opettajan ulkoisella olemuksella on koettu olevan selkeä merkitys oppimisympäristöön ja esikuvan antamiseen. Pukeutuminen on ulkoisen olemuksen yksi osatekijä ja merkittävä osa ensivaikutelman luomisessa. Opettajaopiskelijat kokivat sen tärkeänä jopa opettajankoulutuksen pääsykokeissa, vaikka sen ei toivottukaan vaikuttavan tuloksiin. Tutkimuksen perusteella ulkoista olemusta pidetään hyvin tärkeänä osana myös opettajan työssä. Opettaja on tärkeä esimerkki kasvaville lapsille ja nuorille. Hän ilmentää omaa esimerkillisyyttään jatkuvasti myös omalla ulkoisella olemuksellaan. Persoonaa ja oma identiteetti ovat tärkeitä työkaluja opettajan jokapäiväisessä työssä. Pukeutumisellaan opettaja voikin tuoda omaa persoonallisuuttaan ja identiteettiään halutulla tavalla esiin, korostaa tai häivyttää sitä. Opettaja ei kuitenkaan voi pukeutua aivan kuten haluaa vaan opettajan pukeutumiseen kohdistuu paljon odotuksia ja paineita yhteiskunnalta, kollegoilta ja oppilailta.

Opettajien, opiskelijoiden ja oppilaiden näkemykset opettajan ulkoisesta olemuksesta olivat pääosiltaan hyvin samankaltaisia. Kaikki ryhmät korostivat opettajien ulkoisen olemuksen tärkeyttä, eikä sitä pidetty yhdentekevänä asiana. Kaikki tutkimuksen osallistujaryhmät nostivat vahvasti esiin esimerkillisyyden osana opettajan ulkoista olemusta. Ulkoisesta olemuksesta nostettiin muutoinkin esiin samanlaisia tärkeitä koettuja teemoja, kuten siisteys ja tietynlainen tyylikkyys. He myös arvottivat osa-alueita hyvin samaan tapaan. Eri osallistujaryhmiltä kerätyissä aineistoista oli kuitenkin havaittavissa myös selkeitä näkemyseroja useammassa eri aihealueessa, joita olivat erityisesti värien käyttö sekä auktoriteetin ja ulkoisen olemuksen yhteys.

Tutkimustulokset olivat hyvin yhdenmukaiset aiemmin tehtyjen tutkimusten kanssa erityisesti siltä osin, miten opettaja kokee oman ja kollegoiden pukeutumisen työssään. Myös opiskelijoiden näkemykset vastasivat aiempien tutkimusten tuloksia.

avainsanat: opettajan ulkoinen olemus, pukeutuminen, identiteetti, persoonallisuus, sukupuoli

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. KÄYTTÄYTYMISTÄ OHJAAVAT TEKIJÄT JA NIIDEN YHTEYS OPETTAJAN ULKOISEEN OLEMUKSEEN	4
2.1 Opettajan ulkoinen olemus ja pukeutuminen	4
2.2 Persoonana osana opettajan käyttäytymistä	10
2.3 Identiteetti, opettajan ammatti-identiteetti ja sen kehittyminen	11
2.5 Sukupuoli ja seksuaalisuus	15
2.6 Arvomaailma ja sen merkitys opettajan työssä	18
2.7 Opettajan ulkoisen olemuksen vaikutus opettajaan kohdistuvaan oppilaiden häiriökäyttäytymiseen ..	19
3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	20
3.1 Fenomenologia tutkimuksen metodisena lähestymistapana	20
3.2 Osallistujat	21
3.3 Aineisto ja sen kerääminen	22
3.4 Analyysin kulku	26
4. OPETTAJAN ULKOINEN OLEMUS ERI NÄKÖKULMISTA KATSOTTUNA	30
4.1 Opettajien ulkoinen olemus opettajien ja opettajaopiskelijoiden näkökulmasta	30
4.2 Opettajien ulkoinen olemus kuudesluokkalaisten oppilaiden näkökulmasta	40
4.3 Opettajat, opettajaopiskelijat ja oppilaat ulkoisen olemuksen tulkitsijoina	57
5. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	60
6. POHDINTAA	64
7. LÄHTEET	68
8. LIITTEET	75

1. JOHDANTO

Tutkimuksessa käytän toistuvasti käsitettä ulkoinen olemus. Se ei muodostu ainoastaan pukeutumisesta vaan se on hyvin laaja kokonaisuus. Se kattaa kaiken minkä ihmisestä voi ulkoisesti nähdä. Pukeutumisen ohella se sisältää muun muassa meikin, kampauksen, asusteet, kengät, tatuoinnit, lävistykset ja fyysisen koon. Näiden ulkonäköseikkojen lisäksi siihen liitetään ilmeet, eleet ja asennot, jotka vaikuttavat vahvasti siihen miten ulkoasu nähdään tai koetaan.

Koen tutkimusaiheeni tärkeäksi monestakin syystä. Ulkoinen olemus on kokonaisuus, joka on tuore aihe tutkimusten rintamalla. Tänä päivänä ihmisten ulkoiseen olemukseen kiinnitetään paljon huomiota. Opettajan työ on esillä olemista ja erityisesti esimerkkinä olemista, jolloin myös ulkoisen olemuksen merkitys korostuu. Tietynlaista ulkoista olemusta voidaan pitää siis myös osaltaan yhtenä hyvän opettajuuden kriteerinä. Tutkimukseni tavoitteena on ollut luoda käsitys ja ymmärrys naisopettajien ulkoisen olemuksen merkityksestä heidän työssään ja koulumaailmassa yleisesti. Käsittelen tätä laajaa aihetta valmistuneiden opettajien, luokanopettajaksi opiskelevien ja kuudesluokkalaisten oppilaiden näkökulmista. Tavoitteena on ollut tutkia miten tutkimuksen osallistujajoukot kokevat opettajan ulkoisen olemuksen ja samalla vertailla näiden osallistujajoukkojen näkemysten eroja ja yhtäläisyyksiä. Pyrin myös pohtimaan, mistä mahdolliset näkemyserot voisivat johtua.

Käsittelen opettajan persoonallisuutta ja identiteettiä tutkimuksessani yleisemmällä tasolla johtuen siitä, että aiheesta ei ole tehty paljoakaan tutkimusta aikaisemmin. Nähdäkseni ulkoinen olemus liittyy ihmisen persoonallisuuteen ja identiteettiin niiden peilaajana. Koen, että opettajan pukeutuminen ja pukeutuminen yleisestikin on tiukasti sidoksissa kulttuuriin ja siten eri tavoin tulkittavissa eri maissa. Tästä syystä kansainvälistä aineistoa ja tutkimusta aiheeseen liittyen on vaikeaa ja epäluotettavaa soveltaa suoraan tähän tutkimukseen. Tuorein tutkimus opettajien ulkoisesta olemuksesta on Marjo Kamilan väitöskirja vuodelta 2012, jossa hän on tutkinut opettajien pukeutumista opettajien itsensä näkökulmasta. Kamila on myös vuonna 2010 tutkinut opettajaopiskelijoiden pukeutumista ja heidän käsityksiään pukeutumisesta tulevassa työssään. Lisäksi opettajaopiskelijoiden pukeutumista erityisesti pääsykoetilanteessa on tutkinut Lauri Kemppinen vuonna 2007.

Opettajien ulkoista olemusta ja sen vaikutusta tämän päivän oppimisympäristöön on tutkittu hyvin vähän, vaikka se on mielestäni edelleen yksi hyvän opettajuuden osatekijä. Ihanteet seuraavat yhteiskunnallista kehitystä ja myös opettajiin liittyvät ihanteet ovat muuttuneet koulun kehityksen myötä. Aikaisemmin koulumaailmaan liittyviä ihanteita ovat olleet muun muassa pidättyvyys, vaatimattomuus ja hiljaisuus kun taas tämän päivän ihanteina voidaan pitää esimerkiksi avoimuutta, tasa-arvoisuutta, suvaitsevaisuutta ja kriittisyyttä. Nämä arvomaailman muutokset ovat muuttaneet oleellisesti myös opettajan roolia kasvattajana. (Launonen 2012.) Nähdäkseni on tärkeää tutkia, millä tavoin opettajan ulkoinen olemus voi tämän päivän koulumaailmassa vaikuttaa opettajan omaan työhön ja samalla oppilaiden oppimisympäristöön. Koin myös tärkeäksi selvittää, millaista ulkoista olemusta tämän päivän opettajalta odotetaan. Erityisesti oppilaiden kokemukset opettajan ulkoisesta olemuksesta ovat tuore näkökulma tämän tutkimusaiheen alueella. Aiheesta on kirjoitettu viime vuosien aikana laajalti lehdistössä ja internetin uutispalstoilla (mm. Helsingin uutiset 23.2.2011, MTV3 9.8.2011, Pohjalainen 12.11.2012) ja samalla siitä on herännyt myös runsaasti keskustelua keskustelupalstoilla (mm. Kaleva.fi & Suomi24.fi). Kirjoittavat ovat arvostelleet kovin sanoin omien tai lastensa opettajien ulkoista olemusta, mutta samalla myös puhuneet siitä, millainen pukeutuminen opettajalla on hyväksyttyä. Hyvä opettajuus koostuu monista tekijöistä. Niistä yksi on ulkoinen olemus, vaikka se usein sivuutetaan helposti. Tästä huolimatta, jokaisella on omat näkemyksensä siitä, miltä opettaja voi näyttää erityisesti työaikanaan. Opettajan työ nähdään kuitenkin kokonaisvaltaisena ja ulottuvan myös hänen vapaa-ajallensa. Yleiseen keskusteluun perustuen halusin tutkimuksessani ottaa huomioon aikaisemmin mainitsemani kolme näkökulmaa, joita ovat opettajat, opettajaopiskelijat ja oppilaat, ja koostaa sen perusteella kokonaiskuvaa siitä, miten opettajan ulkoinen olemus koetaan tämän päivän koulumaailmassa.

Opettaja on jatkuvasti estradilla ja huomion keskipisteenä luokkahuoneessa ja koulumaailmassa yleisesti, joten myös hänen ulkoiseen olemukseensa ja sitä kautta myös pukeutumiseen kiinnitetään päivittäin huomiota. Opettajien ulkoiseen olemukseen on kiinnitetty aina huomiota, mutta erityisesti viime vuosina aihe on noussut näkyvästi esiin myös julkisessa keskustelussa. Opettajien ulkonäön kommentointi ja arvostelu nähdään täysin sallittuna toimintana, vaikka sillä voi olla myös kauaskantoisia vaikutuksia muun muassa opettajan itsetunnolle. (mm. Helsingin Sanomat 2.2.2009, Aamulehti 22.8.2011.)

Monissa ammateissa univormut ja työvaatteet rajoittavat työntekijänsä tarkasti vaadittavaan visuaaliseen järjestykseen. Syitä ulkoisen olemuksen säännönmukaistamiselle on useita, kuten turvallisuus, yritysidentiteetti, traditiot ja pukeutujan itsekontrolli. Epämuodollisemman pukeutumisen työyhteisöt kuitenkin sallivat työntekijöilleen visuaalista liikkumavaraa. Tähän joukkoon lukeutuvat myös suomalaiset koulut ja niiden henkilökuntana opettajat. Tämä visuaalinen liikkumavara voidaan kuitenkin nähdä hyvin näennäisenä ja se voi jopa vaikeuttaa työpukeutumisen valintaa. (Kamila 2010 & 2012, 47.) Visuaalisen vapauden näennäisyydestä huolimatta opettajien pukeutumiseen on aina pyritty vaikuttamaan ja sitä on pyritty myös rajoittamaan lähinnä moraalisin keinoin. Kouluissa vallitsee erilaisia pukeutumissääntöjä, mutta ne koskettavat enimmäkseen naisia. Nainen ei saa pukeutua liian seksikkäästi, hänen tulisi olla huoliteltu, liikaa sitä korostamatta. Pukeutumiseen liittyviä rajoituksia luo erityisesti opettajan rooli koulumaailman esimerkkinä. Pukeutuminen saattaa olla myös pedagoginen strategia, jota käyttämällä saa kunnioitusta opettajana. Useiden tutkimusten perusteella monet opettajat jopa pyrkivät sulautumaan koulumaailman ulkoisen olemuksen muottiin ja oppivat samalla pukeutumaan tavalla, jota heiltä opettajina odotetaan. Myös jo opiskelijat ovat hyvin tietoisia näistä odotuksista, ja opettajaksi muovautuminen alkaa jo opettajankoulutuksessa (Kamila 2010.)

Jokaisen ihmisen ulkoiseen olemukseen vaikuttavat monet erilaiset asiakokonaisuudet, joita harvoin tiedostetaan. Tällaisia ulkoiseen olemukseen liittyviä tekijöitä ovat muun muassa ihmisen identiteetti, persoonallisuus, seksuaalisuus, sukupuoli, minäkäsitys ja kulttuuri. Ulkoisen olemuksensa perusteella ihminen pystyy kuvastamaan muille itselle tärkeitä asioita ja omaa persoonallisuuttaan. Lähes kokonaan sen perusteella ihminen myös luo ensivaikutelman uusille ihmisille. Tutkimuksen aiheeseen ja sen tavoitteisiin liittyen teoreettisessa osuudessa pyrin tuomaan esiin näitä aihekokonaisuuksia, joiden koen vaikuttavan osaltaan opettajan ulkoiseen olemukseen ja samalla hänen työhönsä koulumaailmassa. Tutkimuksellisessa osuudessa hyödynnetään teoreettisessa viitekehyksessä käsiteltyä aineistoa.

2. KÄYTTÄYTYMISTÄ OHJAAVAT TEKIJÄT JA NIIDEN YHTEYS OPETTAJAN ULKOISEEN OLEMUKSEEN

Ihmisen käyttäytymistä ohjaa lukematon määrä erilaisia tekijöitä. Näistä tekijöistä olen syvällisemmin perehtynyt persoonallisuuteen, identiteettiin, ammatti-identiteettiin, arvomaailmaan, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen. Valitsin nämä tekijät, sillä koen niiden vaikuttavan vahvasti ihmisen ulkoiseen olemukseen ja siihen, millä tavoin hän itseään ilmentää. Lisäksi arvioin pukeutumista identiteetin korostajana. Käsittelen näitä teemoja pääasiallisesti opettajuuden näkökulmasta.

2.1 Opettajan ulkoinen olemus ja pukeutuminen

Pukeutumisella on olemassa useita tarkoituksia. Alun perin vaatteiden on ollut tarkoitus lämmittää ja suojata ihmisiä, kun elinalue on laajentunut myös pohjoiseen. Näiden rinnalle tärkeäksi teemaksi on noussut myös visuaalisuus. Tänä päivänä vaatetuksen avulla pyritään ilmentämään yhä enemmän omaa persoonallisuutta ja sosiaalista asemaa. Vaatetusta on luonnehdittu niin ruumiin peitteeksi kuin keinoksi paljastaa se, fyysiseksi ja sosiaalseksi suojaksi sekä vuorovaikutuksen ja itsensä esittämisen keskeiseksi välineeksi. Ulkoisen olemuksen avulla henkilö pyrkii rakentamaan, peittämään, korjaamaan, muuttamaan, korostamaan ja täydellistämään haurasta ja haavoittuvaa identiteettiään ja siihen liittyviä mielikuvia. (Utriainen 2006; 29, 54–55.) Pukeutumisen avulla henkilö ilmentää myös sitä kulttuuria, johon hän kuuluu. Osa vaatetuksesta näyttää, millainen on se maailma, jossa pukeutuja elää. Uudemmissa pukeutumisteorioissa pukeutumiselle on annettu useita merkityksiä: vaatteet tyydyttävät inhimillisiä ja sosiaalisia tarpeita, ilmaisevat tiedostamattomia haluja ja ristiriitoja, yksinkertaistavat ja jäsentävät heterogeenistä sosiaalista todellisuutta ja toimivat itseilmaisun välineinä sekä välittävät kulttuurisia merkityksiä. (Utriainen 2006, 36.)

Visuaalisessa kulttuurin tutkimuksessa henkilön ulkoinen olemus nähdään osana identiteettiä. Pukeutuminen ymmärretään identiteetin kiinnittäjäksi ja sen visuaaliseksi metaforaksi (Entwistle

2001, 47). Opettaja on jatkuvasti estradilla ja huomion keskipisteenä, joten hänen ulkoiseen olemukseensa ja sitä kautta myös pukeutumiseen kiinnitetään päivittäin huomiota. Marjo Kamila (2010, 126) on tutkinut opettajaksi opiskelevien ajatuksia pukeutumisestaan opettajana. Heidän tuli miettiä miksi he pukeutuvat tavallaan ja mikä siihen vaikuttaa. Opiskelijoiden itsetutkiskelu paljasti heillä olevan selkeä ajatus muotista, johon opettajan ja myös heidän tulisi kuulua. Muottia kuvattiin termein asiallinen, neutraali ja epämuodikas. Opiskelijat korostivat vaatteen olevan myös pedagoginen strategia, jota käyttämällä saa kunnioitusta opettajana. (Kamila 2010.) Nähdäkseni on kuitenkin tärkeää olla oma itsensä, eikä pukeutua vain ulkopuolelta annettujen odotusten mukaisesti ja esittää samalla jotain sellaista, mitä ei itse tunne olevansa. Tästä huolimatta normeihin sopeutuminen ja opettajan näköisyyteen mukautuminen vaikuttaa olevan joillekin naisopettajille asia, joka vain otetaan annettuna, ja siihen tyydytään (Kamila 2012, 346). Pukeutumisen merkitykset muodostuvatkin aina ihmisten välisessä kommunikaatiossa. Ihmiset tekevät johtopäätöksiä toisistaan pukeutumisen perusteella helposti jopa huomaamattaankin. Tämä ilmenee konkreettisimmin sellaisissa kohtaamisissa, joihin liittyy tuntemattomia ihmisiä. (Ruohonen 2001, 75.) Ihmisten reaktiot ovat aina vastavuoroisia ja ne tapahtuvat aina osana jotain tiettyä kulttuuria. Siinä kyseisessä yhteydessä tuotetaan myös pukeutumiseen liittyvät merkitykset. (Barnard 1996, 28–29.)

Ammatit, joissa käytetään virallisia työunivormuja sulkevat työntekijänsä tiukasti visuaalisiin järjestyksiinsä. Pukeutumisen säännönmukaisuuden ja pukeutumiskoodien taustalla voi vaikuttaa useita erilaisia syitä, kuten työturvallisuus, yritysidentiteetti, ryhmäkuri ja tietynlaiset traditiot. Epämuodollisemman pukeutumisen työyhteisöt, joihin myös suomalainen koulu kuuluu, sallivat työntekijöilleen enemmän visuaalista liikkumavaraa. Tämä vapaus voi kuitenkin lopulta olla hyvin näennäistä ja haasteellista. Ulkonäkökriteerit ovat kiristyneet suomalaisessa työelämässä. Ulkonäköä painottavassa kulttuurissamme nuorekas ja puoleensavetävä olemus liitetään helposti ilman muita perusteita menestymiseen ja työhyvinvointiin. (Kamila 2012; 26, 47.)

Myös kouluissa vallitsee erilaisia pukeutumissääntöjä, mutta ne vaikuttavat koskettavan enimmäkseen naisia. Tällaisia sääntöjä ja niihin liittyvää keskustelua on ollut aina, mutta viime vuosina aihe on noussut vahvasti julkiseen keskusteluun. Ulkonäön ihannointi ja julkinen arvostelu

on muuttunut täysin sallituksi. Ehkä yleisen sallivuuden seurauksena myös opettajien ulkoista olemusta arvostellaan runsaalla kädellä sekä oppilaiden, oppilaiden vanhempien ja jopa kollegoiden taholta. Tämä arvostelu on tuottanut valtavia ulkonäköpaineita lähes kaikille naisopettajille, mutta myös enemmistölle miesopettajia. Opettajien ulkoisesta olemuksesta annetaan toki paljon myös positiivista palautetta, mutta saadulla negatiivisella palautteella ja haukkumisella on huomattavasti suurempi vaikutus ja se saattaa vaikuttaa vahvemmin opettajan itsetuntoon kuin positiivinen kommentointi. (mm. Helsingin Sanomat 2.2.2009, Aamulehti 22.8.2011 & Kamila 2012.)

Naisopettaja ei saa pukeutua liian seksikkäästi, joka tarkoittaa, että liian avokaulaiset puserot, lyhyet hameet ja vartalonmyötäiset vaatteet ovat kiellettyjä. Opettajan tulisi olla huoliteltu, mutta ei kuitenkaan liian huoliteltu. (Tainio, Palmu & Ikävalko 2010, 15 – 16.) Kamila (2012, 84–85) olettaakin, että opettajan ammatin pitkä perinne vaikuttaa ainakin jossain määrin käsityksiin siitä, millainen ulkoinen olemus on opettajalle sopiva. Ensimmäiset opettajat olivat mallikansalaisia ja opettajuus vaikuttaa edelleen olevan puhetta mallikansalaisuudesta ja kansankynttilöistä. Opettajan oikeanlainen ruumis onkin kautta aikojen liitetty mallikansalaisuuden ihanteeseen. Usein arki ohjaakin opettajia liikkumaan ja rakentamaan omaa ulkoista olemustaan kouluyhteisön odotusten suuntaan (Tainio, Palmu & Ikävalko 2010, 13). Myös Madeleine Grumet (2003, 249–258) pohtii, miten opettajan ruumis on yhtä aikaa subjekti ja objekti. Opettaessaan luokkahuoneen etuosassa opettaja on jatkuvasti oppilaiden aktiivisen katseen kohteena.

Opetuskulttuurissa opettajat on perinteisesti ohjattu kantamaan neutraalia ja sukupuoletonta roolia. Opettajat itsekin piiloutuvat liian helposti asiantuntijuuden taakse ja pyrkivät olemaan paljastamatta liikaa itsestään. Ammattiroolista on etua, mutta siitä tulee helposti myös este aidolle kohtaamiselle ja vuorovaikutukselle. (Vuorikoski 2005, 5–6.) Nähdäkseni oppiminen perustuu kuitenkin pitkälle juuri vuorovaikutukseen ja aitoon kohtamiseen, jotka ovat peruskoulussa erittäin tärkeitä teemoja osana lapsen ja nuoren kehittymistä yhteiskunnan jäseniksi.

Suomalaisten opettajien mallikansalaisuutta on valvottu tarkasti pitkän aikaa. Aikaisemmin ulkonäköä ja käyttäytymistä koskevat ohjeet oli kirjattuna jopa säädöksiin ja opettajankoulutuksen valinnoilla valvottiin tulevien opettajien säädylisyyttä ja esimerkillisyyttä. (Simola 1995, 233–252.) Vaikka virallista sääntelyä ei enää ole käytössä, tunnutaan perinnettä kuitenkin pitävän yllä muilla keinoilla. Normina on opettajan ruumiin näkymättömyys ja seksuaalisuuden häivyttäminen. Jo opettajanopintojaan aloittelevat ovat selvillä siitä, millaiselta opettajan tulisi näyttää, ja he myös helposti sovittautuvat seuraamaan tätä normia. (Vuorikoski 2005, Mitchell & Weber 1999.) Opettajien pukeutumiseen liittyen on olemassa useita erilaisia ohjeita ja odotuksia, joita pyritään noudattamaan jo pääsykokeissa opettajankoulutukseen pyrittäessä. Ohjeistukseen kuuluvat maanläheiset värit kuten beige, musta, valkoinen ja harmaa, neutraali, peittävä ja siisti pukeutuminen, polkkatukka tai poninhäntä, luonnollinen meikki, parrattomuus ja lävistyksettömyys (Kemppinen 2007, 192).

Taulukko 1. Ulkoista olemusta koskevat ohjeet (Rauman opettajankoulutuslaitoksesta kerätty aineisto) (Kemppinen 2007, 192)

Pukeutuminen	Pukeudu neutraaleihin vaatteisiin
	Vältä ylipukeutumista
	Valitse istuvat vaatteet
	Polkkatukka ja maripaita
	Älä pukeudu punaiseen, koska se herättää aggressiota
	Violetti väri on hyvä, koska se on hillitty
	Älä valitse liian paljastavia tai avonaisista vaatteita
Puhtaus ja olemus	Miesten kannattaa ajaa parta, ettei anna itsestään suttuista vaikutelmaa
	Älä käytä vahvoja meikkejä
	Laita hiukset kiinni
	Peitä tatuoinnit, älä näytä lävistysiasi

Nähdäkseni tämän kaltaiset ohjeistukset ovat osittain ymmärrettäviä ja juontavat juurensa käytännönläheisestä työstä – lasten kanssa toimiessa lävistyksiset ja pitkät hiukset ovat tiellä, ja saattavat aiheuttaa jopa vaaratilanteita. Myös monilla muilla aloilla kuten hoitoalalla lävistyksiset ja pitkät avonaiset hiukset voivat olla turvallisuusriski.

Nykyinen eri kulttuuritaustaisista oppilaista ja opettajista kooskuva koulu pyrkii kasvattamaan oppilaitaan suvaitsevaisuuteen ja erilaisuuden hyväksymiseen. Tavoite näyttää kuitenkin olevan osittain ristiriidassa opettajiin kohdistuvien odotusten kanssa. Opettajilta odotetaan kuitenkin edelleen käytökseltään sekä ulkoiselta olemukseltaan noudattavan tiettyntyyppistä opettajaan liitettyä mallikansalaista. (Kamila 2012, 367.) Opettajan ammattiin voidaankin nähdä kytkeytyvän yleismaailmallinen ristiriita. Opettajan tehtävänä on säilyttää kulttuuriperinteitä ja siirtää yhteiskunnassa omaksuttuja arvoja tuleville sukupolville. Samalla opettajan ammattiin liitetään tänä päivänä yhteiskunnallisen uudistajan ja muutosta edistävän rooli. (Kamila 2012, 174.) Se, miten näiden ristiriitaisten odotusten ja tehtävien välillä on mahdollista työskennellä, vaikuttaakin jäävän jokaisen opettajan itsensä ratkaistavaksi. Täytyykin muistaa, että opettaminen ei ole sidoksissa vain kouluun paikkana vaan myös aikaan (Välijärvi 2007, 86). Tulevaisuuden opettajuus onkin ammattina avoin, sillä työ edellyttää tekijältään avoimuutta kohdata ja tulkita ympäröivän maailman muuttumista (Välijärvi 2007, 63). Kun opettajan hyveet ovat olleet aikaisemmin kapealla alueella, sallitaan nykyään yhä enemmän poikkeamia myös opettajien keskuudessa, sillä tavallisuus ei enää välttämättä olekaan yleisesti yhteiskunnan ihanne, vaan ihmiset haluavat yhä enemmän erottua massasta omilla valinnoillaan ja sitä kautta myös ulkoisella olemuksellaan. Täten myös opettajilta sallitaan yhä suurempaa poikkeavuutta perinteisen roolin määritteistä. Tästä huolimatta opettajan identiteetti vaikuttaa rakentuvan edelleen tavallisuuteen. Opettajiin liittyen kohtuullisuus tai tavallisuus määritellään hyvin eritavoin kuin esimerkiksi liikemiehiin, taiteilijoihin tai vaikka julkisuuden henkilöihin liittyen. Opettajan odotetaan pukeutuvan siisteihin ja asiallisiin vaatteisiin, ei liian nuhjuisiin tai seksikkäisiin. Kuitenkin se mikä on liian epäsiistiä tai seksikästä on kuitenkin aina riippuvainen siitä yhteisöstä, jossa tätä itsemäärittelyä rakennetaan. On ymmärrettävää, että seksikäs tarkoittaa aivan eri asioita riippuen siitä onko se liitetty opettajaan vai valokuvamalliin. (Heikkinen & Huttunen 2007, 24–25.)

Kamilan (2010) tutkimuksen perusteella voidaan jopa päätellä, että opettajat pyrkivät ja oppivat pukeutumaan tavalla, jota heiltä opettajina odotetaan. Opettajiksi ei siis välttämättä vain hakeudu samankaltaiset persoonallisuudet, jotka tuovat persoonallisuuttaan julki samankaltaisella pukeutumisellaan. Monilla opettajilla saattaa olla yksityisen, kätketyn minän lisäksi julkinen opettaja-persoona, joka on esillä työssä. Samalla opettaja-persoona suojelee yksityistä minää, joka paljastetaan usein vain lähimmille ihmisille (Kamila 2010, 133). Ajan saatossa, ilmiön seurauksena opettajista muovautuu myös ulkoisesti yhtenäinen joukko, joka sulautuu parhaiten koulumaailman muottiin.

Marjo Kamila (2012) on tutkinut väitöskirjassaan opettajien pukeutumista, erityisesti opettajien näkemyksiä omasta ja kollegoidensa pukeutumisesta. Aineistonsa perusteella hän on jakanut opettajat kahdeksaan erilaiseen pukeutumistyyliin, joita ovat:

1. Peruspukeutujat. He pukeutuvat epämuodollisesti farkkuihin ja muihin huomiota herättämättömiin vaatteisiin, kuten neuleisiin ja t-paitoihin. Heidän meikkinsä on hillitty tai sitä ei ole lainkaan. Erityisen tärkeäksi alueeksi peruspukeutujille nousee mukavuus ja rentous omassa pukeutumisessaan. Lisäksi Kamila liittää osaksi heidän pukeutumistaan univormumaisesti Marimekon raitapaidan. Peruspukeutujiin kuuluu suurin opettajajoukko verrattuna muihin pukeutumistyyliin.

2. Konservatiiviset ja viralliset. Heidän pukeutuminen on hyvin klassista koostuen jakkupuvuista, kauluspaidoista ja suorista housuista, eikä siihen suuresti vaikuta muuttuvat muoti-ilmiöt. Heillä erityisen tärkeäksi teemaksi nousee vaatetuksen laatu.

3. Nuorekkaat ja trendikkäät. He seuraavat paljon muotia ja ottavat siitä vaikutteita omaan pukeutumiseensa. Heidän pukeutuminen korostaa nuorekkuutta ja samanlaisuutta oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa. Osana heidän pukeutumistaan voi olla tatuointeja ja lävistyksiä.

4. Rennot urheilulliset. Heidän pukeutuminen koostuu suurimmaksi osaksi tennareista ja muista urheilullisista vaatteista. He eivät kiinnitä paljoakaan huomiota pukeutumiseensa, vaan siinä koetaan tärkeäksi huolettomuus, mukavuus ja käytännöllisyys.

5. Esteetit. Heille on erityisen tärkeää olla viimeisen päälle laitettuna ja kunnossa. He seuraavat muotia, mutta eivät noudata sitä samalla tavalla kuin trendikkäät. He tiedostavat

vahvasti ulkoisen olemuksen merkityksen itselle sekä ympäristölle. Tärkeiksi teemoiksi nousevat vaatteiden laatu, muodot ja värisävyt.

6. Näyttävät ja epäsovinnaiset. Heidän asukokonaisuudessaan on usein jotain erityistä tai jopa jotain epäsovinnaista. He eivät arastele voimakkaiden värien tai muotojen käyttämistä. He käyttävät suuria ja näyttäviä koruja, joiden lisäksi heiltä voi löytyä myös tatuointeja tai lävistyksiä.

7. Naisellisen seksikkäät. He korostavat pukeutumisessaan jopa tahallisesti naisellisuutta, aistikkautta ja vartalon muotoja. He ovat aina siististi meikattuina ja jalasta löytyvät usein korkeat korot.

8. Rennot lökäpöksyt. He eivät kiinnitä lainkaan huomiota ulkoiseen olemukseensa. Heillä on lähes aina päällä samat kuluneet ja huonosti istuvat vaatteet. Hiukset ovat kampaamattomat ja tuoksu voi olla jopa epämiellyttävä.

Näiden pukeutumistyylien perusteella Kamila (2012, 123–334) muodosti aineistostaan neljä pukeutumisdiskurssia, joita ovat mallikansalaisten, epäsovinnaisten, seksualisoitujen ja esteettien pukeutumisdiskurssit. Suuri osa näistä pukeutumisdiskurssien alaisista opettajien pukeutumistyyleistä tulee esiin myös oman tutkimukseni aineistosta. Osallistujaryhmillä oli tarkka näkemys siitä, sopivatko nämä kaikki pukeutumistyyli osaksi opettajan ulkoista olemusta.

2.2 Persoonana osana opettajan käyttäytymistä

Persoonallisuus määritellään eri lähteissä hieman eri tavoin, ja siitä on olemassa erittäin syvälle meneviä persoonallisuusteorioita (Lazarus 1982, 41). Markku Ojasen (1994, 27) mukaan persoonallisuus tarkoittaa sitä kokonaiskuvaa, joka yksilöstä on saatavissa perusteellisten havaintojen, kokemusten tai tutkimusten perusteella. Kun sanomme, että jonkun henkilön persoonallisuudelle ovat ominaisia tietyt asiat, se edellyttää, että olemme hankkineet tai jotenkin saaneet hänestä tietoja. Persoonallisuudella tarkoitetaan kaikkea sitä, mikä henkilössä on pysyvää ja tunnusomaista.

Kirjallisuudessa esiintyneiden määritelmien mukaan persoonallisuus on psyykkisten ominaisuuksien kokonaisuus ja selkeänä erona identiteetti on sen pysyvyys. Persoonallisuudella tarkoitetaan kirjallisuudessa lähes kaikkea sitä, mikä on henkilössä pysyvää, kuten maailmankuva, minäkäsitys, itsetunto, perusarvot, luonteen piirteet ja ulkonäkö. Se muodostuu yksilön ja hänen ympäristönsä vuorovaikutuksesta ja ohjaa kaikkea yksilön toimintaa. (esim. Ojanen 1994, Rajala 1985.) Oman kokemukseni mukaan sekä lähiympäristössäni tapahtuneiden muutosten perusteella arvomaailmassa voi kuitenkin tapahtua huomattavia muutoksia. Tyypillisimmin muutoksia arvomaailmassa tapahtuu esimerkiksi uskontoon liittyen. Arvomaailmaa käyn läpi tarkemmin luvussa 2.6.

Rajala (1985, 31) ymmärtää opettajan persoonallisuudella erityisesti opetustyön alueella esiintyvää ammattitietojen ja taitojen, työtä ohjaavien motiivien ja uskomusten, itse- arvostuksen sekä opettajan ja ympäristön muodostamaa kokonaisuutta. Tämä kokonaisuus eli niin sanottu ammatillinen persoonallisuus on edellä viitattuihin tietolähteisiin poiketen muuttuva ja muuttuu erityisesti vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Opettajan ammatillisen persoonallisuuden kehityksen kannalta ensimmäiset työvuodet ja silloin esiintyvien ongelmien ratkaisukeinot tai epäonnistumiset muodostavat perustan myöhemmälle ammatissa toimimiselle. Jos ongelmia ei voida silloin ratkaista, tämä voi vaikuttaa myöhempään toimintaan itsearvostuksen ja työmotivaation puutteena ja stressinä. Ammatillinen ja persoonallinen kasvu tarvitsee tilaa ja välineitä kehittyäkseen. Tästä syystä nähdään tärkeäksi, että ammattietiikkaan ja identiteettiin liittyville kysymyksille ja pohdintoille annettaisiin riittävästi aikaa ja tilaa opettajien perus- ja täydennyskoulutuksessa. (Heikkinen & Huttunen 2007, 25.)

2.3 Identiteetti, opettajan ammatti-identiteetti ja sen kehittyminen

Identiteetti muodostuu useista eri osaintenteeteistä ja niiden alaintenteeteistä. Se määritellään hieman eri tavoin eri tieteenaloilla. Yksinkertaisesti identiteetillä tarkoitetaan ihmisen käsitystä hänestä itsestään. Ihminen muodostaa käsityksen itsestään kokoamalla yksittäisistä asioista ja tapahtumista kokonaisuuden ja ilmaisemalla sen sekä itselle että muille. Jorma Anttila (2007, 7) määrittelee identiteetin itseytenä, johon sisältyy oman itsensä aktiivista tunnistamista sekä tunne

omasta yksilöllisyydestä. Hänen mukaan identiteetti on refleksiivinen; se muodostuu arvioimalla itseä muiden antamien palautteiden kautta.

Yksi tapa korostaa identiteettiään, ja tuoda sitä esiin ympäristölleen on pukeutuminen. Pukeutuminen korostuu erityisesti kulttuurisen identiteetin osa-alueilla, joista merkittävimmät ovat etninen ja uskonnollinen identiteetti. Kulttuuriset identiteetit kuvastavat yhteisiä historiallisia kokemuksia sekä kulttuurisia tapoja. Näiden merkitykset sisältyvät saman kulttuurin jäsenten identiteetteihin, ja saavat heidät kokemaan itsensä samaksi kansaksi. (Hall 2005, 224.) Kulttuurinen identiteetti on mahdollista nähdä myös tavalla, joka tunnustaa monien samankaltaisuuksien lisäksi meissä kaikissa merkittäviä eroja, joista käsin muodostuu ajatus siitä keitä me todella olemme. Identiteetti alkaa muodostua siinä vaiheessa, kun yksilö huomaa vastinpareja, joiden perusteella voi tehdä eron itsensä ja muiden välille. (Hall 2005; 13, 225.)

Ihmisen identiteetistä voidaan erottaa useita osaintiteettejä, joista yksi on ammatti-identiteetti. Ammatti-identiteettiä voidaan pitää osana ihmisen kokonaiskäsitystä itsestään. Sillä viitataan usein ihmisen omaan käsitykseen omasta ammatista, osaamisesta sekä rajoituksista siihen liittyen. Ammatti-identiteetin ajatellaan sisältävän monenlaisia arvoja, uskomuksia ja toimintatapoja liittyen hänen ammattiinsa. Opettajan ammatti-identiteetti voidaankin määritellä vastauksena kysymykseen ”Kuka minä olen opettajana?” Vastausta kysymykseen on vaikea määrittää ilman, että siihen sisällytetään paikkaa. Nykyisin ajatellaankin, että ihmisellä on monta erilaista identiteettiä, joista aktiiviseksi tulevat ne identiteetit, jotka kyseisessä tilanteessa ovat olennaisia. Kotona lasten kanssa on ammatti-identiteettiä tärkeämpää olla vanhempänä kun taas työpaikalla tilanne on päinvastainen. (Estola & Erkkilä 2007, 148.)

Opettajuus on vahvasti sidoksissa yksilön persoonaan ja identiteettiin. Persoona nähdäänkin usein yhtenä opettajan tärkeimmistä työvälineistä. Jokaisella opettajalla on ainutlaatuinen persoona, jonka pohjalta identiteetti kehittyy jatkuvasti (Väisänen & Silkelä 2000, 24). Vuorikosken (2005, 54) mukaan opettajan identiteettityöhön vaikuttavat vahvasti myös henkilökohtaiset kokemukset, kuten kaikki tunteet, ruumiillisuus ja seksuaalisuus. Opettajuuden kehittymisessä tärkeitä eivät ole vain pedagogiset taidot, vaan myös oman opettajaintiteetin rakentuminen ja tiedostaminen

sekä opettajan työn ammatillinen hahmottaminen kokonaisuutena. Opettajuuden keskeisimmäksi tekijäksi asetetaan usein opettajan oma persoona ja siitä lähtevät ominaisuudet ja toimintatavat. (Penttilä, Lahtiranta & Vanhanen-Nuutinen 2007, 53.) Opettajaksi kasvaminen on pitkä prosessi, joka alkaa jo ennen yliopistoa ja jatkuu työssä kehittyen koko työuran ajan. Opettajankoulutus voidaan nähdä tämän prosessin aktiivisena lähtökohtana, jossa yksilö aloittaa ammatillisen identiteettinsä ja opettajuutensa rakentamisen, joiden pohjana hänen persoonallinen identiteettinsä toimii. (Heikkinen 1999, 192–201.) Sitä ovat muokanneet hänen kokemansa mahdollisuudet, voitot, tappiot, toiveet, ahdistukset ja pelot, jotka liittyvät opettajana olemiseen ja siinä suhteessa itselle asetettuihin tavoitteisiin (Laine 1999, 77).

Opettajankoulutuksen välityksellä tuleva opettaja pystyy määrittämään itsensä täysin uudella tavalla, sillä hänen on mahdollista määrittää itsensä opettajaksi. Opettajankoulutuksen aikana opiskelija kehittyy siksi, mitä hän on opettajana, eli tietyn ammatin edustajana. Liittyminen tiettyyn ammattikuntaan ja kehittyminen opettajien ammattiryhmän jäsenenä antaa täysin uudenlaisen mahdollisuuden itsetulkintaan ja oman itsensä kehittämiseen. Opettajaksi kasvaminen on osaltaan persoonallista identiteettityötä, jossa pyritään etsimään vastausta kysymykseen ”kuka minä olen?”. Jo opettajankoulutuksen aikana on mahdollista alkaa työstämään kollektiivista kehitystyötä, ja pohtia sitä ”keitä me olemme?”. On mahdollista peilata omaa ammatillista minuutta opiskelijatovereihin sekä myöhemmin kollegoihin koulumaailmassa ja kehittää sitä myös sen perusteella. (Heikkinen & Huttunen 2007, 17.)

Ammatti-identiteetin rakentamisen kautta opiskelija rakentaa ammattifilosofiaansa ja ammattirooliaan ja oppii ymmärtämään itseään ja muita. Itsensä tiedostaminen on opettajaksi kasvun tärkeimpiä edellytyksiä. Opettajaidentiteetin kehittymiseen liittyy myös tietoisuus omista arvoista, asenteista ja kehityksestä persoonana. (Väisänen & Silkelä 2000, 25.) Opettajuus on jatkuvassa muutosprosessissa ja muuntuu sen vuorovaikutuksen perusteella, jota tapahtuu opettajan työssä ja sen ympäristössä. Koulutuksen uskotaan toimivan identiteetin muodostumisen vahvistajana ja suuntaajana (Laine 1999, 77). Laine (1999, 76) kuvaa ammatillisen identiteetin muotoutumista minän realisoitumisena suhteessa ammattiin ja tuleviin työtehtäviin sekä niiden vaatimuksiin. Identiteettityön tuloksena yksilö tuntee entistä paremmin itsensä ja jäsentää

suhdettaan muihin ihmisiin. Hän tunnistaa oman historiallisen määräytyneisyytensä ihmisenä, tietää mahdollisuutensa ja rajoituksensa sekä arvostaa itseään ihmisenä ja ammattilaisena. (Heikkinen 1999, 200.) Lähtökohtana on ajatus, että kaikkeen oppimiseen vaikuttavat ne monet yhteydet, joiden kautta opiskelijan maailma muodostuu. Kaikissa näissä yhteyksissä rakentuu tulevan opettajan ammatillinen ja persoonallinen identiteetti kerrottujen ja kuultujen kertomusten kautta. (Heikkinen 1999, 201.) Koulu ohjaa oppimista suurelta osin toimintatapojensa ja erityisesti opettajien tarjoamien mallien kautta. Tästä syystä myös opettajankoulutuksessa sekä työelämässä on tärkeää luoda mahdollisuuksia tietoyhteiskunnan edellyttämille valinnoille, opetuksen luovalle suunnittelulle ja erityisesti itsenäiselle ajattelulle. Tulevaisuuden opettajuus on jatkuvaa uuden etsimistä ja kokeilemistä, eikä ainoastaan oikeiksi koettujen mallien toistamista vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen. (Välijärvi 2007, 65.)

Kun henkilön ammatillinen identiteetti on rakentunut, hän tuntee omaavansa ammatin vaatimat taidot ja vastuun ja on tietoinen voimavaroistaan sekä mahdollisuuksistaan, mutta myös omista rajoituksistaan (Laine 1999, 238). Tällainen henkilö pyrkii myös kehittämään taitojaan ja ominaisuuksiaan sekä samaistumaan oman ammattiryhmänsä normeihin ja etiikkaan, joihin myös pukeutuminen osaltaan kuuluu. Ammatillinen identiteetti kehittyy sosialisoinnin kautta. Tämä edellyttää, että yksilö voi nähdä itsensä osana yhteiskuntaa sekä työyhteisöä. Ammatilliseen identiteettiin kuuluu tietynlainen roolikäyttäytyminen, joka kertoo usein siitä, miten hän kokee oman ammattinsa. Täten hän heijastaa siihen liittyviä mahdollisesti stereotyyppisiäkin ajatuksia ja odotuksia oman käytöksensä ja ulkoisen olemuksen välityksellä.

Lähes jokaisessa opettajanhuoneessa muodostuu omanlaisensa kulttuuri, jolla on omat arvot, historia ja toimintatavat. Yhteinen kulttuuri muotoutuu kollegoiden sekä opittujen tapojen kautta. Tämä yhteinen kulttuuri vaikuttaa opettajien ammatti-identiteetin muovautumiseen työyhteisössä. Ammatti-identiteetti muovautuu jatkuvasti koko työuran ajan ja muovautuminen jatkuu mahdollisesti myös vielä työuran päätyttyä.

2.5 Sukupuoli ja seksuaalisuus

Seksuaalisuus, ulkonäkö ja ruumiillisuus liittyvät vahvasti identiteettiin ja persoonallisuuteen. Ne ovat perinteen mukaan erityisesti naisopettajiin liitettyjä teemoja. Seksuaalisuuden luonnollisuudesta huolimatta, on sekä seksuaalisuus ja sukupuoli perinteisesti pyritty jopa häivyttämään koulumaailmassa myös oppilaiden välillä. Opettajat ja koulun muut työntekijät eivät tavanomaisesti miellä asemaansa tai tehtävänsä millään tavalla sukupuoleen liittyväksi. Koulun työntekijät, erityisesti opettajat ovat kuitenkin rakentamassa kehittyvää kuvaa seksuaalisuudesta ja sukupuolesta vuorovaikutuksessa oppilaiden kanssa, tiedostivatpa he sen tai eivät. (Lehtonen 2003, 102.) Opettajan täytyy tarkoin ajatella seksuaalisuuttaan ja pukeutumistaan osana sitä ja sen esiin tuojana, sillä hän ei voi tulla kouluun pukeutuneena liian avonaiseen paitaan tai lyhyeen hameeseen, jos ei halua olla muiden paheksunnan kohteena. Tarja Palmu (1999, 188–189) pohtii, mitä työn tekeminen omalla persoonallaan todella tarkoittaa, ja mitä yhteyksiä sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen sitä kautta linkittyy. Voiko opettaja olla ja opettaa omalla persoonallisuudellaan sekä samanaikaisesti piilottaa tai häivyttää nämä persoonallisuuteensa kuuluvat palaset? Opettajia kannustetaan käyttämään persoonallisuuttaan osana työskentelyään, mutta seksuaalisuutta on vaikeaa, oikeastaan mahdotonta erottaa siitä (Lehtonen 2003, 102). Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat asioita, joita ei nähdäkseni tarvitse tai edes kuuluisi piilottaa, mutta niitä ei myöskään tarvitse tuoda tarpeettomasti esiin koulumaailmassa. Ne ovat jokapäiväiseen elämäämme kuuluvia asioita itsessään, eikä niitä muissakaan tilanteissa erityisesti nosteta esille.

Koulu nähdään usein sukupuolettomana laitoksena, vaikka se ei sitä ole. Siellä on tyttöjä, poikia, naisia sekä miehiä, jotka kaikki toimivat oman sukupuolensa edustajina. Ruumiillisuuden kahtiajako feminiiniseen ja maskuliiniseen on myöhemmin saanut vielä kolmannen muodon, joka on androgyynisyys. Toisaalta aina on kuitenkin ollut esillä miehiä ja naisia, joista on ollut vaikeaa päätellä kumpaa sukupuolta he ovat edustaneet. He ovat siis poikenneet yleisesti hyväksytystä käytännöstä joko tahtoen tai tahtomattaan. (Ruohonen 2001, 129.) Harvoin nostetaan esille, että myös opettajat ovat toimijoita, joilla on sukupuoli ja seksuaalinen identiteetti. Erityisesti opettajilla on tärkeä asema roolimallina pienille kehittyville, omaa identiteettiään rakentaville oppilaille. Koulussa ei juurikaan problematisoida opettajien tai oppilaiden sukupuolta tai seksuaalisuutta,

pikemminkin ne sivuutetaan kokonaan. Koulu on kuitenkin paikka, jossa molempien sukupuolten edustajat toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa tilanteissa, joihin sisältyy aina myös kehollisuuden, sukupuolen ja seksuaalisuuden latautuneita sisältöjä. (Tainio, Palmu & Ikävalko 2010, 13.) Samanaikaisesti kouluun halutaan sekä mies- ja naisopettajia roolimalleiksi näyttämään kasvaville lapsille ja nuorille esimerkkiä miehestä tai naisesta. Myös opettajat puhuvat naisena ja miehenä näyttäytymisestä oikeanlaisten materiaalien tunnusten kautta. Monella opettajalla on mielessään kuva naisen ja miehen prototyypistä, jota halutaan ilmentää. Samalla odotetaan, että myös opettajakollega olisi tuon prototyypin mukainen. Toisilla opettajilla taas on mielessään kuva monen näköisistä miehistä ja naisista, joita haluttaisiin ilmentää koulumaailmassa monipuolisesti opettajan ominaisuudessa. (Kamila 2013, 342–343.)

Mallikansalaisuus ei ole vain nuhteettomana opettajana olemista vaan se on erityisesti myös mallikelpoisena miehenä ja naisena näyttäytymistä. Miehen ideaalina pidetään yleisesti maskuliinista heteromiestä kun taas naiset pyrkivät tasapainoilemaan naiselta näyttämisen ja samalla tietynlaista maskuliinisuutta korostavan ulkoasun kanssa. Käsitys sukupuolista muokkaa ja ylläpitää samanaikaisesti asenteita sekä sitä millaisia odotuksia naisiin ja miehiin kohdistuu erilaisissa ympäristöissä ja yhteisöissä. Tällaiseen mallina olemiseen liittyy kuitenkin valtava vastuu. (Kamila 2012; 159, 169.) Erityisesti alakoulussa opettajia pidetään tärkeinä roolimalleina ja samaistumisen kohteina. Pienet oppilaat saattavat haluta olla ihaillun opettajan kaltaisia.

Koulu, kuten moni muukin yhteiskunnallinen laitos, on sukupuolittava ympäristö. Siellä tuotetaan ja muokataan sukupuoleen liittyviä tapoja ja normeja. Sukupuolitettua maailmaa ja sukupuoli- ja seksuaalisuusstereotyyppioita luodaan, ylläpidetään ja muokataan myös koulussa kaikilla sosiokulttuurisilla tavoilla. Ne luovat kuvaa siitä, miten meidän oletetaan olevan naisina ja miehinä. (Vilkkä 2010, 112) Miehenä ja naisena olemisen tyyli ei ainakaan kokonaan ole valmiina yksilön syntymässä, vaan yksilö oppii vähitellen toiminaan ja olemaan tavalla, jota häneltä odotetaan sukupuolensa edustajana. Oppiminen tapahtuu ympäristöstä saatujen vihjeiden ja palautteiden perusteella. (Löfsröm 2007, 90.) Opettajuus on jo 1900-luvulta lähtien ollut hyvin naisvaltainen ala. Sitä on kuitenkin viime aikoina problematisoitu, sillä kouluihin on haluttu enemmän miesopettajia miehenmalleiksi pojille, mutta myös kurinpitäjiksi rauhattomammiksi

käyneisiin kouluihin. (Vuorikoski 2005, 1.)Tämän kaltaisessa keskustelussa elää kuitenkin vahva vastakkainasettelu mies- ja naisopettajien kesken, jolla samalla ylläpidetään yhteiskunnassamme eläviä sukupuolistreotypioita (Hakala 2002, 288–301).

Merley-Pontyn seksuaalisuuskäsityksen mukaan sukupuoli ei merkitse ruumiillista eikä mentaalista ominaisuutta, vaan ihmisenä olemisen tapaa (Heinämaa 1996, 157). Sukupuolta voidaan siis luonnehtia tyylinä. Miehenä ja naisena oleminen on sitä, että yksilö elää ja toimii tavalla, joka tässä tietyssä kulttuurissa tulkitaan miehen tai naisen tyyliksi elää ja olla olemassa. Tyyliin vaikuttaa moni asia, kuten tapa pukeutua, liikkua ja puhua. (Löfström 2007, 88.) Sukupuolen esille tuomiseen käytämme usein tiedostamattamme yhteisön tunnistamia sukupuolen merkitsemistapoja. Melkoisen selvä merkki naiseudesta ovat korkokengät tai mekko, kun taas mieheydestä kertoo esimerkiksi parta. Mieheyden ja naiseuden tyyleistä on aina olemassa jokin kulttuurinen yleiskäsitys, johon nojaten voidaan muodostaa sellaisia käsitteitä kuten miehekäs tai naisellinen. (Löfström 2007, 93.) Kuitenkin se, mikä koetaan maskuliiniseksi tai feminiiniseksi vaihtelee ajan ja paikan mukaan. Kulttuuri ja aikakausi vaikuttavat vahvasti siihen minkälaiset värit, materiaalit ja vaatekappaleet määritellään naisen tai miehen vaatteiksi. (Ruohonen 2001, 129.) Maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat ikään kuin kulttuurisesti vaikutusvaltaisia sopimuksia. Samanaikaisesti ne ovat kuitenkin hyvin epämääräisiä ja hankalasti määriteltävissä. Nykykulttuuri tarjoaakin jatkuvasti enemmän mahdollisuuksia liittää maskuliinisuuteen perinteisesti liitettyjä merkityksiä naiseen ja samalla tavoin feminiinisyyteen tiukasti liitettyjä merkityksiä miehiin. (Rossi 2002, 109.) Löfströmin (2007, 96) mukaan myös seksuaalisuuden ulottuvuus on usein läsnä koulussa siinä, miten pukeudutaan ja miten pukeutumisella esitetään ja luodaan omaa mieheyttä tai naiseutta.

Opettaja jättää aina jälkensä oppilaisiin. Opettajalla voi olla hyvin voimakas vaikutus oppilaiden asenteisiin ja ihanteisiin. Opettaja voi olla vaikuttaja, jonka jälki näkyy oppilaassa vielä aikuisiälläkin. (Niemi 2006, 73.) Perustellusti nähdään, että yksilö rakentaa sukupuoli-identiteettiään erityisesti lapsuus- ja nuoruusvuosinaan, jonka vuoksi on erityisen tärkeää, millaisia aineksia hän prosessiinsa tuona aikana saa (Löfström 2007, 93 – 94.) Lapset sosiaalistetaan kuitenkin jo hyvin varhain tytöiksi ja pojiksi vaatteiden perusteella (Ruohonen 2001, 129).

Yksityisellä opettajalla on vain rajallinen, mutta ei suinkaan merkityksetön rooli siinä kokonaisuudessa, jossa lapsi tai nuori rakentaa omaa mieheyttään tai naiseuttaan eli etsii omaa miehenä ja naisena olemisen tyyliään. Stereotypiat ovat muodostuneet ilmiöiden tyypillisimmistä piirteistä, ja näitä jokainen pyrkii tunnistamaan vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Omaa sukupuolta ja seksuaalisuutta jäsenetäänkin aina suhteessa johonkin tyypitykseen. Länsimaissa tyyppejä ovat esimerkiksi kaksijakoinen sukupuolijärjestelmä miehestä ja maskuliinisuudesta sekä naisesta ja feminiinisuudesta. Stereotyyppisen ajattelun kautta määrittelemme miehille ja naisille sopivat ilmeet, eleet, kehon kielen ja pukeutumisen. (Vilka 2010, 111.)

2.6 Arvomaailma ja sen merkitys opettajan työssä

Arvot katsotaan usein liittyvän ihmisen päämääriin ja käsitykseen hyvästä elämästä. Ne ilmaisevat käsityksen siitä, miten asioiden pitäisi olla. Arvoja voidaan teoreettisesti määritellä erilaisin perustein. Kulttuurissa vaikuttaa Launosen (2012) mukaan, samanaikaisesti moraalisten perusarvojen, totuus, hyvyys ja kauneus, lisäksi erilaiset arvojen alueet. Tällaisia arvojen alueita ovat tiedolliset, tekniset, taloudelliset, ekologiset, esteettiset, uskonnolliset, poliittiset, oikeudelliset ja eettiset arvot. Eettisillä arvoilla on arvoalueiden joukossa se tärkeä erityisluonne, että niiden tulisi säädellä muiden arvojen esiintymistä ja järjestystä. Arvot ilmenevät ihmisten valinnoissa ja toimivat valintojen kriteereinä erilaisten tarpeiden ja halujen kesken. Arvot tulevat näkyviin siinä, minkä hyväksi ihmiset ovat valmiita ponnistelemaan, tekemään työtä ja näkemään vaivaa.

Arvotarkasteluissa puhutaan myös usein hyveistä ja ihanteista, jotka ovat lähellä arvoja. Ihanteet ovat eettis-inhimillisiä hyveitä, jotka säätelevät ihmisten välisiä suhteita sekä käytännön vuorovaikutusta. Tällaisia ovat esimerkiksi luotettavuus, oikeudenmukaisuus, rehellisyys, tasa-arvoisuus, ystävällisyys ja suvaitsevaisuus. Ihanteet ovat hyveinä myös ihmisten ja yhteisöjen ominaisuuksia. Ihanteet seuraavat yhteiskunnallista kehitystä ja ne muuttuvat hitaasti. Esimerkiksi suomalaisessa koulukasvatuksessa oli ennen ihanteena esimerkiksi pidättyvyys, hiljaisuus, vaatimattomuus ja kuuliaisuus. Nämä ihanteet ovat kadonneet ja nykyisin koulun ihanteita ovat muun muassa avoimuus, tasa-arvoisuus, suvaitsevaisuus, itsenäisyys, vastuullisuus sekä kriittisyys.

Arvomaailman muutokset ovat muuttaneet oleellisesti myös opettajan roolia kasvattajana. (Launonen 2012.) Pukeutuminen heijastaa aina jollain tavalla ihmisten arvoja ulospäin ja sen avulla on pitkillä aikajaksoilla myös mahdollista nähdä muutos miesten ja naisten välisissä suhteissa ja asemissa sekä myös nuorten ja vanhempien ihmisten välillä (Ruohonen 2001, 122).

Opetusalan ammattijärjestö OAJ on internet-sivuillaan ([OAJ 2012](#)) koonnut opettajan eettisten periaatteiden taustalla oleviksi arvoiksi ihmisarvon, totuudellisuuden, oikeudenmukaisuuden sekä vastuun ja vapauden. Suomen perusasteen opetussuunnitelmat puolestaan mainitsevat arvopohjan yhteydessä aina ihmisoikeusjulistuksen sekä sitä seuranneet ihmisoikeusasiakirjat (Estola, Heikkinen & Räsänen 2007, 36). Opettajalla on kuitenkin oikeus omaan arvomaailmaansa, mutta opetustyössä opettajan vastuu on sidoksissa perustehtävään ja sitä määrittelevään normistoon esimerkiksi lainsäädäntöön ja opetussuunnitelmiin.

2.7 Opettajan ulkoisen olemuksen vaikutus opettajaan kohdistuvaan oppilaiden häiriökäyttäytymiseen

Oppilaiden loukkaava käyttäytyminen kohdistuu useammin nais- kuin miesopettajiin (Kivivuori 1997; 5, 18). Yhden lukuvuoden aikana 57 prosenttia naisista ja 40 prosenttia miehistä ilmoitti kokeneensa oppilaiden taholta loukkaavaa käytöstä. Kivivuoren tutkimuksen mukaan yhdeksän prosenttia naisopettajista, ja kolme prosenttia miesopettajista ilmoitti kokeneensa seksuaalista häirintää uransa aikana. Lähdeteoksesta ei löytynyt selkeitä persoonallisuuteen tai pukeutumiseen liittyviä perusteita missään häirintätapauksessa. Opettajan joutuminen häirinnän kohteeksi ei välttämättä viesti opettajan persoonasta vaan siitä, että hän käyttäytyy virallisen roolinsa mukaisesti eli tekee velvollisuutensa. Lehtosen tutkimuksissa (Lehtonen 2003, 118) on tullut esiin naisopettajia, jotka ovat pukeutumiseltaan melko provosoivia ja esiintyvät seksuaalisävytteisesti. Tämä saattaa johtaa seksuaaliseen häirintään tai seksuaaliseen kiinnostukseen oppilaiden tai jopa kollegoiden taholta. Myös käsityksen mukaan opettajan seksikkäällä pukeutumisella, epävarmalla käyttäytymisellä ja hiljaisella luonteella on todennäköisesti merkitystä häirinnän kohteeksi joutumiseen.

3. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tämän **fenomenologisen** tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää kokemuksia opettajien ulkoiseen olemukseen liittyen. Opettajien ulkonäöstä on ollut paljon keskustelua mediassa ja julkisuudessa yleisesti. Keskustelijoina ovat kuitenkin usein henkilöt koulumaailman ulkopuolelta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten opettajat, opettajaksi opiskelevat ja kuudesluokkalaiset oppilaat kokevat opettajien ulkoisen olemuksen erityisesti koulumaailmassa. Tutkimuksen voi purkaa siis seuraaviksi neljäksi kysymykseksi:

1. Miten opettajat kokevat oman ulkoisen olemuksen osana opettajan työtä?
2. Miten opettajaksi opiskelevat kokevat opettajan ulkoisen olemuksen?
3. Miten oppilaat kokevat opettajan pukeutumisen koulumaailmassa?
4. Miten näiden kolmen osallistujajoukon kokemukset asettuvat toisiinsa nähden?

Tutkimukseni tavoitteena on ollut siis tutkia aihetta opettajien, opettajiksi opiskelevien ja kuudesluokkalaisten oppilaiden näkökulmasta.

3.1 Fenomenologia tutkimuksen metodisena lähestymistapana

Fenomenologia on tutkimusmenetelmä, joka korostaa erityisesti kokemusta ja sen merkitystä. Se perustuu tutkijan tekemien havaintojen tekemiseen, tutkittavana olevan kohteesta saadun kokemuksen pohdintaan ja reflektointiin. (Varto 1992, 2005.) Kokemuksella tarkoitetaan ihmisen suhdetta siihen todellisuuteen, jota hän elää. Ihmisen suhde todellisuuteen on jatkuvaa vuorovaikutusta tämän todellisuuden kanssa, jonka osana ovat esimerkiksi luonto, kulttuuri ja muut ihmiset. Osana fenomenologiaa on ajatus ihmisten yhteisöllisyydestä. Tutkittavat kokemukset ja merkitykset eivät ole ihmisessä syntyessään vaan ne muokkautuvat eläen vuorovaikutuksessa oman ympäristön ja muiden ihmisten kanssa yhteisössä. Nämä merkitykset ovat ihmisiä yhdistäviä. Erilainen todellisuus ja ympäröivä maailma muokkaavat erilaisia kulttuureja, joilla on omanlaisiaan merkityksiä samoista asioista. (Laine 2001, 26–28.)

Olennaisena osana fenomenologiseen tutkimiseen liittyy esiymmärrys, jolla tarkoitetaan tutkijan olemassa olevaa ajatusta tutkittavasta asiasta. Näitä tutkijan ajatuksia ohjaavat hänen omat jo eletyt kokemukset. Esiymmärrystä tarvitaan, jotta tutkija pystyy ymmärtämään ilmiön merkityksiä mahdollisimman hyvin. (Laine 2001, 30–31.) Tutkija lähestyykin yleisesti tutkittavaa kohdetta omin ennako-oletuksin. Vaikka tutkija pyrkii parhaansa mukaan tiedostamaan nämä ennako-oletuksensa, ne saattavat silti vaikuttaa tehtyihin havaintoihin. Tutkija nähdäänkin olevan tärkeä osa fenomenologista tutkimusmenetelmää, sillä hän on se henkilö, joka tulkitsee toisten ihmisten kokemuksia tietystä ilmiöstä. (Giles 2007.) Fenomenologisen tutkimuksen tavoitteena on tutkittavan ilmiön kuvaaminen niin tarkasti sellaisenaan, kuin se tutkittavien osallistujajoukkojen kokemusmaailmassa näyttäytyy. Tästä syystä olisi erityisen tärkeää, että tutkija pystyisi irtautumaan omista oletuksistaan ja pyrkisi lähestymään tutkittavaa kohdetta avoimesti. Toisaalta fenomenologinen tutkimusmenetelmä voi painottua tutkijan omien kokemusten ja ymmärryksen tarkkailuun, jota hyödyntämällä tutkittavasta kohteesta pyritään löytämään sen keskeinen olemus. Molemmissa tutkimusmenetelmissä tärkeintä on tutkijan avoimuus tutkimuskohteeseen ilman ennalta asetettuja odotuksia ja määritelmiä. (Varto 2005.)

Oman tutkimukseni lähestymistavaksi valitsin fenomenologisen tutkimuksen, sillä halusin tutkia millaisia näkemyksiä eri osallistujajoukoilla on opettajien ulkoisesta olemuksesta. Nähdäkseni nämä kokemukset perustuvat omakohtaiseen kokemukseen erilaisista kokemuksista suhteessa omaan itseensä, omiin opettajiin ja kollegoihin. Näkemys opettajien ulkoisesta olemuksesta ei synny ilman omakohtaista kokemusta opettajista tai opettajuudesta, mutta näiden kokemusten ohella näkemysten muodostumiseen saattavat vaikuttaa myös esimerkiksi muiden vanhempien kokemukset sekä omat ennako-oletukset.

3.2 Osallistujat

Valitsin tutkimuskohteeksi erityisesti naisopettajat, sillä ala on hyvin naisvaltainen. Vuonna 2003 on Tilastokeskuksen mukaan luokanopettajista ollut naisia jopa 72 %. Osa tutkimuksen aihealueista on kuitenkin mahdollista yleistää koko opettajakuntaan.

Tutkimukseeni osallistui kaksi Tampereen kaupungin peruskoulun naisopettajaa sekä kaksi Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen naisopiskelijaa. Henkilöt valikoituivat haastateltaviksi sähköpostikyselyn kautta vapaaehtoisuuteen perustuen. Heidän lisäksi tutkimukseen osallistui 23 kuudesluokkalaista oppilasta, joista 21 oli tyttöjä ja 2 poikia. Sukupuolten välinen määrällinen ero oli seurausta luokan epätasaisesti koostuvasta sukupuoliaineksesta ja vapaaehtoisuudesta. Tytöt halusivat osallistua poikia innokkaammin aineiston tuottamiseen. Luotettavuusosiossa pohditaan lisää sen mahdollista vaikutusta tutkimukseen ja sen tuloksiin. Kaikki haastatteluihin osallistuneet olivat tyttöjä. Käytän usein termiä osallistujaryhmä, jolla tarkoitan näitä kolmea joukkoa jotka tutkimukseeni ovat osallistuneet; opettajat, opettajaopiskelijat ja kuudesluokkalaiset oppilaat.

Tamperelaisen alakoulun kuudesluokkalaiset oppilaat valikoituivat osaksi tutkimusta, koska tein opintoihini liittyvän päättöharjoittelun heidän luokassaan syksyllä 2013. Valitsin tutkimukseen kuudesluokkalaiset oppilaat myös siitä syystä, että heidän iässään pukeutuminen ja ulkonäkö alkaa muodostua merkittäväksi kokonaisuudeksi. Kuudesluokkalaiset kiinnittävät toistensa pukeutumisen ohella huomiota myös opettajien pukeutumiseen sitä arvioiden. Nuoremmat oppilaat eivät välttämättä olisi pystyneet käsittelemään aihealuetta samalla tavalla tuoden esiin omia näkemyksiään ja mielipiteitään opettajien pukeutumisesta, kritiikkiä unohtamatta. Pienelle oppilaalle opettaja on suuri esikuva, eivätkä he osaa samalla tavalla kiinnittää opettajan ulkoiseen olemukseen huomiota.

3.3 Aineisto ja sen kerääminen

Olen kerännyt tutkimukseni aineiston vuosina 2011-2013. Olen tutkinut kokemuksia opettajien ulkoisesta olemuksesta opettajien, opettajaopiskelijoiden ja kuudesluokkalaisten oppilaiden näkökulmista.

Opettajat ja opettajaopiskelijat. Kerätessäni aineistoa opettajilta ja opettajiksi opiskelevilta valitsin tutkimusmenetelmäkseni haastattelun, sillä katsoin sen olevan paras vaihtoehto tavoitteiden saavuttamiseksi. Harkitsin myös kyselylomakkeen laatimista, mutta mielestäni se rajoitti

vastauksien syvyyttä. Kyselylomakkeella vastausten saaminen on myös melko epävarmaa sekä samalla keskittyminen asiaan ei välttämättä ole yhtä syvällistä. Koin haastattelun joustavaksi ja avoimeksi vaihtoehdoksi tutkimuksen tekemiseen, sillä kysymyksiä on mahdollista syventää haastattelun aikana. En pitänyt aihepiiriä liian arkaluonteisena haastateltaville, vaan he kykenivät kertomaan näkemyksensä rehellisesti avoimessa haastattelutilanteessa, toisin kuin tutkimuksen toisessa vaiheessa oppilaita haastateltaessa. (mm. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 192–193.)

Haastateltaville lähetettiin etukäteen haastattelurunko alustavine kysymyksineen, jotta he pystyivät valmistautumaan haastatteluun jo etukäteen. Tutkimus perustui siis neljän henkilön haastatteluun, laajaan kysymyssarjaan sekä haastattelussa tehtyihin laajentaviin ja tarkentaviin lisäkysymyksiin. Jaoin kysymykset neljään kokonaisuuteen ja analysoin aineiston aihekokonaisuuksina. Haastateltavien suorat lainaukset kohdensin opettajiin ja opiskelijoihin, jotta heidän välillään olisi helpompi tehdä vertailua. Suorat kohdennetut lainaukset mahdollistavat tutkimuksen analysoinnin jatkamisen eri ryhmien profilointiin.

Luokittelen aineistonkeruumenetelmäni puolistrukturoiduksi teemahaastatteluksi, sillä olin etukäteen hahmotellut haastattelurunkoa sekä miettinyt valmiiksi aiheita tukevia kysymyksiä. Kaikki haastateltavat vastasivat samoihin kysymyksiin omin sanoin. Aihealueena opettajankoulutuksen pääsykokeita käsiteltiin enemmän opettajaksi opiskelevien kanssa, sillä heillä pääsykokeet ovat vielä tuoreessa muistissa. Tallensin haastattelut nauhuriin kirjoittaakseni ne tekstimuotoon jälkikäteen. Siirsin haastattelut kokonaisuudessaan tekstimuotoon, sillä tuloksia oli helpompi tulkita kokonaisuutena kuin pieninä paloina tai äänitiedostoina. Myös ajatus siitä, mikä haastatteluissa on olennaista, saattaa muuttua hajanaista lähdeaineistoa käsiteltäessä.

Kuudesluokkalaiset oppilaat. Tutkimuksen toisen osan aineisto koostuu kolmesta erilaisesta materiaalista; kuudesluokkalaisten tekemistä kirjoitelmista, kuvaamataidon töistä sekä heidän haastatteluista. Näitä kolmea eri aineistoa yhdessä nimitän jatkossa oppilasaineistoksi. Sain kirjoitelmia yhteensä 23 ja kuvaamataidon töitä yhteensä 28. Lisäksi haastattelin yhteensä kuutta oppilasta.

Valitsin oppilaiden kokemuksia tutkiessani pääasialliseksi aineistonkeruutavaksi oppilaiden tekemän laadullisen kirjoitelman, koska halusin heidän kertovan aiheesta vapaasti omin sanoin. Kirjoittaminen tuo kertomukseen enemmän sisältöä, koska kirjoittaessaan oppilas pohtii aihetta enemmän pukiessaan omia ajatuksiaan sanoiksi ja lauseiksi. Tiukka yksipuolinen kyselylomake ei olisi tuonut oppilaiden henkilökohtaisia näkemyksiä esiin yhtä hyvin kuin vapaamuotoinen kirjoitelma.

Kirjoitelmat tehtiin nimettömänä ja papereihin kirjoitettiin ainoastaan oma sukupuoli. Omaan tuntemukseeni ja lähdeaineistoon perustuen oppilaat harvoin kykenevät kertomaan mielipiteensä rehellisesti, jos aineiston kerääjänä on henkilö, joka on opettanut heitä pidemmän aikaa. Uskoin, että oppilaiden voisi olla haastavaa kertoa mielipiteensä rehellisesti, kun aineiston kerääjänä on henkilö, joka on myös opettanut heitä paljon. (mm. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 192–193.) Kerroin heille toivomuksenani, että jos oppilaat toisivat nykyisistä tai aiemmista opettajistaan esiin henkilökohtaisia tai yksityiskohtaisia tietoja, he eivät kertoisi opettajien nimiä.

Kirjoitelman tekemisen tueksi annoin oppilaille ohjeistuksen, joka sisälsi yhteensä 23 kysymysperhettä. Tukikysymysten avulla heidän oli mahdollista käsitellä aihetta moniulotteisemmin. Kirjoitelmassa ei kuitenkaan ollut välttämätöntä käsitellä kaikkia antamiani aiheita, vaan kysymyslistan tarkoituksena oli herättää oppilaita ajattelemaan aihekokonaisuutta syvällisemmin useista eri näkökulmista. Näkemykseni mukaan ilman tukikysymyksiä oppilaiden kirjoitelmista olisi tullut huomattavasti yksipuolisempia ja vaikeammin analysoitavia, sillä he eivät todennäköisesti olleet pohtineet aihetta aktiivisesti aikaisemmin. Tukikysymysten lisäksi oppilaille jaetussa aineistossa oli 12 kuvaa erilaisista pukeutujista herättämässä ajatuksia ja mielipiteitä. Tukikysymykset sisälsivät myös kysymyksiä heidän omasta pukeutumisestaan, sillä ajattelin oman pukeutumisen syiden pohtimisen auttavan oppilaita ymmärtämään myös muiden pukeutumisen taustalla olevia syitä. Annoin oppilaille myös mahdollisuuden tuoda esiin omia näkemyksiään piirtämillään kuvilla kirjoitelman yhteydessä. Kirjoitustyö tehtiin kokonaisuudessaan oppituntien aikana, jolloin heille jäi reilusti aikaa ajatus- ja kirjoitustyölle. Uskomukseni mukaan kirjoitelmat olisivat olleet huomattavasti suppeampia kotona toteutettuina. Samalla pystyin varmistamaan, että oppilaat eivät keskustelisi aiheesta keskenään vielä tässä vaiheessa.

Oppilaat eivät saaneet tietää tarkasti tutkimukseni aihetta ennen kirjoitelmien tekemistä. Myös vanhemmille lähettämiini tutkimukseen osallistumiseen liittyviin lupakyselyihin kirjoitin tutkimuksen aiheeksi yleistetyksi vain pukeutumisen. Tähän oli syynä se, että en halunnut oppilaiden keskustele vanhempiensa tai kavereidensa kanssa, vaan halusin jokaisen oppilaan oman rehellisen ensivaikutelman ja mielipiteen tutkittavasta aiheesta. Jos oppilaat olisivat päässeet pohtimaan opettajien pukeutumista ja keskustelemaan aiheesta etukäteen muiden kanssa, olisivat oppilaiden omat mielipiteet saattaneet helposti muovautua muiden mielipiteistä. Samasta syystä kerroin oppilailleni tutkimuksestani erittäin vähän ja alustin kirjoitelmien tekoa vain hyvin lyhyesti. Lähes kaikki oppilaat kuitenkin kertoivat, että olivat kiinnittäneet myös aikaisemmin huomiota opettajien pukeutumiseen.

Kirjoitelmien tekemiseen annettiin reilusti aikaa, eikä keneltäkään loppunut aika kesken kirjoitustyön. Kirjoitelmien kirjoittamisen jälkeen keskustelimme lyhyesti kirjoitelmien herättämistä kysymyksistä ja ajatuksista. Kannustin oppilaita myös kiinnittämään jatkossa enemmän huomiota opettajien pukeutumiseen sekä pohtimaan sen taustalla olevia tekijöitä myöhempiä vaiheita, haastatteluita ja kuvaamataidon töitä varten.

Kirjoitelmien lisäksi käsittelin opettajien pukeutumista oppilaiden kanssa myös kuvaamataidon piirtämisen jaksolla, jossa aiheina olivat myös värioppi ja värien merkitys sekä ihmisen mittasuhteet. Päätyönä oppilaat toteuttivat piirtämällä ihmisen oikeilla mittasuhteilla ja pukivat sen hyödyntäen käsiteltyä värioppia. Tehtävänä oli piirtää perinteisen ulkoisen olemuksen omaava naisopettaja. Osa oppilaista piirsi ensisijaisen tehtävän lisäksi kuvan, joka esitti perinteisestä poikkeavaa opettajaa. Kuvassa korostettiin ulkoisia ominaisuuksia, joita opettajalla ei saisi tai kuuluisi heidän mielestään olla. Varsinaisten töiden toteuttamiseen käytettiin aikaa yhteensä neljä oppituntia, eli noin 180 minuuttia.

Kirjoitelmien ja kuvaamataidon töiden lisäksi halusin vielä haastatella muutamia oppilaita. Toteutin haastattelut, koska halusin tarkentaa ja syventää kirjoitelmien avulla keräämääni aineistoa ja samalla varmistua, että kirjoitelmien perusteella tekemäni tulkinta olisi mahdollisimman oikea. (mm. Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 1997, 192–193.) Kirjoitelmissa suuri osa

oppilaista vain totesi oman mielipiteensä tarkentamatta sitä esimerkein tai perusteluin. Tulkintani tueksi kaipasin myös perusteluita siitä, miksi oppilaat ajattelivat, kuten ajattelivat.

Oppilaat valikoituivat haastatteluun vapaaehtoisuuden perusteella. Kirjoitelmien tekemisen jälkeen keräsin listan oppilaista, jotka halusivat osallistua syventävään haastatteluun, jonka aiheena oli opettajien pukeutuminen. Haastattelut toteutettiin kouluajalla välituntisin. Oppilaat saivat itse valita osallistuivatko haastatteluun yksin vai pareittain. Suurin osa vapaaehtoisista olisivat halunneet tulla haastateltavaksi yksin, mutta lopulta sitä ei ollut aikataulullisesti mahdollista toteuttaa. Haastattelin siis yhden oppilasta yksittäin, yhden parin ja yhden kolmen hengen pienryhmän.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina. Ennen haastattelua laadin aikaisempien kirjoitelmien pohjalta kysymysrunгон, joka sisälsi myös kirjoituksissa yleisiksi nousseita näkökulmia, joihin halusin saada perusteluita ja esimerkkejä. Ennalta laadittujen kysymysten lisäksi oppilaat saivat vapaasti kertoa omista ajatuksistaan aiheeseen liittyen. Nauhoitin kaikki haastattelutilanteet oppilaiden luvalla, jotta pystyin parhaalla mahdollisella tavalla olemaan läsnä haastattelutilanteessa ja tarvittaessa palaamaan tarkemmin alkuperäiseen aineistoon. Haastattelutilanteen jälkeen kirjoitin haastattelutilanteet myös tekstimuotoon, jotta analysointi olisi helpompaa ja aineisto paremmin hallittavissa. Haastattelut kestivät keskimäärin noin 25 minuuttia ja ne toteutettiin kouluajalla tutussa kouluympäristössä.

3.4 Analyysin kulku

Analyysin ensimmäinen osa - opettajat ja opettajaopiskelijat. Analyysin ensimmäisessä osassa haastatteluaineisto on jaettu opettajilta ja opiskelijoilta saaduiksi kokonaisuuksiksi ja ne edelleen kysymyskohtaisesti aineiston molempien osallistujajoukkojen osalta. Muodostin haastattelurungon kysymyksistä muutamia samaa aihetta käsitteleviä kysymyskokonaisuuksia. Jaoin yksittäiset kysymyskokonaisuudet laajemmiksi aihekokonaisuuksiksi, jotka käsittivät useamman samaan aiheeseen liittyvän kysymyksen ja siitä syntyneet keskustelut. Nämä analyysissa syntyneet aihekokonaisuudet olivat samoja kuin tutkimuksen tulososassa käytetty

jaottelu eli stereotyyppinen opettaja, pukeutuminen opettajan työssä, persoonallisuus ja identiteetti osana opettajan pukeutumista sekä pukeutumisen pääsykokeissa.

Näiden laajempien aihekokonaisuuksien avulla pyrin hahmottamaan opettajien ja opiskelijoiden näkemyksiä. Hahmoteltuani molempien tutkimusryhmien näkemyksiä ulkoiseen olemukseen liittyvistä alueista, pyrin vertailemaan näitä kahta ryhmää keskenään selvittääkseni millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia ryhmien väliltä löytyi. Seuraavaksi vertailin aineistoa tarkemmin aihekokonaisuus kerrallaan. Tutkimuksen tuloksissa pyrin kertomaan opettajien ja opiskelijoiden väliltä löytyneitä eroja ja yhtäläisyyksiä sekä myös hieman pohtimaan mistä nämä näkemyserot voisivat aiheutua.

Analyysin toinen osa - oppilasaineisto. Tutkimuksen toisessa osassa aineistoni oli kolmiosainen, eli se koostui oppilaiden tekemistä kirjoitelmista, kuvaamataidon töistä sekä osan oppilaiden haastatteluista. Tämän vuoksi myös analyysi koostui toisessa osassa useammasta vaiheesta.

Käsittelin saamaani kirjoitelma-aineistoa ja haastatteluista saatua litteroitua aineistoa yhtenä kokonaisuutena kirjoitusohjelman avulla. Aineistosta syntyi erilaisia aihealueita sen perusteella, mistä oppilaat kirjoittivat tai haastattelussa kertoivat. Kaikki oppilaiden näkemykset on kerätty eri aihealueiden alaisuuteen, jotka ovat lueteltuna taulukossa 2.

Jokaisen aihekokonaisuuden alle kokosin kaikki aihetta käsitellyn materiaalin kirjoitelmista ja haastatteluista. Tässä vaiheessa kuitenkin halusin vielä säilyttää yhteyden vastausten ja vastaajan kesken, joten numeroin kirjoitelmat. Näitä numerotunnuksia on käytetty katkelmien yhteydessä, jotta palaaminen kokonaiseen kirjoitelmaan olisi vielä mahdollista tarvittaessa. Kun olin jakanut kaiken oppilailta saadun aineiston näiden 17 aihealueen alaisuuteen, tiivistin ja liitin toisiinsa tiukasti liittyviä aihealueita yhteen laajemmiksi aihekokonaisuuksiksi, sen mukaan, mikä tuntui tarkoituksenmukaiselta. Nämä laajemmat kokonaisuudet olen luetellut taulukossa 2.

Taulukko 2. Oppilasaineiston aihekokonaisuuksien muovautuminen

Analyysivaiheen aihealueet	Laajemmat aihekokonaisuudet
<ol style="list-style-type: none"> 1. Perinteinen opettaja 2. Siisteys 3. Tyylikkyys ja muodikkaus 4. Tatuoinnit ja lävistyks 5. Rentous 6. Asiallisuus 7. Paljastavuus 8. Esimerkillisyys 9. Ei tällaista 10. Asusteet 11. Yhteys tunnilla keskittymiseen ja oppimiseen 12. Värit 13. Auktoriteetti ja kunnioitus 14. Pukeutumisen vapaus 15. Unelmien opettaja 16. Oppilaan oma pukeutuminen 17. Miksi opettajat pukeutuvat kuten pukeutuvat 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Perinteinen opettaja 2. Siisteys ja rentous osana opettajan ulkoista olemusta 3. Asiallisuus ja pukeutumisen paljastavuus 4. Ulkoisen olemuksen yhteys opettajan auktoriteettiin 5. Tatuoinnit, lävistyks ja ääripukeutumistyyli 6. Värit ja niiden merkitys opettajan pukeutumisessa 7. Esimerkillisyys

Monet aihealueet liittyvät vahvasti toisiinsa, mutta niitä on kuitenkin käsitelty erikseen omina alueinaan, johtuen aineiston määrästä. Joistain aihealueista oli huomattavasti enemmän ja laajemmin aineistoa kuin toisista. Näihin aineistorikkaisiin kokonaisuuksiin en halunnut liittää pienempiä alueita, sillä nähdäkseni oppilaat olivat kokeneet ne erityisen tärkeiksi aiheiksi.

Tutkimuksen ensimmäisen osan mukaisesti, pyrin nytkin vertailemaan oppilaiden näkemyksiä ja löytämään niiden väliltä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Tarkoituksenani oli myös pohtia taustoja oppilaiden mielipiteille. Haastatteluista saatu aineisto tuki hyvin kirjoittelusta saatua aineistoa, sillä jotkin kokonaisuudet jäivät kirjoitelmien perusteella hieman vajaiksi.

Kirjoittelusta saatua aineistoa analysoin hieman jo ennen haastatteluiden toteuttamista, jotta aineistot tukisivat toisiaan parhaalla mahdollisella tavalla. Haastatteluissa on käsitelty täysin samanlaisia teemoja kuin, mitä kirjoitelmissakin. Tutkimuksen tuloksissa kuvaan analyysissa esille tulleita oppilaiden näkemyseroja ja -yhtäläisyyksiä opettajien ulkoisesta olemuksesta. Samalla tavoitteenani on ollut analysoida näitä näkemyksiä ja mahdollisia eroja niiden välillä. Analyysin pohjalta yhdistelin pienempiä toisiinsa nivoutuvia aihekokonaisuuksia laajemmiksi, jonka pohjalta muodostuivat kokonaisuudet; perinteinen opettaja, siisteys ja asiallisuus opettajan ulkoisessa

olemuksessa, asiallisuus ja pukeutumisen paljastavuus, ulkoisen olemuksen yhteys opettajan auktoriteettiin, tatuoinnit, lävistyksiset, ääripukeutumistyyli, värit ja niiden merkitys opettajan pukeutumisessa sekä esimerkillisyys. Tulokset käsitellään myös näissä analyysivaiheissa syntyneissä kokonaisuuksissa.

Kuvaamataidon työt toimivat tutkimuskokonaisuutta tukevana ja visuaalista näkökulmaa antavana tekijänä. Niiden analysointi täysin omana kokonaisuutenaan olisi aiheeseen nähden hyvin haastavaa ja niiden tuloksinassa olisi liikaa virhemahdollisuuksia. Koin kuitenkin, että työt antavat uuden ulottuvuuden kirjoittelusta ja haastatteluista saatuun kokonaisuuteen.

Analyysin kolmas osa – osallistujaryhmien vertailu. Tutkimuksen kolmannen osan analyysi perustuu pääsääntöisesti vertailuun tutkimuksen kolmen aineistokokonaisuuden välillä. Näitä aineistokokonaisuuksia olivat opettajat, opettajaopiskelijat ja oppilaat. Vertailu perustuu näistä osa-alueista saatuihin tuloksiin eikä tässä vaiheessa juurikaan ole huomioitu enää alkuperäistä aineistoa. Joidenkin asiakokonaisuuksien yhteydessä on kuitenkin pitänyt käyttää alkuperäistä aineistoa riittävän analyysin mahdollistamiseksi.

Pyrin löytämään aineistojen väliltä yhtäläisyyksiä sekä eroavaisuuksia, siinä miten eri osallistujajoukot kokevat opettajien pukeutumisen koulumaailmassa. Vertailin erityisesti näkemyksiä teemoista, joita kaikki tutkimuksen osallistujajoukot käsitelivät tuotetussa aineistossa. Tällaisia jokaisessa osallistujajoukossa esiin nousseita teemoja olivat muun muassa perinteinen opettajakuva, opettajan esimerkillisyys ja roolimallius, ulkoisen olemuksen ja auktoriteetin yhteys, värit ja niiden käyttäminen, ääripukeutuminen sekä sukupuoli ja seksuaalisuus osana ulkoista olemusta.

4. OPETTAJAN ULKOINEN OLEMUS ERI NÄKÖKULMISTA KATSOTTUNA

Tulosten kerronta on jaettu kolmeen eri kokonaisuuteen. Ensin käsittelen opettajilta ja opettajaopiskelijoilta kerätystä aineistosta saatuja tuloksia, jonka jälkeen käsittelen erikseen kuudesluokkalaisten oppilaiden näkemyksiä opettajien ulkoisesta olemuksesta. Lopuksi vertailen näitä kahta kokonaisuutta tuoden esiin selkeimpiä eroja ja yhtäläisyyksiä tutkimukseen osallistuneiden kolmen osallistujajoukon näkemysten välillä.

4.1 Opettajien ulkoinen olemus opettajien ja opettajaopiskelijoiden näkökulmasta

Analyysivaiheessa opettajilta ja opettajaopiskelijoilta kerätystä aineistosta muodostui neljä eri aihekokonaisuutta. Tämän jaottelun avulla esittelen myös tutkimuksen tulokset. Näitä aihekokonaisuuksia ovat jo aiemmin mainitut stereotyyppinen opettaja, pukeutuminen opettajan työssä, persoonallisuus sekä identiteetti osana pukeutumista sekä pukeutuminen pääsykokeissa.

Stereotyyppinen opettaja

Jokainen tutkimukseeni osallistunut haastateltava, opiskelijat sekä opettajat, kuvailivat stereotyyppistä opettajaa sanoin siisti ja neutraali. Opettajan vaatetusta kuvailtiin myös termein peittävä, tavallinen, tyylikäs ja hillitty. Tavanomaiseen opettajan vaatetukseen ajateltiin kuuluvan mahdollisesti farkut, t-paita, neule, Marimekon paita, naisilla liivihame sekä Marimekon kassi, kuten myös seuraava sitaatti kertoo:

Kun me oltiin Riikassa matkalla, niin sinne tuli sellasia naisia, nelikymppisiä ehkä. Sillä yhellä oli sellanen Marimekon Unikko-mekko, ja toisella oli farkut ja neule, mut molemmilla semmonen Marimekon olkalaukku. Ja sitten ne oli sellasia tosi ilosia ja puhu paljon, niin ne mä kyllä tunnistin ihan varmasti, et ne oli opettajia. (opiskelija)

Tulokseni olivat hyvin samankaltaiset Marjo Kamilan tutkimusten tulosten kanssa. Kamila (2010, 126) on tutkinut opettajaksi opiskelevien ajatuksia pukeutumisestaan opettajana. Heidän tuli miettiä miksi he pukeutuvat tavallaan ja mikä siihen vaikuttaa. Opiskelijoiden itsetutkiskelu paljasti heillä olevan selkeä ajatus muotista, johon opettajan ja myös heidän tulisi kuulua. Muottia kuvattiin termein asiallinen, neutraali ja epämuodikas. (Kamila 2010.) Myöhemmin hän on tutkinut myös opettajien näkemyksiä omaan ja kollegoiden pukeutumiseen. Opettajat harvoin kritisoivat omaa pukeutumistaan, mutta kollegoiden pukeutumisesta riitti paljonkin sanottavaa. Tutkimuksen perusteella Kamila (2012, 123–334) jakoi opettajien ulkonäköpuheen neljään eri diskurssiin, joita olivat mallikansalaisten, epäsovinnaisten, seksualisoitujen ja esteettien diskurssit. Kamilan (2010, 2012) tutkimuksen tulokset puhuvat hyvin samaa kieltä tämän tutkimuksen tuloksien kanssa. Opettajien näkemykset ovat siis olleet hyvin samankaltaisia.

Pukeutuminen opettajan työssä

Se miten opettaja pukeutuu omassa työssään peilaa hänen omaa ammatillista persoonallisuuttaan opettajana eli sitä, millaisia hänen itsearvostus, työtä ohjaavat motiivit ja uskomukset sekä ympäristö työssä ovat. Nämä tekijät saattavat kuitenkin ajan kuluessa muuttua erilaisten pienempien ja suurempien oppimiskokemusten kautta, jolloin samalla myös opettajan ammatillinen identiteetti ja pukeutuminen sen peilaajana saattaa muuttua. (Rajala 1985, 31; Heikkinen & Huttunen 2007, 16.) Opettajan tulisi näyttää omalla pukeutumisellaan esimerkkiä oppilaille ja olla siisti sekä huoliteltu. (Tainio, Palmu & Ikävalko 2010.)

Tutkimuksessani pukeutuminen koettiin tärkeäksi, mutta ei päällimmäiseksi asiaksi omassa arjessa. Omalla pukeutumisella pyrittiin persoonallisuuteen, käytännöllisyyteen, mukavuuteen, siisteyteen, puhtauteen ja muiden huomioonottamiseen. Pukeutumisen työssä ja vapaa-ajalla ei koettu poikkeavan toisistaan, vaan omaa tyyliä pyrittiin pitämään yllä tilanteesta riippumatta. Oma ammatti-identiteetti ei siis eronnut paljoakaan vapaa-ajan identiteetistä, sillä sitä ei haluttu kuvastaa eri tavoin. Oman pukeutumistyylin perustaksi koettiin visuaalisuus, laatu, mukavuus, kiinnostus vaatteisiin, oman persoonan kuvastaminen, värit, muodot sekä erityisesti esimerkillisyys kasvattajana. Erityisesti värit omassa pukeutumisessa nostettiin esille, ja niiden käyttöä pidettiin

tärkeänä toisin kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Kolme neljästä haastateltavasta korosti värien käytön tärkeyttä. Aikaisemmissa tutkimuksissa on nostettu esille opettajien maanläheinen ja neutraali värimaailma. Värien käyttö nousi vahvasti esiin myös tutkimuksessani, mutta hieman eri tavoin:

Sen asun täytyy olla käytännöllinen. Mä soimaan itteeni siitä, et mä oon hirveen huono sillälaila, et mä käytän hirveen vähän värejä. Mun mielestä pienten lasten kanssa täytyis käyttää värejä, mut mä oon itte sit kuitenkin aika tummasävytteinen pukeutumisessani, ja mä koen siitä huonoo omaa tuntoo. Et tota kyllä mun mielestä lapset tykkää väreistä, ja ne tykkää siitä, että opella on jotain persoonallista, et se on jotenkin persoonallisen näkönen. Oli se sit vaatetus tai hiukset tai silmälasit tai joku muu. (opettaja)

Kyllä mä aattelin et, jos mä mietin itteeni, et ainakin tulee huomatuks paljon paremmin siellä luokassa, jos mä nyt mietin, et mulla olis ihan mustat vaatteet niin onhan se opettaja vähän tylsä kattella, mut jos on vaikka jotai sateenkaaren värejä, ni on se vähän pirteempää. Joihinki ehkä värit vaikuttaa enemmän ku toisiin. Mulla on pirteempi olo kun oon pukeutunu väreihin. (opiskelija)

Päinvastoin kuin Kamilan (2010) tutkimuksessa, tutkimukseeni osallistuneet opettajat ja opettajaopiskelijat mielsivät värien käytön positiivisella tavalla. Värien käytöllä nähtiin olevan myös piristävä vaikutus, kun pukeutuu värikkäästi se nostattaa omaa sekä oppilaiden mielialaa. Myös tutkimusten mukaan väreille on todettu olevan psykologisia vaikutuksia (Arnkil 2007, 244). Monet tutkijat uskovat, että värit vaikuttavat mielentilaan ja hyvinvointiin myös yleisesti. Kirkkaiden värien ajatellaan viestivän energisyyttä ja aktiivisuutta, kun taas tummat värit korostavat auktoriteettia. Tutkimuksen osallistujajoukot kokivat tumman vaatetuksen hyvin eri tavoin. Tässä yksi esimerkki:

Nuorempana mä ajattelin aina kovasti, et kun mulla on pienempiä oppilaita, niin mä puen jotain semmosta niitten silmissä mukavaa, mut iän silmissä se on kääntyny niin et mä puen sellasta omasta mielestä mukavaa, mä pukeudun sillain kun itse haluan kuitenkin niin, et se on asiallinen se vaatetus ja kuitenkin sen oppilaan huomioonottava, ja et vaatteet on puhtaat ja siistit, mut en nää enää esteenä sitä, että mulla olis mustaa vaateusta, mikä ennen tuntu kauheen pahalta. (opettaja)

Selkein ero työssäkäyvien opettajien ja opettajaksi opiskelevien välillä liittyi kunnioituksen saamisen tavoitteluun. Tulevien opettajien tavoitteena oli jollain tavoin saada pukeutumisellaan kunnioitusta oppilailtaan ja kollegoiltaan, kun taas valmiit työssäkäyvät opettajat ajattelivat aivan toisin. Opettajat kokivat kunnioituksen juontavan täysin muista asioista kuin ulkoisesta olemuksesta. Myös Kamilan (2010) tutkimuksessa opiskelijat olivat kertoneet tavoittelevansa pukeutumisellaan kunnioitusta. Berggrenin, Jordahlin ja Poutvaaran (2007) tekemän tutkimuksen perusteella voidaan väittää, että opiskelijoiden tavoite ei ole yhdentekevä. Tutkimuksessa saatiin selville, että kauniita ja komeita ihmisiä pidettiin keskimäärin muita ihmisiä pätevämpinä, älykkäämpinä, miellyttävämpinä ja luotettavampina kuin vähemmän kauniita ihmisiä. Vuonna 2009 julkistetun Opettaja-lehden kyselyn mukaan oppilaiden jatkuva ulkonäköä koskeva kommentointi ahdistaa valtaosaa naisopettajista. Opettajat ja opettajaopiskelijat pohtivat auktoriteetin ja ulkoisen olemuksen yhteyttä seuraavin tavoin:

No kyllä mä ehkä tietyllä tavalla (haen kunnioitusta), ettei mee ihan missään resuvaatteissa tai semmosissa ja sitten niinku, et tietyllä tavalla pukeutuu, en nyt tiijä voiko niin sanoo, mut opettajamaisesti... Ja sit niinku liikuntatunneilla halua saada sitä kunnioitusta sillä, että hei mä pukeudun itekin liikunnallisesti. (opiskelija)

Ei, ei en mä tai sillai se (kunnioitus) on vähän hassu sana. Tai kyllä sillä voi olla merkitystä, niinku mä sanoin niin, jos sä oot jotenki epäsiisti tai jotenki muuten tosi erikoisesti pukeutunu, niin ei sekään mun mielestä ihan hyvä oo. Et kyllä se kunnioitus tulee mun mielestä ihan siitä, että on ihan normaali ja on ihan oma itsensä. Kyllä lapsetkin sen vaistoo, et ooks sä oma ittes vai yritäks sä esittää jotain muuta. Mut en mä kyllä tollasta, et mä hakisin jotain kunnioitusta sillä, et kyllä se auktoriteetti ja olemus tulee jostain muusta kun ulkosesta olemuksesta. Mä luulisin et sun oma olemus muuten, et kyllä se on se minkä se kunnioituksen pitäis tehdä, tai ei siitä kai haittaa voi olla, et jos on niinku sillä lailla jotenki oman näkösensä. Sillon se lapsi vaistoo, et toi on tota aidosti. Jos mä aattelen sitä opiskelijan kannalta, niin onks se sit sitä, että ei oo liian nuoren olonen tai. Siinä mennään mun mielestä sit pieleen, jos lähetään omaa persoonaa muuttaa sen takia pukeutumisen kautta, et kyllä mun mielestä nuori opettaja saa näyttää nuorelta. Ei se sitä, et kyllä se kunnioitus pitää ansaita jotain muuta kautta. (opettaja)

Kasvatus nähdään tavoitteellisena toimintana, jonka tavoitteena on muuttaa yksilön ominaisuuksia haluttujen päämäärien mukaisesti. Kodin ja muun ympäristön ohella koululla ja opettajalla on tärkeä tehtävä oppilaiden kasvattajana. Kasvattajan asema koulumaailmassa

ulottuu monelle alueelle kuten käyttäytymiseen, opiskeluun, asenteisiin, moraaliin, suvaitsevaisuuteen, kielenkäyttöön sekä myös pukeutumiseen. Omalla esimerkillään opettaja kertoo, millainen pukeutuminen eri tilanteissa on hyväksyttyä. Samalla hän saattaa viestittää pukeutumisellaan paljon muitakin asioita.

Pitää olla esimerkkinä tai kaikin tavoin pitää yrittää olla esimerkkinä, koska opettaja on kuitenkin niin tärkeä, et siltä imetään vaikutteita, vaikka sitä ei tiedostaikaan. Ja tietty pukeutumisessa niitä, mitä on puhuttu. Ei mulle nyt tuu mieleen kun törkeen isot kaula-aukot tai lyhyet hameet, mut mun mielestä semmosesta voi puhuakin kyllä, mut sit se, et on vähän sellanen turvallinen henkilö ketä ne ihailee niin, jos se käyttäytyy jotenki, et tuo vähän sellasia uusia juttuja niille lapsille tavallaan, vaikka pukeutumisessa, niin sitten ne ehkä tavallaan laajentaa sitä käsitystä siitä, että millanen voi olla sellanen kiva ihminen, et sen ei tarvii aina olla vaikka semmonen kun oma äiti tai isä. (opiskelija)

Kuten edellä oleva opiskelijan sitaatti kertoo, opettajat ja opettajaopiskelijat kokivat oman kasvattajan roolin vaikuttavan myös omaan pukeutumiseensa, sillä opettaja toimii esimerkkinä oppilaille. Roolin vuoksi ulkoisessa olemuksessa pyrittiin esimerkillisyyteen, asiallisuuteen, siisteyteen, puhtauteen. Samalla opettajat pyrkivät myös persoonallisuuteen, jolla opettajat kokivat kannustavansa myös oppilaita olemaan oma itsensä. Persoonallisella pukeutumisella nähtiin kuitenkin olevan rajat, sillä esimerkillisyyttä pidettiin tärkeimpänä teemana. Paljastavaa pukeutumista koulumaailmassa ei pidetty hyväksyttävänä vaan peittävä pukeutuminen yhdistettiin vahvasti opettajalle kuuluvaan esimerkillisyyteen.

Persoonallisuus sekä identiteetti osana pukeutumista

Visuaalisessa kulttuurin tutkimuksessa henkilön ulkoinen olemus nähdään osana identiteettiä. Pukeutuminen ymmärretään identiteetin kiinnittäjäksi ja sen visuaaliseksi metaforaksi (Entwistle 2001, 47). Tutkimukseeni osallistuneet opettajat ja opettajaopiskelijat kokivat oman persoonallisuuden ja arvojen esiin tuomisen opetuksessa ja pukeutumisessa positiiviseksi ja jopa pakolliseksi asiaksi. Toisaalta persoonallisuutta ei voi heidän mielestään kuitenkaan rajattomasti

voi korostaa (esimerkiksi ääripukeutumissuuntaukset kuten gootti¹), jotta se ei nouse itsetarkoitukseksi vaan koulutyö pysyy tärkeimpänä asiana. Myöskään suurten ja runsaiden lävistysten tai tatuointien ei pääasiallisesti koettu kuuluvan koulumaailmaan, mutta niitä ei kuitenkaan vahvasti tuomittu.

Koulun perustehtäviin kuuluu osaltaan perusarvojen opettaminen lapsille ja nuorille. Näiksi perusarvoiksi voidaan käsittää esimerkiksi moraaliset perusarvot, totuus sekä hyvyys. Näitä perusarvoja välittämällä opettaja tuo ilmi toiminnassaan sen, miten asioiden tulisi olla. Muita arvojen alueita ovat muun muassa esteettiset, uskonnolliset ja poliittiset arvot. (Launonen 2002.) Tutkimukseeni osallistuneet opettajat ja opettajaopiskelijat eivät halunneet tuoda esiin omaa arvomaailmaa sen enempää kuin se olisi välttämätöntä, sillä sen olisi mahdollista vaikuttaa oppilaiden mielipiteisiin. He eivät myöskään halunneet mainostaa tai kannattaa mitään omalla ulkoisella olemuksellaan työaikana. Pukeutumisesta pyrittiin karsimaan erityisiä merkkejä opettajan poliittisesta kannasta, mielenkiinnon kohteista tai käyttämistään tuotteista. Mainospaitojen käyttö tuomittiin. Vaikka omaa uskonnollisuutta ei haluttu erityisesti tuoda esiin tai korostaa, pidettiin risti-riipuksen käyttö hyväksyttynä symbolina, jolla voi tuoda esiin omaa arvomaailmaansa. Opettaja tuo omaa arvomaailmaansa työssään esiin kuitenkin välttämättä omilla valinnoillaan huomaamattaankin (Launonen 2002). Perinteisen opettajankuvan rajojen rikkominen voidaan nähdä osaltaan myös hyvänä asiana tämän päivän muuttuvassa koulumaailmassa, kuten opettajaopiskelija seuraavassa kuvaa:

No voi mun mielestä (tuoda omaa persoonaansa esiin muun muassa pukeutumisellaan). Musta se on vaan oikeestaan hyväkin vähän rikkoo rajoja sillai, ettei oo aina niinku odotetaan, et sit pistää vähän muitakin ihmisiä ajatteleen. Vähän samaa, mitä mä ajattelen omassa pukeutumisessa, mut mä nyt en oo hirveen radikaali, enkä haluiskaan. Se voi olla oppilaillekin mielenkiintosta, ja sitten ne oppii myös hyväksyyn sellasta erilaisuutta. (opiskelija)

Kysyin haastattelussa opettajilta ja opettajaopiskelijoilta syitä, miksi he pukeutuvat juuri sillä tavalla kuin pukeutuvat. Perusteluksi sain useita vastauksia, kuten vaatteiden ulkonäkö, värit ja

¹ Gootilla tarkoitetaan erään nykyaikaisen alakulttuurin edustajaa. Goottipukeutumiselle on tyypillistä tummat, synkeät ja jopa eroottisesti latautuneet vaatteet.

muodot, laadun, liikunnallisuuden, kiinnostuksen vaatteisiin sekä persoonallisuuden. Kaikkien yhteiseksi vastaukseksi muodostui kuitenkin ensisijaisesti vaatetuksen mukavuus ja sopivuus työhön sekä arkeen. Omalla vaatetuksella haluttiin viestiä erityisesti rohkeutta ja persoonallisuutta. Vaatetuksella saatettiin jopa haluta tietyllä tavalla herättää huomiota eikä ainoastaan sulautua massa. Oma ulkoista olemusta perusteltiin muun muassa seuraavalla tavalla:

Jos mä jotain haluan viestittää, niin mä haluan tässä iässä viestittää sitä, et mä en olis tätimäinen. Mä en, tai siis vanhenemista mä en pelkää, mut jotenkin mä haluaisin viestittää, et mä olisin persoonallinen, et lapset ainakin muistais, et se oli se ope, jolla oli ne silmälasit tai se oli se ope, jolla oli joku hauska takki tai joku tämmönen. Ja mä oon niinku , mulla on nyt eka luokka, niin mä oon huomannu, et lapset kyllä huomaa, jos on jotain erilaisempaa, esimerkiks ne rakastaa tota marimekon iloista takkia, et se mulla on sit aika paljon päällä. (opettaja)

Joillakin opettajilla vaateen esteettisyys mielikuvat liittyvät vahvasti brändimielikuviin ja vaateen rahalliseen arvoon. Tunnetun merkin logo saattaa vaikuttaa itsetuntoa nostavasti ja joissain opettajayhteisöissä on jopa havaittavissa kilpailuasetelmia liittyen merkkivaatteisiin ja niiden käyttöön. (Kamila 2012, 318–319.) Kolme neljästä haastateltavasti nosti esille omassa pukeutumisessaan merkinä Marimekon. Myös Kamila (2010, 2012) on nostanut Marimekon brändinä osaksi opettajien epävirallista univormua. Marimekko on hyvin yleinen merkki erityisesti naisopettajien keskuudessa, mutta myös monet miehet turvautuvat käyttämään perinteistä Marimekon raitapaitaa. Marimekko brändinä viestittää iloisuutta, kotimaisuutta ja laadukkuutta käyttämättä kuitenkaan suuria brändin logoja tuotteissaan. Opettajat ja opettajaopiskelijat nostivat Marimekon esiin seuraavilla tavoilla:

Marimekko, koska ne on semmosia vaatteita, mitä moni ei pidä. Tai ne on ensinnäkin semmosia kestäviä mun kokemuksen mukaan ja laadukkaita... Ja se on semmonen vanha perinteinen, mitä on niinku ikiajat pidetty, mutta ne on myös semmosia uudistuvia, ja siä on semmosia kivoja värejä ja semmosia tavallaan rohkeempia, ei niin semmosia valtavirran vaatteita. Kotimaisuus vaikuttaa myös ja se, et niillä on pitkät perinteet, niin kyllä se jotenkin painaa siellä. (opiskelija)

No siis marimekon vaatteita on aika paljon ne valmisvaatteet, mitä mulla on. Ei se oo mikään pakko, et pitäis olla marimekon vaatteita, mut siellä sattuu oleen sellasia värejä ja muotoja, jotka miellyttää silmää. Ja myös se laatu on semmosta, et se hinta-laatu suhde on hyvä, mut sit mä teen myös vaatteita paljon itse, jotta mä saan semmosia vaatteita, jotka on mun mittasuhteille sopivia ja sellasia kankaita, mitkä miellyttää, ja myös ne mallit miellyttää mun silmään, eli ne on just sitä omaa persoona. (opettaja)

Sukupuolta ja seksuaalisuutta pidettiin hyvin luonnollisina asioina myös koulumaailmassa. Ne koettiin pakollisiksi osiksi ihmisyyttä ja persoonallisuutta. Sukupuoli tulee esiin väkisinkin omassa toiminnassa, käyttäytymisessä ja pukeutumisessa. Koettiin kuitenkin, että sitä ei tarvitse tarpeettomasti alleviivata tai korostaa, sillä se ei ole ensisijainen asia opetuksessa. Seksuaalisuuden ei nähty kuuluvan kuitenkaan opetukseen. Jokainen saa olla oma itsensä myös opettajana, mutta lapsia tulisi aina ajatella ensisijaisesti. Neutraali linja koettiin hyväksi vaihtoehdoksi tällä osa-alueella. Eräs opettaja pohti aihetta seuraavasti:

Tota, kyllä mun mielestä voi (tuoda sukupuolen ja seksuaalisuuden esille), koska eihän me sille mitään voida, mikskä me synnyttään... Kyllä mun mielestä tänä päivänä voi seksuaalisuuttaan (tuoda esiin), siis sehän on osa ihmisen identiteettiä, et en mä ymmärrä, et jos sitä täytyy peittää niin pieleen menee. Ei voi vetää roolia jatkuvasti, sillon ei oo aito, mutta en mä ala-asteella varsinkaan tykkää siitä, et on naisopettajilla hirveen avonaisia kaula-aukkoja tai muuta, et kyllä siihen joku raja tarvittais. Onko se sit seksuaalisuuden korostamista vai ulkonäönkö se on, mut se on mun mielestä vähän semmosta, et se kuuluu sit johonkin muuhun. Täytyy olla esimerkillinen, ja kattoo vähän, että ei oo liian paljastavissa ja avonaisissa kaula-aukoissa, et en mä siitä kyllä tykkää. Mut ei mun mielestä siis, jos sä yrität olla jotain muuta kun sä oot, niin sillon sä oot jotenki epäaito, ja mun mielestä opettajana täytyy olla aito. Lapset pitää kohdata sellasena kun oot, et sä kaikkia miellytä kuitenkaan, et aikuisia etkä lapsia. (opettaja)

Sukupuoli ja seksuaalisuus ovat osa jokaisen ihmisen, myös opettajan, identiteettiä ja persoonallisuutta. Ne vaikuttavat siihen, miten opettaja itsensä näkee ja kokee. Opettajia kannustetaan käyttämään persoonallisuuttaan osana työskentelyään, mutta seksuaalisuutta on vaikeaa, jopa mahdotonta erottaa siitä (Lehtonen 2003, 102). Koulu on sukupuolittava ympäristö, jossa ylläpidetään, tuotetaan ja uusinnetaan sukupuoleen liittyviä tapoja ja normeja. Siellä luodaan kuvaa siitä, miten meidän oletetaan olevan naisina ja miehinä. (Vilka 2010, 112.) Yksilö oppii vähitellen toimimaan ja olemaan tavalla, jota häneltä odotetaan sukupuolensa edustajana. Tämä

oppiminen tapahtuu ympäristöstä saatujen vihjeiden ja palautteiden perusteella. (Löfström 2007, 90.) On perusteltua, että opettaja toimii muiden lapsen ympärillä olevien aikuisten tavoin tärkeänä esimerkkinä lapselle tai nuorelle. Opettajalla voi olla hyvin voimakas vaikutus oppilaiden asenteisiin ja ihanteisiin (Niemi 2006, 73). On siis erittäin tärkeää, että opettaja ei piilota tai pyri peittämään omaa sukupuoltaan, mutta tuo sen esiin asiallisesti sitä arvostavalla ja yhteiskunnan yleisesti hyväksymällä tavalla.

Vaikka opettajien pukeutumisesta keskustellaan julkisesti joskus negatiiviseenkin sävyyn, ei kukaan haastateltavista ole saanut negatiivista palautetta ulkoisesta olemuksestaan uransa aikana. Palautetta kaikki olivat saaneet, mutta se on ollut aina positiivista. Palautetta ovat antaneet niin oppilaat, heidän vanhemmat kuin kollegatkin. Erityisesti tilaisuuksissa, joissa oppilaiden vanhemmat ovat olleet läsnä, ovat opettajat tunteneet olevansa erityisessä tarkkailussa myös ulkoisen olemuksensa osalta. Opettajat usein panostavatkin omaan pukeutumiseensa enemmän ja kiinnittävät ulkoiseen olemukseensa huomiota kun kyse on tilaisuudesta, johon myös vanhemmat osallistuvat (esimerkiksi vanhempainillat, kehityskeskustelut, joul- ja kevätjuhlat).

Pukeutuminen valintakokeessa

Useiden eri tutkimusten perusteella mielikuva henkilöstä syntyy vain muutamassa sekunnissa, ja siihen vaikuttavat ulkoinen olemus ja kehonkieli (55 %), ääni (38 %) ja kerrottava asia (7 %). Ulkoisella olemuksella ja vaatetuksella on siis merkittävä vaikutus mielikuvan syntyyn myös pääsykoetilanteessa. Ensivaikutelman perusteella haastattelija toimii helposti stereotyyppien ja oman intuitionsa varassa. (Kemppinen 2007, 203.) Useissa tutkimuksissa on päädytty tulokseen, jonka perusteella ulkonäöllä todella on vaikutusta henkilövalinnoissa. Viehättävän henkilön tulokset arvioidaan keskimäärin paremmiksi kuin samantasoisien vähemmän kauniin henkilön tulokset. (mm. Watkins & Johnston 2000; Landy & Sigall 1974.)

Kemppinen (2007) on tutkinut opettajankoulutuksen pääsykoetilanteita internetin keskustelupalstoilta löytyvien ohjeistuksien ja keskusteluiden pohjalta. Erityisesti tutkimus on

keskittynyt pääsykoetilanteissa vaikuttaviin seikkoihin, kuten opiskelijoiden ulkoiseen olemukseen, eleisiin, tapoihin ja asentoihin haastattelutilanteessa (Ks. taulukko 1, s.7). Tulokset olivat hyvin samankaltaiset tutkimukseni tulosten kanssa. Haastateltavilla oli erilaisia ajatuksia siitä, miten pukeutuminen pääsykoetilanteessa vaikuttaa. Osa toivoi, että ulkoinen olemus ei vaikuttaisi pääsykokeissa raadin antamiin pisteisiin, kun taas osa ajatteli sen ehdottomasti vaikuttavan. Nähtiin, että pääsykoetilanteessa opiskelijaehdokas antaa ensivaikutelman, johon myös hänen ulkoinen olemuksensa vahvasti vaikuttaa. Raati taas arvioi annetun ensivaikutelman perusteella ehdokkaan sopivuutta opettajan työhön. Tutkimukseeni osallistuneet opettajaopiskelijat kokivat pukeutumisen pääsykokeissa seuraavasti:

No ainakin mä toivon että se (ulkoinen olemus) ei vaikuttais, mutta kyllä mä sit luulen, et jos sä oot tosi provosoivasti pukeutunu, niin kyllä mä luulen, et ainakin jos mä kuvittelen itteni sinne tuomaristoon, ja sinne tulis joku tosi vaikka paljastavasti pukeutunu tai, jos olis paljon tatuointeja tai lävistyksiä tai, jos olis tosi goottimaisesti pukeutunu, niin kyllä muhun varmaan vaikuttais. Ehkä mä sit mieltisin sen vastauksia jotenki kriittisemmin, mut toivottavasti ei vaikuta. (opiskelija)

No kyllä sen (ulkoisen olemuksen) täytyy vaikuttaa, niinku mun ulkonäön muutenki ja sen olemuksen, että kyllähän se kun ne jotenki siinä kokoajan tapittaa, ni kyllähän se niihin jotenki vaikuttaa. Ehkä voi jäädä paremmin mieleen, kun on jotain vähän erilailla kun tavallisesti tai jotenkin persoonallisesti. (opiskelija)

Ohjeistukseksi pääsykoetilanteeseen tutkimukseeni osallistuneet opiskelija antoivat muun muassa siisteyden, rentouden, asialliset vaatteet ilman yli- tai alipukeutumista. Tatuoinnit ja lävistykset kehoitettiin laittamaan piiloon. Eräs haastateltava ohjeisti myös välttämään liiallista naiseutta - ei avonaista vaatetusta tai liian korkeita korkoja, jottei ensivaikutelmaksi muodostu liiallinen hienohelma. Kemppisen (2007) tutkimuksesta poiketen tutkimuksessani nousi esiin persoonallisuuden esiintuominen myös pääsykoetilanteessa. Persoonallisuudella tavoiteltiin erityisesti massasta erottumista ja raadin mieleen jäämistä. Yleisin neuvo oli kuitenkin se, että ei kannata esittää ketään vaan olla reilusti oma itsensä.

4.2 Opettajien ulkoinen olemus kuudesluokkalaisten oppilaiden näkökulmasta

Oppilailta kerätyn aineiston tulokset on jaettu seitsemään eri aihekokonaisuuteen, jotka ovat muodostuneet analyysin perusteella. Nämä aihekokonaisuudet ovat aikaisemmin mainitut perinteinen opettaja, siisteys ja rentous osana opettajan ulkoista olemusta, asiallisuus ja pukeutumisen paljastavuus, ulkoisen olemuksen yhteys opettajan auktoriteettiin, tatuoinnit, lävistykset ja ääripukeutumistyyli, värit ja niiden merkitys opettajan pukeutumisessa sekä esimerkillisyys.

Perinteinen opettaja

Opettajan ulkoinen olemus kuvitellaan usein tietätytyyppiseksi ammatin perusteella. Myös oppilailla oli selkeä mielikuva siitä, miltä perinteinen opettaja näyttää. Heidän näkemyksen mukaan opettajan tulisi näyttää ennen kaikkea ulkoisesti kiltiltä ja mukavalta. Tällaisen olemuksen ilmentymistä auttavat toki ilmeet ja eleet, mutta myös tietätytyyppiset vaatteet ja asusteet. On ymmärrettävää, että ulkoinen olemus antaa oppilaalle viestin siitä, miten helppo opettajaa on lähestyä. Oppilaat yhdessä määrittelivät tällaisen perinteisen ja helposti lähestyttävän opettajan ulkoisen olemuksen piirteiksi eritoten luonnollisuuden, siisteyden, rentouden ja tavanomaisuuden; farkut tai hameen ja tavallisen yksivärisen t-paidan tai neuleen hillittyine väreineen. He mielsivät, että opettajat näyttävät hyvin tavanomaisilta neutraaleissa väreissään ja jopa välttävät räikeää pukeutumista. Luonnollisuudella oppilaat tarkoittivat sitä, että opettajan ei tulisi meikata liian vahvasti, omata epäluonnollisen värisiä hiuksia, olla runsaasti tatuoitu tai lävistetty tai muutoinkaan käyttää liiallisesti koruja. Myös Kamilan (2012, 175) tutkimuksessa mallikansalaisten diskurssin mukaiseen roolimallina olemiseen liittyy yleisesti ulkoinen järjestys, eritoten siisteys, puhtaus ja tarkkuus. Oppilaat tuntuvat myös samalla tavoin mieltävän opettajan mallikansalaiseksi vaatimalla häneltä esimerkillisyyttä myös osana heidän ulkoista olemustaan.

Opettajien pukeutuminen miellettiin yleisesti kuitenkin hyvin vanhanaikaiseksi. Nykyisessä ulkonäköä painottavassa kulttuurissa nuorekas, muodikas ja sopivasti puoleensavetävä olemus yhdistetään helposti tiedostamatta menestymiseen, dynaamisuuteen ja työhyvinvointiin (Kamila

2012, 26). Kuten lähes kaikissa ammattikunnissa, niin myös opettajissa ikäjakauma on melko laaja, mikä oikeutetusti näkyykin heidän pukeutumisessaan. Toki nuoren ja ikääntyneemmän opettajan pukeutumiset eroavat toisistaan, mutta silti kaikki ikäryhmät vaikuttavat toteuttavan tätä perinteistä ja tavanomaista opettajalle kuuluvaa pukeutumista ja ulkoista olemusta myös pukeutumisen ohella. Opettajille miellettiin helposti myös lyhyt hiusmalli ja silmälasit. Vastapainona vanhanaikaisuuden moittimiselle osa oppilaista oli vahvasti sitä mieltä, että opettajien ei tulisi iästä riippumatta pukeutua samalla tavalla. Jos pian eläkkeelle jäävä opettaja pyrki pukeutumaan samalla tavalla kuin nuori harjoittelija, koettiin siinä olevan jotain ristiriitaa.

Tavanomainen opettajamainen pukeutuminen koettiin siisteyden, asiallisuuden ja esimerkillisyyden ohella helposti hyvin tylsäksi, vaikka aikaisemmat kriteerit täyttävä pukeutuminen voisi myös olla jotain aivan muuta. Osa oppilaista nimittäin koki nämä yksinkertaiset ja maanläheiset värit sekä yksinkertaiset kuosit ikävystyttäviksi. Tylsyydestä riippumatta se koettiin koulumaailmaan sopivaksi sillä se ei herätä suuria mielipiteitä ja keskustelua. Osa oppilaista kuvasikin opettajien ulkoista olemusta hyvin vähättelevään sävyyn. Eräs oppilas kertoi mielikuvistaan seuraavasti:

Omasta mielestäni opettajat pukeutuvat aika hempeillä väreillä ja minusta opettaja-sana yleisestikin tuo mieleeni tätimäisen pukeutumisen, eli hame, sukkahousut, n.3cm korkeat korkokengät, valkoinen teepaita, jonka päällä on jakku tai villatakki. Niiden lisäksi perinteisellä opettajalla on joku koru ja hiukset on laitettu ponnarille ja siitä nipsulla ylös.
(oppilas)

Moni oppilas mielsi, että opettajakunta on ulkoiselta olemukseltaan loppuen lopuksi hyvin samankaltaista massaa, eivätkä opettajat erotu ulkoisesti juurikaan toisistaan. Oppilaiden saattoi kuitenkin olla haastavaa pohtia, mistä tämä samankaltaisuus voisi johtua tai mitkä asiat siihen voisivat vaikuttaa. Asiaan löytyi kuitenkin viisi selkeästi erilaista näkemystä.

Opettajien kuuluu olla roolimalleja ja esimerkkejä oppilailleen. Tästä syystä he pukeutuvat hillitysti ja neutraalisti välttämällä räväkkää pukeutumista. Ajateltiin siis, että opettajat eivät halua herättää suuria mielipiteitä ulkoisella olemuksellaan. Esimerkillisyyteen liittyen ajateltiin, että opettajien täytyy edustaa itseään kun he viettävät kokonaiset päivät opettaen oppilasjoukon

edessä. Mallina olemiseen liittyy aina vastapainona vastuu. Kamilan (2012, 159) väitöskirjassa erityisesti naisopettajat ovat kokeneet toimivansa tärkeinä ihanteina ja samaistumisen kohteena. Myös oppilaat kokivat, että erityisesti pienet oppilaat ihailevat paljon opettajiaan ja saattavat haluta olla samankaltaisia kuin ihailtu opettaja. Tällöin saatetaan pyrkiä ottamaan mallia myös esikuvan ulkoisesta olemuksesta, vaikka sen kaltainen pukeutuminen ei muutoin olisikaan tyypillistä pienillä oppilailla. Vaikutuksen ei kuitenkaan koettu olevan enää isommilla oppilailla samankaltainen vaikka opettajaa saatetaankin eräällä tavalla ihannoida. Oppilaiden ajatukset opettajan roolimalliudesta ja esimerkillisyydestä tulivat esiin seuraavasti:

Vaikka me ymmärretäänkin, et me ei olla ihan pieniä enää, et ei oteta mallia, mutta öö sit tulee vähän semmonen olo kuitenkin, et kun kuitenkin pienemmät oppilaat voi hyvin ottaa esimerkkiä siitä pukeutumisesta, että jos on vaikka tosi kiva opettaja ja tykkää siitä, niin sit niinku haluaa olla tai niinku esiintyä sillai vähän sillee nii ottaa mallia sen pukeutumisesta, nii joo kyllä ne ihan hyvin vois tehdä sillee. (oppilas)

Musta se on vähän semmonen se pukeutuminen, et mulle se on niinku ihan sama, mutta kuitenkin kattoohan sitä silleen, et miten sit vois ite aikuisena pukeutua. Tai mä oon ainakin kattonu vähän sillee, et jos mä meen jonnekki töihin aikuisena, nii sit mä voisin pukeutua aika samanlailla sitte. (oppilas)

On kuitenkin mahdollista nähdä asia myös niin, että opettajien sopivasti erilainen ulkoinen olemus pukeutumismalleineen kannustaisi myös oppilaita olemaan erilaisia ja itsensä kaltaisia. Nykyinen koulumaailma on vauhdikkaasti muovautumassa yhä monikulttuurisemmaksi, jolloin erilaisuutta on havaittavissa entistä enemmän ja erilaisissa muodoissa kuin ennen. Sanotaan, että tämän päivän koulu haluaa kasvattaa oppilaitaan suvaitsevaisuuteen ja erilaisuuden hyväksymiseen. Tavoite on kuitenkin hieman ristiriidassa opettajiin liittyvien odotusten kanssa. Opettajien odotetaan yhä noudattavan jo pitkään voimissa ollutta toteutusta roolimallikansalaisuudesta, johon myös heidän ulkoinen olemus käyttäytymisen ja toiminnan ohella kuuluu. (Kamila 2012,367.)

Monet opettajista pukeutuvat vanhanaikaisesti, koska eivät ole tietoisia uusimmista tyylipukeutumisen osa-alueista. Stereotyyppisesti opettajat mielletäänkin aikaansa seuraamattomiksi ja kaavoihin kangistuneiksi. Tämä näkyy helposti myös heidän

pukeutumisessaan ja tyyliässään. Tällöin erot myönteisellä tavalla tavallisen ja kielteisellä tavalla tavallisen välillä ovat erittäin pieniä ja häilyviä. (Kamila 2012, 192.) Monet oppilaista, erityisesti tytöt, olivat sitä mieltä, että opettajat voisivat pukeutua enemmän muodin mukaisesti, jolloin lopputulos olisi heidän mielestään paljon nykyistä vanhanaikaisuutta parempi ja vakuuttavampi, kuten seuraavat lainaukset todistavat:

Noo, ehkä se niinku että kun tais siis sillai niinku että nyt kun ollaan tässä ajassa ja opettajat ei oo ihan sillee perillä näistä nykytrendeistä tai sellasista kun ne on eläny vähän pidempään tai silleen, nii ehkä mietitään vähän silleen että niinku miks toi nyt niinku pukeutuu tollee kun niinku toi ei oo oikeen ajankohtanen tai sillee ja sit ne (opettajat) ei niinku ehkä ymmärrä tai niinku tiedä niinku siitä mikä on nykyhetkessä niinku sellasta mihin pitäis pukeutua ja sit ne tulee joillain seiskytluvun housuilla tänne vaikka ne ei oo ollenkaan muodissa. (oppilas)

Mulla olis sellanen hyvä ehdotus, et opettajat vois hyvin ottaa vaikka mallia meistä nuoremmista pukeutumisessaan, niin sit sillon niitten pukeutuminen niinku ois vähän muodikkaampaakin. Tai sit voitais pitää sellasia päiviä, et oppilaat sais päättää miten opettajat putkeutuu. (oppilas)

Koska opettajakuvat muuttuvat jatkuvasti on opettajalle erityisen tärkeä ominaisuus muuttua ajanvirrassa, eikä olla tarkasti vain tämänhetkisen opettajakuvan kaltainen (Räihä 2010, 21). Oppilaat myös ehdottivat, että opettajat voisivat ottaa mallia heidän ajankohtaisesta pukeutumisestaan. Vaikka osa oppilaista hieman arvosteli opettajien pukeutumisen tylsyyttä ja samankaltaisuutta, ajateltiin kuitenkin, että jopa opettajien ja oppilaiden massan tulisi olla lähes samankaltaista. Tämän samankaltaisuuden määrittäjänä tulisi olla jatkuvasti muuttuvat muodin ilmiöt. Tämä näkemys pohjaa varmasti siihen, että oppilaiden on helppo samaistua opettajaan, jos he löytävät heistä samankaltaisia piirteitä kuin itsestään. Erilaisuus määritellään aina suhteessa johonkin ja tässä kohtaa oppilaat määrittävät sen suhteessa itseensä ja muuhun oppilasjoukkoon, joka toimii koulumaailmassa selkeänä enemmistönä. Kun vähemmistö eli tässä kohtaa opettajat poikkeavat valtavirrasta selkeästi joutuvat he helposti marginaaliin, ja oppilaat pyrkivät kohdistamaan heihin voimakkaita yhdenmukaisuuspaineita. (Räsänen 2005, 92.)

Muodikas pukeutuminen yhdistettiin myös siisteyteen yleisesti. Tämän kaltainen ajattelu ei vaikuta kannustavan lainkaan erilaisuuteen tai massasta erottumiseen. On kuitenkin tutkittu, että sellaiset organisaatiot, jossa hyväksytään aidosti ihmisten erilaisuus, erinäköisyys, erilaiset taustat ja yhteisöön kuuluvien erilainen ikäjakauma, ovat luovuutta edistävämpiä ja ylläpitävämpiä verrattuna yhteisöihin, jossa erilaisuutta pyritään kitkemään. Terve erilaisuuden sietokyky ja hyväksyminen kääntyy usein yhteisön rikkaudeksi, joka voi synnyttää positiivisia jännitteitä. (Kamila 2012, 354.) Erilaisuus on harvoin sinänsä ongelma yhteisölle tai yksilölle, sillä kaikki yhteisöön kuuluvat ovat erilaisia jossain suhteessa ja jossain ympäristössä. Erilaisuuteen suhtautumiseen vaikuttaakin yleensä vahvasti se, mitä kussakin yhteisössä pidetään tavallisena ja minkälaisia asioita pidetään arvokkaana ja normina. (Räsänen 2005, 92.)

Opettajat eivät jaksa aamuisin edes ajatella, mitä päällensä pukevat, joten ottavat mallia muista opettajista. Oppilaat siis kokevat, että monet opettajista eivät jaksa panostaa ulkonäköönsä, jonka seurauksena on se, että opettajat pukeutuvat helposti vain perinteiseen farkkujen ja neuleen yhdistelmään. Tähän liitettiin myös näkemys siitä, että kun opettajat eivät jaksa aktiivisesti panostaa omaan ulkoiseen olemukseen ja tyyliinsä, he ottavat helposti mallia muulta opettajakunnalta jolloin lopputuloksena saattaa olla samanlaiselta näyttävä opettajien massa. Nämä oppilaiden ajatukset tulivat esiin seuraavalla tavalla:

Tuntuu et kukaan niistä ei niinku halua herättää huomioo vaatteillaan ja ehkä niinku tai siis ehkä ne vaan ottaa muista mallia et ei ite osaa pukeutua oman tyylin perusteella et ei jaksa ees niinku yrittää niin sit niinku miettii et määkin laitan tollaset housut kun tolla. (oppilas)

Opettajat ovat ulkoisesti hyvin samankaltaisia ja hillittyjä, koska opettajat ovat myös muutoin lopulta hyvin samankaltaista massaa. Vaikka oppilaat kokivat, että jokainen opettaja on omanlaisensa ja erilainen, niin tulivat he lopulta aiheutta koostaessaan sellaiseen lopputulokseen, että opettajat ovat hyvin samankaltaista joukkoa. Tästä samankaltaisuudesta saattaa siis aiheutua myös opettajien ulkoisen olemuksen samankaltaisuus. Samankaltaiset ihmiset pukeutuvat yhdenmukaisesti. Eräs oppilas kertoi ajatuksistaan seuraavasti:

Sen kyselyn (kirjoitelman) jälkeen mä oon kattonu vähän enemmän opettajien pukeutumista, et niin siis, että mun mielestä opettajat on aika samanlaisia sinänsä et ei oo ihan hirveesti tai ehkä niinku pari, mut yleisesti nii oo aika samanlaisia opettajia siis miten ne niinkun pukeutuu, et ei kukaan sinänsä erotu joukosta. Se on vähän semmosta massaa, et mä en ainakaan oo huomannu mitään erityistä, aikasamanlaista. (oppilas)

Utraisen mukaan henkilö ilmentää pukeutumisensa avulla sitä kulttuuria, johon hän kuuluu. Koulumaailma on omanlaisensa paikka, jossa vallitsee tietynlainen kulttuuri. Kulttuurin ilmentämisen ohella ulkoinen olemus toimii itseilmaisun välineenä. (Utriainen 2006, 36.) Tämä voi olla yhdenlainen selitys opettajien samankaltaisuudelle.

Opettajat pukeutuvat omalla tavallaan, koska sellainen vaatetus on mukava päällä sekä käytännöllinen. Opettajien vaatteilta odotettiin käytännöllisyyttä, sillä opettajan on koulupäivän aikana oppilaiden tavoin mukauduttava erilaisiin toimintoihin; perinteiseen luokkahuonetyöskentelyyn, sotkuiseen kuvataiteeseen ja joustavan vaatetuksen edellyttävään liikuntaan, kuten seuraava sitaatti todistaa:

Mun mielestä opettaja ei ainakaan vois pukeutua kauheen juhlavasti tai muuten, koska koulussa pitää kuitenkin pystyä tekeen kaikkia juttuja. Et vois olla aika outoo, jos opella ois joku prinsessamekko liikuntatunnilla tai muuten jotkut tosi jäykät vaatteet. Mä oon ainaki sitä mieltä, et niitten vaatteiden pitäis olla ennen kaikkee käytännölliset ja mukavat sen open päällä, niin et se pystyy tekeen niillä kaikkee, mitä meidänkin pitää tehdä. Mekot ja hameet ei ainakaan mun mielestä oo kauheen mukavia, mä en ainakaan tykkää. (oppilas)

Perustuen käytännöllisyyteen oppilaat mielsivät, että opettajat eivät myöskään voi pukeutua kouluun liian näyttävästi tai juhlavasti. Usein arki ohjaakin opettajia liikkumaan ja rakentamaan omaa ulkoista olemustaan kouluyhteisön odotusten suuntaan (Tainio, Palmu & Ikävalko 2010, 13).

Suuri osa oppilaista oli kuitenkin sitä mieltä, että opettajien ei tarvitse näyttää tietynlaiselta vaan he saavat ihan itse päättää miten he pukeutuvat ja millaiselta näyttävät. Lopulta täyttä vapautta ei kuitenkaan annettu, sillä tätä vapautta rajoitettiin monin eri tavoin. Oppilaat mielsivät, että opettajat saavat olla ulkoisesti millaisia tahansa, kunhan he eivät pukeudu liian sopimattomasti, epäsiististi, paljastavasti, tummiin vaatteisiin, epäkäytännöllisesti, vääränlaisiin väreihin tai liian

pelottavasti tatuointien ja lävistysten kera. Rajoituksia oli melkoisen paljon, tosin suuri osa näistä rajoituksista kuuluu varmasti valtaosan ihmisten näkemyksiin opettajien ulkoiseen olemukseen liittyen. Opettajat on mielletty jo hyvin pitkään tietäntyyppisiksi ja näitä asenteita ja odotuksia on haastavaa muuttaa. Eritavoin pukeutuva opettaja kohtaa varmasti suuria ennakkoluuloja ja vastarintaa monelta taholta; oppilailta, heidän vanhemmiltaan ja kollegoiltaan.

Siisteys ja rentous opettajan ulkoisessa olemuksessa

Siisteys nousi oppilaiden kirjoittamissa opettajia kuvailevissa teksteissä selkeästi käytetyimmäksi adjektiiviksi, kun he kertoivat ajatuksiaan siitä millaiselta perinteinen opettaja näyttää tai mitä hänen ulkoiselta olemukseltaan odotetaan. He myös liittivät siisteyden tiukasti osaksi esimerkillisyyttä. Oppilaat odottivat, että opettaja näyttää koulussa huolitellulta eikä missään nimessä juuri sängystä nousseelta sottaisten olemuksen kera. Häneltä odotettiin hygieenisyyttä ja sitä, että hiukset ovat vähintäänkin kammatut ja rasvattomat sekä vaatteet puhtaat, ehjät ja muutoinkin hyväkuntoiset. Esiin nousi myös ajatus siitä, että opettajalla ei tulisi olla jokaisena viitenä päivänä viikosta samaa asukokonaisuutta päällään. Toiseksi ääripääksi epäsiisteydessä nostettiin esiin liiallinen laittautuminen ja meikin sekä vaatteiden taakse piiloutuminen. Opettaja ei siis saa oppilaiden sanoin näyttää liialliselta ”meikkipelleltä” tai Barbielta. Nähdäkseni nämä siisteyteen liitetyt odotukset ovat hyvinkin tavanomaisia ja koskettavat kaikkia ihmisiä ammattikunnasta riippumatta. Suurin osa oppilaista liitti osaksi epäsiistiä pukeutumista myös tatuoinnit, lävistykset ja rastat.

Tärkeäksi tekijäksi siisteyden ohella nousi rentous. Koettiin tärkeäksi, että opettaja tuntee olonsa mukavaksi vaatteissaan, mutta liiallista rentoutta pitäisi kuitenkin välttää. Vaatetuksessa epäsiistiksi miellettiin erityisesti löysät, mutta rennot lökäpöksyt tai verkkarit ja hupparit, eikä niitä nähty osana opettajan siistiä ja asiallista pukeutumista työaikana, vaikka nämä vaatekappaleet saattavatkin kuulua oppilaiden tavanomaiseen arkipukeutumiseen. Tässä yhteydessä nousi siis esiin ajatus siitä, että opettajan pukeutuminen ei voi olla yhtä vapaata ja sallivaa kuin oppilaiden pukeutuminen. Opettajan rento vaatetus miellettiin helposti osaksi mukavan ja hauskan opettajan

ulkoista olemusta kun taas esimerkiksi tiukka kynähome ja korkokengät miellettiin osaksi tiukan opettajan ulkoista olemusta. Eräs oppilas kertoi siisteydestä seuraavalla tavalla:

No siis, musta kollareissa ei oo mitään vikaa, mut jos tulee joka päivä vähän semmosissa rönttösissä vaatteissa tai jos on vähän semmosissa, jotka vähän haiskahtaa nii ei se mun mielestä oo mikään maailman paras esimerkki tai jotkut rasvaset hiukset on tosi ällöttävät. Et kyllä se tietty hygieenisyyys olis ihan kiva. (oppilas)

Visuaalisuuden ohella siisteyden yhteydessä nousi esiin myös muut aistit kuten hajuaisti. Opettajan tulisi myös tuoksua neutraalilta, jotta hänen kanssaan on mukava työskennellä ja häntä on helppo lähestyä. Esiin nousi erityisesti yleinen hygieniä ja peseytyminen, mutta myös tupakan haju. Tupakoimalla opettaja näyttää ennen kaikkea erittäin huonoa esimerkkiä oppilailleen, mutta seurauksena on välttämättä myös paha haju, joka luo oppilaille kuvan epähygieenisyydestä.

Epäsiisti pukeutuminen nähtiin myös tekijänä, joka saattaa häiritä oppilaiden oppimista ja työskentelyä koulupäivän aikana. Epäsiisteys kiinnittää helposti tarpeetonta huomiota ja opiskeltava asia saattaa jäädä taka-alalle oppilaiden ajatusten ollessa kiinnittyneenä opettajan epätavalliseen pukeutumiseen. Opetusta häiritsevyyden ohella epäsiisteys koettiin opettajan arvostusta ja auktoriteettiasemaa alentavaksi tekijäksi sekä osaksi opettajan huonoa esimerkillisyyttä, joista kerrotaan lisää luvussa myöhemmin.

Asiallisuus ja pukeutumisen paljastavuus

Erityisen tärkeäksi osa-alueeksi naisopettajien pukeutumisessa nousi sen peittävyys. Opettaja ei saa paljastaa liikaa paljasta ihoaan. Tästä asiasta oppilaat olivat todella yksimielisiä. Liian avonaiset paidat, läpinäkyvyys, liian pienet vaatteet ja lyhyet hameet koettiin häiritseväksi, inhotusta, outoja mielikuvia ja jopa huonoa oloa aiheuttaviksi. Pukeutumisen paljastavuuden kaltainen sopimattomuus koettiin erittäin huonoksi esimerkiksi. Tänä päivänä muodikas pukeutuminen saattaa olla jopa hyvin niukkaa osittain, lisäksi vartaloa myötäilevät vaatteet ovat hyvin suosittuja.

Kävi kuitenkin ilmi, että samalla kun opettajalta odotetaan muodikasta pukeutumista, olivat odotukset myös hyvin konservatiivisia osalla oppilaista. Konservatiivisuus nousi esiin seuraavasti:

Opettajat voi yleisesti pukeutua hyvin vapaasti, enkä yleensä itse kiinnitä erityistä huomiota opettajan pukeutumiseen, mutta kerran näin polven yläpuolelle ylettyvän hameen ja se oli jo aivan liikaa. (oppilas)

Lyhyissä hameissa ahdistaviksi koettiin erityisesti hameen alta esiin tuleva paljas iho. Helman pituuden suhteen oltiin huomattavasti sallivampia, jos alta paljastuu ihon sijaan peittävä kangaskerros kuten värilliset sukkahousut. Hameen helman mittaan vaikutti myös vahvasti opettajan ikä; nuoren opettajan ajateltiin voivan pukeutua hyväksytysti hieman lyhyempään hameeseen, mutta vanhemmilla opettajilla pidettiin tiukasti kiinni perinteisestä polvimitasta. Paljastavuuteen liitettiin myös paljaan ihon lisäksi muita seksuaalisiksi koettuja pukeutumisen osia. Tällaisiksi epäsoviviksi pukeutumisen palasiksi koettiin korkeat piikkikorot, korkeavartiset saappaat tai eräät materiaalit kuten nahka ja satiini tietyntyyppisissä vaatekappaleissa.

Paljastava pukeutuminen herättää oppilaiden mielestä huonoja mielikuvia, eikä vastaa opettajan ulkoiseen olemukseen liitettyjä odotuksia. Paljastava pukeutuminen herättää vääränlaista ja negatiivista huomiota ja saattaa häiritä oppimistilanteita, kun katseita ei haluta kohdistaa opettajaan. Monet myös kokivat, että paljastavasti pukeutunutta opettajaa ei haluta lähestyä. Erityisesti opettajan tulisi osan oppilaiden mielestä pohtia millaisen ensivaikutelman pukeutumisellaan luo uusille ihmisille. Vartalon asennot, eleet ja ilmeet ovat kuitenkin osa ulkoista olemusta ja vaikuttavat pukeutumisen ohella siihen, millä tavoin opettajan ulkoasu koetaan ja tulkitaan. On tärkeää huomata, että vartalo ja pukeutuminen ovat vahvasti vuorovaikutuksessa keskenään, eikä niitä voi toisistaan koskaan erottaa. (Kamila 2012, 30.) Samalla tavalla esimerkillisyys nousi myös tämän teeman ympärillä vahvasti esiin. Oppilaat tunsivat itsensä turvallisiksi kouluympäristössä, kun opettajat ovat pukeutuneet asiallisesti ja toimivat muutenkin esimerkillisesti.

Epäasiallisesti pukeutumisiksi oppilaat näkivät myös liiallisen laittautumisen ja diivamaisuuden merkkivaatteineen ja –laukkuineen. Oppilaat kertoivat tämän kaltaisen pukeutumisen aiheuttavan oppilaille tunteen epäarvoisuudesta ja siitä, että heitä aliarvostettiin. Eräs oppilas kuvasi näkemystään seuraavasti:

Mun mielestä on ihan liikaa, jos opettaja tulee kouluun jossain turkiskauluksissa ja merkkivaatteissa. Ei se opettaja voi olla mikään diiva, joka kulkee nokka pystyssä tai siitä tulee sellanen kuva, et sillä on ihan liian ylväs asenne, ja samalla tulee mietittyä, et mitä se niitä kantaa kaikkia kerralla päällään ja sit samalla itelle tulee sellanen aliarvostettu olo. Ei kaikki voi kuitenkaan pukeutua kalliisiin merkkivaatteisiin, mut ei kyl varmaan kaikki haluukaan. (oppilas)

Erityisesti joillain opettajilla vaatteiden estettisyysmielikuvat liittyvät sen rahalliseen arvoon sekä brändin luomiin mielikuviin. Vaatteessa näkyvä merkki saattaa toimia joillekin opettajille symbolisena merkinä, jonka avulla he samaistuvat, erottautuvat ja luovat valta-asemia erityisesti muiden opettajien keskuudessa. Kamilan tutkimuksessa opettajat kertoivat kommunikoivansa merkkivaatteiden avulla toisten opettajien kanssa, mutta kukaan aineiston opettaja ei kuitenkaan ainakaan myöntänyt, että merkkivaatteilla haettaisiin arvostusta oppilailta. (Kamila 2012, 318 – 319.) Tällainen merkkipukeutuminen herättää kuitenkin ajatuksia oppilaidenkin keskuudessa myös alakoulussa. Vastakohtana merkkipukeutumiseen tukeutuville opettajille on olemassa myös monia opettajia, jotka eivät pukeutumisellaan halua antaa oppilaille esimerkkiä siitä, että vain kalliit merkkivaatteet kelpaavat. Tästä syystä he välttävät erityisesti merkkivaatteisiin pukeutumista koulumaailmassa.

No se on jotenkin niinkun et on mullakin paljon merkkivaatteita mut mä en pistä niitä kaikkia samaan aikaan päälle niinkun et aina niinkun yks kerrallaan vois olla, ettei tuu sellasta mielikuvaa et kattokaa mulla on tää, ja sit kattokaa mulla on tää, ja tääkin on ihan oikeeta merkkiä. (oppilas)

Kuten edellä oleva oppilaan sitaatti kertoo, oppilaat eivät näe koulua ”catwalkina” tai paikkana, jossa erityisesti esiteltäisiin omia merkkikokoelmia. Merkkivaatteita sinänsä ei kuitenkaan nähty negatiivisella tavalla, kunhan niitä käytti hillitysti ja yhdistettyinä myös niin sanottuihin tavallisiin vaatteisiin ja asusteisiin.

Ulkoisen olemuksen yhteys opettajan auktoriteettiin

Erityisesti opettajat liittivät ulkonäön ja pukeutumisen yleensä osaksi opettajan ammatillista uskottavuutta. Nähdyn perusteella päätellään, onko opettaja ammattilainen, onko hänellä auktoriteettia ja arvostaako hän työtään tai työyhteisöään. Uskottavuuteen liitetään helposti kysymyksiä siitä, vastaako opettajan ulkoinen olemus sitä, että häntä kannattaa kuunnella, onko hänellä asiantuntemusta, onko häntä syytä totella tai voiko häneen luottaa ja turvautua. Erityisesti opettajien kesken ulkoinen pukeutumiskuori voi olla pintaa, jonka alta löytyy opettajien välisiä kasvatuksellisia vastakkainasetteluita. (Kamila 2012, 342.) Uskon, että oppilaat arvioivat opettajan ulkoista olemusta samalla tavalla tiedostamatta sitä. Berggrenin, Jordahlin ja Poutvaaran (2007) tekemän tutkimuksen tulokset puhuvat samaa kieltä. Saatiin myös selville, että kauniita ja komeita ihmisiä pidettiin keskimäärin muita ihmisiä pätevämpinä, älykkäämpinä, miellyttävämpinä ja luotettavampina kuin vähemmän kauniita ihmisiä.

Kun oppilailta kysyttiin suoraan vaikuttaako opettajan ulkoinen olemus opettajan heiltä ansaittuun auktoriteettiin, oli vastaus kaikilta selkeästi, että se ei vaikuta siihen millään tavalla. He perustelivat sitä sillä, että vain opettajan käyttäytyminen kuten oikeudenmukaisuus oli auktoriteetin taustalla. Hyvän opettajuuden pohja koostuukin usein aivan muista kuin ulkoisista asioista, kuten ammattitaito, sosiaaliset taidot ja aineosaaminen, mutta näistä seikoista huolimatta opettajan ulkoinen olemus joutuu jatkuvan arvioinnin kohteeksi.

Selkeästä vastustuksesta huolimatta oli kuitenkin selkeää huomata, että he eivät pohjimmiltaan olleet täysin sitä mieltä, ettei ulkoinen olemus vaikuttaisi opettajan auktoriteettiin. Vaikka heidän kanssaan käsiteltiin auktoriteetin merkitystä sanana, saattoi heidän olla vaikeata pohtia, mikä kaikki siihen todellisuudessa voi vaikuttaa. He liittivät auktoriteetin merkityksen selkeästi opettajan valta-asemaan luokahuonetilanteissa ja ajattelivat siten ulkoisen olemuksen olevan täysin irrallinen palikka suhteessa opettajan valtaan. Ulkoisen olemuksen ja auktoriteetin yhteys oli selkeä heidän teksteissään ja haastatteluissaan muuten. Eräät oppilaat kertoivat asiasta seuraavasti:

Niin se haisee vähän tupakalla, ja sitten sillä on vähän yleensä sit semmosia löysiä vaatteita, ja sit ne hiukset on vähän semmoset niinkun, miten ne nyt on silleen, että tota mun mielestä, tai itellä on ainakin tullu semmonen olo, et mä en ota tota niinku vakavasti, että tota eihän toi nyt voi olla opettaja, kun opettajien pitäis niinku mun mielestä vähän niinkun pukeutua siistimmin, et oppilaat ottais paremmin vakavasti niitä. (oppilas)

No, jos sulla on vaikka jotkut, jos sä oot niinku opettajana nii, jos sulla on vaikka jotkut lökärit siis lökähousut ja sit vaikka joku ihan nuhjunen huppari, niin sitte se vähän niinku siis silleen vaikuttaa silleen, että jos sä vaikka niinku tai niinku, et ehkä sitä opettajaa ei oteta niin vakavasti, jos se siis näkyy, et se ei huolehdi ittestään tai sillee. (oppilas)

Useassa kohdassa oppilaat toivat siis esiin tiedostamattaan, että myös ulkoinen olemus vaikuttaakin opettajan auktoriteettiasemaan, vaikka lähtökohtaisesti he olivatkin yksimielisesti ja vahvasti toista mieltä. Auktoriteettiin nähtiin vaikuttavan negatiivisesti erityisesti siisteyteen ja hygieenisyyteen liittyvät tekijät. Nämä teemat liitetään vahvasti opettajan esimerkillisyyteen ja, jos siisteystekijät eivät toteudukaan opettajan ulkoisessa olemuksessa, herättää se ajatuksen huonosta esimerkistä myös oppilaissa ja syö siten opettajan muutoin ansaitsemaa auktoriteettia. Ulkonäön merkityksen liiallinen korostaminen voi johtaa yksinkertaistavaan tai jopa vahingolliseen tulkintaan. Jos ihminen ei näytä huolehtivan itsestään tai täytä hänelle asetettuja ulkoapäin tulevia odotuksia, ajatellaan helposti, ettei hänen elämänsä ole muutenkaan täysin kohdillaan. Hän ei siis liene välttämättä luotettava opettajanakaan. (Kamila 2012, 316.)

Negatiivisten tekijöiden lisäksi auktoriteettiin koettiin olevan mahdollista vaikuttaa positiivisesti. Kun opettajan ulkoinen olemus nähtiin vastaavan siihen liitettyjä odotuksia, oli sillä positiivinen vaikutus muutoin ansaittuun kunnioitukseen opettajaa kohtaan. Auktoriteettiin nähtiin vaikuttavan myös opettajan pituus erityisesti naisopettajilla. Yhtenä esimerkkinä eräs oppilas kertoi olevan hyvä asia, että opettaja käyttäisi korkokenkiä, jotta hän olisi pidempi. Pituuden lisääntyessä korkokenkien tai paksun pohjan avulla, naiset saattavat myös tavoitella valtaa jota he miehen rinnalla pituuteen vedoten tavoittelevat (Ruohonen 2001, 137). Erityisesti korkeammat korkokengät tai korkeat varret nähdään helposti myös liittyvän naisen seksuaalisuuteen. Samalla kun pituus lisääntyy, korkeat korot muuttavat naisen vartaloa niin, että rinta ja takamus työntyvät ulospäin (Ruohonen 2001, 137). Opettajalta odotetaan myös esimerkkiä sukupuolensa edustajana.

Korkokengät liitetäänkin perinteisesti osaksi naisellisen naisen pukeutumista ja ne saatetaan myös sillä tavoin kokea positiivisella tavalla vaikuttavan opettajan auktoriteettiin.

Mallikansalaisuus ei olekaan vain nuhteettomana opettajana työskentelemistä, vaan se on myös selkeästä mallikelpoisen miehen tai naisen esimerkin alla näyttäytymistä. Miehen ideaali on maskuliininen heteromies, kun taas naisopettajat pyrkivät tasapainoilemaan naiselta näyttämisen ja toisaalta myös maskuliinisuutta ja auktoriteettia korostavan ulkoasun kanssa. (Kamila 2012, 159.) Oppilaat kokivat nämä auktoriteettiin liittyneen ulkoisen olemuksen asiat erityisen tärkeiksi opettaja – oppilas suhteen luomisen alkuvaiheilla, sillä ensivaikutelma luo vankan perustan sille miten oppilas opettajaan suhtautuu.

Ulkoinen olemus yksinään ei kuitenkaan pysty määrittämään opettajan auktoriteettiasemaa, vaan muut tekijät toimivat sen pohjana. Oppilaat itse kertoivat esimerkeissään siitä kuinka käytökseltään ja muutoin epämiellyttävän opettajan pukeutumista tulee arvosteltua turhaan vain perustuen muutoin negatiiviseen käsitykseen hänestä. Tällaisessa tapauksessa, jossa perusasioilla luotu pohja ei ole kunnossa, ulkoinen olemus saattaa olla täysin yhdentekevä kokonaisuus. Opettaja ei kuitenkaan pysty luomaan auktoriteettiaan vain ulkoisen olemuksen varaan, vaikka se herättäisikin oppilaissa positiivisia mielikuvia. Vastakohtana tälle nousi esiin myös esimerkkejä, joissa opettaja on ansainnut vahvaa kunnioitusta käyttäytymiseen liitetyillä tekijöillä, mutta ulkoinen olemus ei ole vastannut opettajalle asetettuja odotuksia. Tällaisessa tilanteessa oppilas saattaa sivuuttaa ulkoisen olemuksen vaikutuksen, eikä sen ole mahdollista helposti horjuttaa muutoin vankkaa auktoriteettiasemaa. Joissain tilanteissa ulkoinen olemus vaikuttaa kuitenkin negatiivisella tavalla muutoin ansaittuun kunnioitukseen.

Tatuoinnit, lävistyksset ja ääripukeutumistyyli

Oppilaat suhtautuivat melko negatiivisella tavalla tatuointeihin ja lävistyksiin. Kirjoitelmissa selkeä enemmistö oli sitä mieltä, että ne eivät kuulu opettajalle, vaikka niitä ei muutoin koettu erityisen negatiivisina. Tatuointien ja lävistysten nähtiin viestittävän vääränlaisia asioita opettajasta, hänen asenteestaan ja hänelle asetetusta vaateesta esimerkillisyyteen. Niiden koettiin herättävän väärällä tavalla huomiota ja häiritsevän oppimista, sillä niihin tulisi ainakin alkuvaiheessa

kiinnitettyä helposti huomio opetettavan asian sijaan. Oppilaat kuten muutkin ihmiset tekevät johtopäätöksiä toisista ihmisestä pukeutumisen perusteella jopa huomaamattaan. Konkreettisimmin tämä tilanne ilmenee uuden suhteen alkutaipaleella. (Ruohonen 2001, 75.) Ihmisten reaktiot ovat aina vastavuoroisia ja ne tapahtuvat aina osana jotain tiettyä kulttuuria, jolloin samalla tuotetaan myös pukeutumiseen liittyviä merkityksiä (Barnard 1996, 28–29). Koulu kulttuurisena ympäristönä on vielä tänä päivänä hyvin vanhanaikainen ja vaativa. Siellä ulkoisen olemuksen odotukset ja kriteerit ovat hyvin korkealla. Tämän tunnistavat myös oppilaat sillä heillä on hyvin selkeä kuva siitä, miltä opettaja voi tai ei voi ulkoisesti näyttää.

Tatuointeihin ja lävistykseen liittyen monelle heräsi mielikuva opettajasta, jolla oli useita tatuointeja näkyvillä ja lävistyksen hallitsivat selkeästi kasvojenpiirteitä. Samalla niihin liitettiin mielikuvissa helposti tumma pukeutuminen, joiden yhteysvaikutus herätti jopa pelkoa oppilaissa. Tällainen mahdollisia pelkoja herättävä kokonaisuus opettajalla koettiin negatiivisesti, sillä häntä olisi vaikea lähestyä. Uskon tämän olevan syynä siihen, miksi asenne tatuointeja ja lävistyksiä kohtaan oli lähes yksimielisen negatiivinen. Oppilaat olivat kuitenkin sitä mieltä tässäkin asiassa, että mikäli näitä oli hillitysti ja ne olisi mahdollista piilottaa, olisi se huomattavasti hyväksyttävämpää. Kun lävistykseen ja tatuointeihin liitettiin värikäs pukeutuminen, nähtiin ne myös huomattavasti positiivisemmalla tavalla. Pienet tatuoinnit saatettiin nähdä jopa positiivisella tavalla ja erityisesti korvakorut lävistyksinä herättivät positiivisen mielikuvan naisopettajasta, kuten seuraava lainaus kertoo:

Kyllä musta voi, kunhan ei oo esim kädet ihan täynnä jotain mustia tatuointeja sillee, et on tavallaan on ihan, tai tatuoinnit voi olla ihan kivoja, mut mä en ite niitä aio ottaa mut kyl musta, ne ei tee ihmisestä mitenkään huonompaa, jos on vaikka joku pieni tatuointi, vaikka sydän ranteessa tai jotain. (oppilas)

Nähdäkseni tiukka asennoituminen tatuointeja, lävistyksiä ja ääripukeutumistyyliä kohtaan yleisesti, saattaa johtua siitä, että opettajat pääsääntöisesti ovat melko hillittyjä ulkoiselta olemukseltaan. Oppilaat eivät välttämättä siis edes pysty kuvittelemaan aikaisemman kuvauksen mukaista henkilöä opettajan ammattiin, sillä hän ei vastaa opettajalle asetettuihin odotuksiin ja ennakkoluuloihin, eivätkä he ole aikaisemmin tavanneet kuvauksen mukaisia opettajia.

Värit ja niiden merkitys opettajan pukeutumisessa

Oppilaat kokivat värit opettajien pukeutumisessa hyvin erilaisella tavalla ja näkemyksiä niihin liittyen oli monia. Yleinen ajatusmalli oli se, että opettajan käyttämillä väreillä ei ole juurikaan merkitystä, mutta kuten myös pukeutumisen kohdalla yleensä, ei värien käyttöön lopulta annettu aivan yhtä vapaita käsiä kuin alun perin annettiin ymmärtää. Siitä kuinka paljon opettajan ajateltiin voivan käyttää värejä, löytyi erilaisia mielipiteitä. Värien käytön suhteen oppilaat jakautuivat selkeästi neljään erilaiseen ryhmään.

Opettajan käyttämien värien tulisi olla neutraaleja ja melko maanläheisiä. Monien oppilaiden mielestä räikeät värit eivät kuuluneet opettajan ulkoiseen olemukseen, vaan ne saatettiin kokea jopa opetusta häiritseväksi ja kiinnittävän huomiota negatiivisella tavalla. Värejä saatettiin kuitenkin sallia hyvin minimaalisesti esimerkiksi liikuntatunnilla lenkkitossujen raidoissa. Opettajille sopiviksi väreiksi lueteltiin esimerkiksi beige, ruskea, harmaa ja valkoinen pienissä määrin. On myös tutkittu, että voimakkaat värit koetaan helposti kiihottavina ja jopa ärsytystä aiheuttavina kun taas vaimeilla väreillä on koettu olevan rauhoittava vaikutus. Värien vaikutukseen on itse väriä enemmän tutkittu vaikuttavan sen kylläisyys aste. (Arnkil 2007, 247.)

Liian räikeä pukeutuminen voi todistetusti aiheuttaa päänsärkyä tai keskittymishäiriöitä herkälle oppilaalle. Kun taas neutraali ja siisti pukeutuminen auttaa keskittymään ja rauhoittumaan. Itse toivoisin, että opettajani pukeutuisivat suht neutraaleihin väreihin. (oppilas)

Kuten edellisestä lainauksesta käy ilmi, värit saatetaan kokea negatiivisella tavalla. Osa oppilaista, joiden näkökulma kuului selkeästi osaksi tätä ryhmää, pohti myös sitä, että opettajat pukeutuvat yleensä hyvin hillitysti ja tietynlaisiin väreihin. Tästä aiheutuen opettajan pukeutumiseen ei ehkä osattu liittää räväkkää ja ilottelevaa värien käyttöä

Opettaja ei voi pukeutua vain mustaan tai muutoin tummiin väreihin. Jos opettaja pukeutuu jatkuvasti tummiin vaatteisiin ja asusteisiin, koettiin sillä olevan helposti jopa masentava vaikutus oppilaisiin, mutta samalla myös opettajaan. Oppilaat liittivät jatkuvan tummien värien käytön kirjoitelmissaan opettajan yksityiselämän mahdollisiin ongelmiin tai suruun. Tumma

pukeutumistyyli koettiin helposti myös ankeaksi ja pelottavaksi elementiksi. Oppilaat ajattelivat tämän kaltaisen pukeutumisen olevan seurausta huonosta ja negatiivisesta asenteesta opetustyöhön. Tähän saattoi vaikuttaa myös se, että tumma pukeutuminen liitettiin helposti tiettyihin ääripukeutumistyyliin kuten goottiuteen sekä runsaaseen määrään tatuointeja ja lävistyksiä. Mustan ohella myös muu täysin yksivärinen pukeutuminen saatettiin kokea hämmentäväksi ja liikaa huomiota herättäväksi.

Opettaja saa ilotella värien käytön suhteen muuten hyvin vapaasti kunhan yhtä aikaa päällä olevat värit sopivat hyvin yhteen ja luovat miellyttävän kokonaisuuden. Oppilaat kokivat väreillä olevan piristävä vaikutus opettajaan ja oppilaisiin. Värien miellyttävyyden onkin tutkittu korreloivan positiivisesti värin kirkkauden ja kylläisyyden kanssa. Kirkkaammat värit koetaan helposti miellyttävämpinä. Sävyyn suhteen värikirjon ääripäät kuten erilaiset siniset, vihreät ja punaiset koettiin miellyttävimpinä väreinä. (Arnkil 2007, 250.) Kuitenkin ehkä tiedostamattaan oppilaat ajattelivat, että vastavärien käyttö yhtä aikaa ei ole kovin luontevaa. Osaksi värikkyyttä liitettiin myös raikkaus ja energisyys kuten käy ilmi seuraavista oppilaiden puheenvuoroista:

Vaatteiden värillä on todellakin merkitystä. Aurinkoiset ja kirkkaat värit ovat yleensä iloisien opettajien värit. Ne auttavat samalla kiinnittämään huomiota opettajaan ja seuraamaan opetusta. (oppilas)

Mut mun mielestä, tai mä ainakin tykkään et opettaja käytä sellasia räikeitä värejä myös, et ei sillä värillä sillai tavallaan oo mitään merkitystä, et kuhan se on semmonen sopiva asukokonaisuus, et ne vaan sopii toistensa kanssa, niin muuten se on kyllä ihan so what. Mut kyllä niitä värejä saisi mun mielestä olla jopa sillai liiotellustikin. (oppilas)

Monet mieltävät Marimekon vaatteet osaksi opettajan epävirallista univormua ja yllättäen Marimekko brändinä nostettiin esiin myös oppilaiden keskuudessa. Marimekon vaatteiden ajateltiin olevan iloisia ja värikkäitä ja siksi sopivan hyvin opettajalle. Niitä toivottiin jopa enemmän osaksi opettajien pukeutumista.

Opettajien vaatetuksessa käyttämällä väreillä ei ole minkäänlaista merkitystä. Osa oppilaista koki, että tärkeintä värien käytössä on se, että opettajalla itsellään on mukava olo niitä käyttäessään ja, että ne sopivat opettajan omaan tyyliin.

Esimerkillisyys

Esimerkillisyys nostettiin esiin lähes jokaista aluetta käsiteltäessä. Oppilaat kokivat esimerkillisyyden olevan erityisen tärkeä osa opettajuutta yleisesti kuten myös osana hänen ulkoista olemustaankin. Kuudesluokkalaiset oppilaat näkivät, että he eivät varsinaisesti usko enää ottavansa mallia opettajan ulkoisesta olemuksesta ja osaavat myös tarvittaessa kritisoida sitä. He näkivät asian erityisen tärkeänä pienillä oppilailla, jotka eivät samalla tavalla osaa vielä arvioida opettajan ulkoisen olemuksen sopivuutta, vaan saattavat ottaa mallia siitä. Olen koostanut taulukkoon 3 teemoja, jotka on tulosten muissa osa-alueissa liitetty osaksi opettajan ulkoisen olemuksen esimerkillisyyttä.

Taulukko 3. Opettajan ulkoisen olemuksen yhteys esimerkillisyyteen

POSITIIVISESTI OPETTAJAN ESIMERKILLISYYTEEN LIITETTIIN:	HUONOKSI ESIMERKIKSI KOETTIIN:
<ol style="list-style-type: none">1. Siisteys, hygieenisuus ja rentous2. Tavallisuus3. Luonnollisuus4. Oman tyylinsä edustaminen5. Muodikkuus ja tyylikkyys6. Käytännöllisyys	<ol style="list-style-type: none">1. Epäsiisteys, tupakointi2. Tatuoinnit ja lävistykset3. Ääripukeutumistyyli4. Paljastava pukeutuminen5. Liian näyttävä tai juhlava pukeutuminen tai meikkaaminen6. Ainoastaan tumma pukeutuminen7. Erityinen räväkyys

Teemat, jotka oppilaat liittivät opettajan esimerkillisyyteen osana ulkoista olemusta, vastaavat nähdäkseni hyvin paljon teemoja, joita yleistetysti odotetaan muutoinkin ihmisten ulkoiselta olemukselta. Nämä teemat vain korostuvat erityisesti luokanopettajan työssä, jossa opettaja ei voi toimia täysin vapaasti. Opettajan tulee huomioida työssään myös tärkeä kasvatuksellinen tehtävä, joka liitetään myös ulkoiseen olemukseen. Oppilailla oli erittäin selkeä ja lähes yksimielinen näkemys siitä, miltä esimerkillinen opettaja voi tai saa näyttää.

4.3 Opettajat, opettajaopiskelijat ja oppilaat ulkoisen olemuksen tulkitsijoina

Opettajien ja oppilaiden näkemykset olivat yleismaailmallisesti hyvin samankaltaisia. Molemmat ryhmät korostivat opettajien ulkoisen olemuksen tärkeyttä, eikä sitä pidetty yhdentekevänä asiana. Molemmat ryhmät nostivat opettajan ulkoisesta olemuksesta esiin samanlaisia teemoja ja arvottivat osa-alueita samaan tapaan ja hyvin yhdenmukaisilla perusteilla. Eri ryhmiltä kerätyissä aineistoista oli kuitenkin havaittavissa myös selkeitä näkemyseroja useissa eri aihealueissa. Olen koostanut opettajien, opettajaksi opiskelevien ja kuudesluokkalaisten oppilaiden näkemysten yhtäläisyyksistä ja eroista taulukon 4, jotta kokonaisuus olisi helpompi ja yksinkertaisempi hahmottaa.

Taulukko 4. Opettajien, opettajaopiskelijoiden ja oppilaiden näkemysten yhtäläisyyksiä ja eroja koskien opettajien ulkoista olemusta

YHTÄLÄISYYKSIÄ	EROJA
<ul style="list-style-type: none">• Opettajan pukeutumisen tärkeänä perustana nähtiin opettajan esimerkillisyys• Stereotyyppinen opettaja nähtiin hyvin tavallisena ihmisenä, jonka ulkoinen olemus on siisti ja neutraali, erityisestä huomiota herättämätön• Paljastava vaatetus koettiin ehdottomasti opettajalle sopimattomaksi• Pukeutumisen pohjana pidettiin mukavuutta ja käytännöllisyyttä• Oppilaat asennoituivat tatuointeihin ja lävistyksiin osana opettajan pukeutumista hieman kielteisemmin kuin opettajat tai opiskelijat. Mikään ryhmistä ei kuitenkaan erityisesti nähnyt niitä osana esimerkillistä opettajuutta.• Kaikissa ryhmissä Marimekko nousi opettajiin liitettyksi brändiksi	<ul style="list-style-type: none">• Oppilaat pitivät opettajien ulkoista olemusta yleisesti liian vanhanaikaisena ja olivat sitä mieltä, että opettajien pitäisi pyrkiä muodikkaampaan pukeutumiseen• Opettajat myönsivät pohtivansa omaa pukeutumistaan koulumaailmassa, mutta oppilaiden käsityksen mukaan opettajat eivät ajattele ulkoista olemustaan tai jaksakaan panostaa siihen• Valmiit opettajat irrottivat ulkoisen olemuksen kokonaan auktoriteetista. Opiskelijat ja oppilaat kuitenkin näkivät ulkoisen olemuksen osaksi opettajan auktoriteettia ja kunnioitusta• Opettajat ja opiskelijat näkivät runsaiden värien käytön positiivisella ja piristävällä tavalla, kun taas selkeä enemmistö oppilaista oli sitä mieltä että opettajien tulisi käyttää neutraaleja värejä pukeutumisessa, sillä ne auttavat keskittymään. Kaikki oppilaat eivät kuitenkaan tuominneet kirkkaiden värien käyttöä

Uskon, että näkemyserojen taustalla voi olla monia erilaisia syitä, joihin on vaikea yksiselitteisesti päästä käsiksi tähän tutkimukseen kerätyn aineiston perusteella. Näkemyseroihin johtavia seikkoja on kuitenkin mielenkiintoista pohtia.

Oppilaat näkivät opettajien pukeutumisen liian vanhanaikaiseksi. Syynä tähän näen sen, että oppilaat elävät tiukasti kiinni tässä päivässä, jolloin muoti ja trendi-ilmiot nousevat hyvin tärkeäksi osaksi ulkonäköä. Muodin perusteella tai ainakin niitä hyödyntäen valitaan oman ulkoisen olemukset peruspilarit kuten vaatteet. Oppilaiden näkemykseen opettajien ulkoisen olemuksen vanhanaikaisuudesta liittyy varmasti myös olettaus siitä, että monet opettajat eivät ajattele ulkoasuun tai pyri panostamaan siihen. Ikäluokkien väliset makuerot saattavat siis aiheuttaa tämän kaltaisia oletuksia. Eriten oppilaista opettajat yleisesti arvostavat pukeutumisessa useita muitakin seikkoja kuten hinta-laatusuhdetta ja ajattomuutta. Tosin muoti vaikuttaa varmasti myös useiden opettajien ulkoiseen olemukseen.

Sekä opettajat, opettajaopiskelijat että oppilaat näkivät auktoriteetin perustuvan opettajan toimintaan ja käyttäytymiseen toisin kuin valmiit työssäkäyvät opettajat. Opettajaopiskelijat ja oppilaat kuitenkin liittivät osaksi auktoriteettia myös ulkoisen olemuksen omana osa-alueenaan. Vaikka niillä nähtiin olevan yhteys, eivät he kuitenkaan yleisesti nähneet auktoriteetin perustuvan sen varaan. Opettajat varmasti toivovat, että auktoriteetti ei perustuisi ulkoiseen olemukseen, vaan muihin tekijöihin kuten tasa-arvoisuuteen ja johdonmukaisuuteen. Tästä saattaa johtua myös heidän näkemyksensä näiden kokonaisuuksien erillisyydestä. Oppilaiden kertomuksista oli kuitenkin selkeästi nähtävissä, että niitä ei voi erottaa täysin toisistaan. Ulkoisen olemuksen ja auktoriteetin välillä nähtiin olevan yhteys toisiinsa.

Ryhmien väliltä löytyi näkemyseroja myös värien käytössä osana opettajien ulkoista olemusta. Opettajat olivat hyvin sallivia värien käytön suhteen ja pitivät sitä myös toivottavana. Tämä perustui näkemykseen siitä, että värien käytöllä koetaan olevan piristäviä ja positiivisia vaikutuksia sekä värien käyttäjään että oppilaaseen sen katsojana. Oppilaiden joukon näkemyksissä hajontaa olikin opettajia ja opettajaopiskelijoita enemmän. Osa oppilaista piti värien käyttöä hyvinkin sallittuna, mutta ei erityisesti puoltanut kirkkaiden värien käyttämistä opettajien pukeutumisessa.

Selkeä enemmistö oppilaista oli kuitenkin sitä mieltä, että opettajien tulisi suosia ulkoisessa olemuksessaan neutraalia ja hillittyä väritystä. Tämän nähtiin rauhoittavan ja auttavan keskittymisessä, eikä sen ei koettu herättävän suuria mielipiteitä oppilaiden keskuudessa. Kaikki ryhmät olivat kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että opettajan ei tulisi turvautua pukeutumisessaan mustaan tai muutoin hyvin tummiin väreihin. Värit vaikuttavat kaikkiin ihmisiin hyvin eri tavoin, eikä niiden fyysisistä tai psyykkisistä vaikutuksista ole pystytty tekemään kattavaa tutkimusta. Värien vaikutuserojen kuitenkin uskotaan perustuvan erilaisiin mielikuviin väreistä. (Arnkil 2007, 244.) Uskon, että ryhmien välisiin näkemyseroihin väreistä ei ole löydettävissä selkeitä perusteita ryhmien sisältä vaan näkemyserot saattavat hyvinkin olla henkilökohtaisia perustuen nimenomaan siihen, miten kukin tulkitsee ja kokee ympäristössä olevia värejä.

Opettajan ulkoiseen olemukseen kohdistui vahvoja odotuksia ja ennakkoluuloja kaikilta tutkimuksen osallistujajoukoilta. Kokemukset olivat hyvin samankaltaisia. Kokonaisuudessaan voidaan sanoa, että opettajien ulkoinen olemus koettiin hyvin konservatiivisella tavalla. Tärkeäksi teemaksi ulkoista olemusta kuvaamaan nostettiin esiin erityisesti esimerkillisyys, jota opettaja ilmentää käyttäytymisen lisäksi myös ulkoisella olemuksellaan. Esimerkillisyys kattaa lähes kaikki kokemukset ja ajatukset siitä, miltä opettajan tulisi näyttää.

5. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Tutkijalla on aina merkittävä osuus laadullisessa tutkimuksen tuloksiin, sillä laadullinen tutkimus on suurelta osalta tulkintaa. Laadullisessa tutkimuksessa korostuu tutkijan subjektiivisuus, ja tutkija nähdään ikään kuin tutkimusvälineenä. Se, miten tutkija toteuttaa ja raportoi tekemäänsä tutkimusta, on luotettavuuden lähtökohta. Tutkija itse on siis luotettavuuden olennaisin kriteeri (Eskola & Suoranta 2008, 210.) Vaikka täydellinen objektiivisuus onkin mahdotonta saavuttaa, pitäisi tutkijan pyrkiä tiedostamaan omat asenteensa ja uskomuksensa siten, etteivät ne vaikuttaisi liikaa tutkimuksen tekemiseen ja tutkimuksen tuloksiin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Olen pyrkinyt olemaan tutkimusta tehdessäni mahdollisimman objektiivinen. Tutkimusaihe herättää minussa opettajaopiskelijana paljon ajatuksia ja ennakko-oletuksia, joita syntyy tahtomattaan, kun syvennyy tutkimuksen taustalla olevaan teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin. Opiskeluympäristö tuo minut tahtomattani osaksi tutkittavaa kokonaisuutta ja koskettaa minua siksi hyvin konkreettisesti. Olen pyrkinyt tiedostamaan omat ajatukseni ja ennakko-oletukseni, jotta ne eivät vaikuttaisi tutkimuksen kulkuun eivätkä etenään tuloksiin. Olen pyrkinyt huomioimaan tasapuolisesti koko tutkimusaineiston ja sen sisällä esiintyvät näkemyserot ja ristiriidat ja tuomaan ne teidän lukijoiden tietoisuuteen, jotta jokaisella on mahdollisuus myös itse arvioida tutkimustani. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija ei voi olla täysin objektiivinen, tutkimustaan ulkopuolelta tarkasteleva sivustakatsoja yrityksestä huolimatta, sillä hän on koko tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, Tuomi & Sarajärvi 2002, 132.)

Eskola ja Suoranta (2000, 208–213) kertovat, että tutkimustekstissä olisi tärkeää kuvata tarkasti mitä aineiston keräyksessä on tapahtunut ja myös mitä sen jälkeen tehtiin. Olen pyrkinyt kertomaan mahdollisimman tarkasti tutkimukseni kulusta ja aineiston keräämisestä luvussa 2 sekä myös perustelemaan omia valintojani, mikä tukee tutkimukseni luotettavuutta.

Tutkimukseen osallistuneiden vähäinen määrä vaikuttaa osaltaan tutkimukseni luotettavuuteen. Erityisesti tutkimuksen ensimmäisessä osassa tutkittavia on ollut vain muutamia, mikä vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen, sekä mahdollisuuksiin tehdä aineiston perusteella kattavia päätelmiä tai yleistyksiä. Yleistettävyyks voi koskea paikallista, tiettyyn joukkoon pätevää

yleistettävyyttä. (Alasuutari 1995, 243.) Tutkimukseni tavoitteena ei kuitenkaan ole ollut laaja yleistettävyys vaan lähinnä ymmärrys ja tutkittavan aiheen kuvaaminen. Laadullisessa tutkimuksessa tavoitteena voikin usein olla yleistettävyyden sijaan vanhojen ajatusmallien kyseenalaistaminen ja ilmiön selittäminen ymmärrettäväksi siten, että se antaa mahdollisuuden toisinajatteluun (Vilkkä 2005, 126). Tämän lisäksi tutkimus on tarkoituksenmukainen vain tässä ja ajassa ja kulttuurissa, jossa tutkimus on toteutettu. Pukeutuminen ja siihen liittyvät teemat muuttuvat jatkuvasti ajan kuluessa. Samalla kulttuuri vaikuttaa vahvasti tekijöihin ja tulkintaan, joita ulkoisesta olemuksesta teemme.

Tutkimukseni ensimmäisessä osassa kaikki tutkimukseen osallistuneet opettajat ja opettajaopiskelijat olivat naisia. Myös tutkimuksen toiseen osaan osallistuneista oppilaista vain 2/21 oli poikia. Samalla tavalla kaikki tutkimuksen toisen osan haastatteluun osallistuneet olivat tyttöjä ja kuvallisista tuotoksista enemmistö oli tyttöjen tuottamia. Tutkimuksen ulkopuolelle jää siis kokonaan miesopettajien näkökulma, mutta myös lähes kokonaan poikaoppilaiden näkökulma. Tämä seikka tuleekin huomioida tutkimuksen tuloksia arvioitaessa. Tutkimuksen aiheena oli kuitenkin erityisesti naisopettajien pukeutuminen alan naisvaltaisuudesta johtuen, joten tutkittavien joukon nais-/tyttövaltaisuus on hyvin perusteltua.

Tietoisuus tutkimuksesta voi vaikuttaa tutkittaviin henkilöihin jopa heidän tiedostamattaan sitä. Luotettavuutta pohdittaessa tulisi pohtia sitä, miten tutkimuksen luonne ja tutkimusaihe ovat voineet vaikuttaa siihen, kuinka tutkimukseen osallistuneet ovat vastanneet tutkimuksen kysymyksiin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tästä syystä en halunnut kertoa oppilaille tarkasti tutkimukseni aihepiiriä, jotta saisin mahdollisimman yksilöllisiä vastauksia, joita ei ole yhdenmukaistettu kaverin näkemyksiin. Kaverit ovat kuitenkin tärkeä samaistumisen kohde heidän iässään. Aihe herätti paljon keskustelua oppilaissa kirjoitelmien jälkeen, joten uskon, että tutkimusaiheen kertominen etukäteen olisi vaikuttanut aineistooni ainakin osittain. Lisäksi tuloksiin on saattanut osaltaan vaikuttaa tutkimusasetelmana se, että aineistoa keräsi heille tuttu opettaja. Uskon kuitenkin, että nimettömyys sekä se, että aihe ei ollut liian arkaluontoinen on kannustanut osaltaan rehellisyyteen oman näkemyksen kertomisessa. Kuitenkin tutkimuksen ensimmäisessä osassa aikuisten opettajien näkemyksiä kartoittaessa koin tärkeäksi, että he ovat saaneet tutustua tutkimusaiheeseen ja haastattelurunkoon etukäteen, jotta he voisivat valmistautua tilanteeseen etukäteen. Aikuisiällä omia näkemyksiä usein arvostetaan enemmän,

eikä niitä kyseenalaisteta verrattaessa niitä muiden näkemyksiin. Valmistautumisen johdosta uskon saaneeni opettajilta ja opettajaopiskelijoilta kattavampia ja monipuolisempia vastauksia kuin olisin saanut ilman valmistautumista ja tietoisuutta tutkimusaiheesta.

Liitin tutkimukseni liitteeksi aineistonkeruun haastattelurungon ja oppilaille jaetun ideapaperin, joten lukija pystyy itse arvioimaan keräämääni aineistoa ja tutkimuksen toteutusta yleisesti. Tämä itsessään lisää tutkimukseni luotettavuutta. Liitteiden perusteella tutkimus on myös mahdollista toteuttaa hyvin samankaltaisena uudelleen. Olen mielestäni onnistunut aineistonkeruussa ja sen monipuolisuudessa hyvin ja toteuttamaan ne tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisesti ja monipuolisesti.

Yhtenä luotettavuutta lisäävänä kriteerinä on pidetty triangulaatioita. Sillä tarkoitetaan useampien aineistojen, teorioiden ja menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa. (Tuomi 2007, 153.) Omassa tutkimuksessani olen hyödyntänyt kolmenlaista triangulaatiota, joita ovat aineistotriangulaatio, teoriatriangulaatio ja metoditriangulaatio. Tutkimuksen pohjalla on eheä teoriakokonaisuus, joka kuitenkin koostuu useasta eri aihealueesta, kuten identiteetistä ja persoonallisuudesta, joihin myös tukeutuvat teorian kappaleet pukeutumisesta ja opettajuudesta yleensä. Keräsin aineistoa usealla eri tavalla, jotta saisin kasaan luotettavan ja kokonaisuutta tukevan aineiston. Olen hyödyntänyt aineistonhankintamenetelminä haastattelua, oppilaiden kirjoitelmia sekä kuvallisen ilmaisun mahdollisuutta. Samalla olen pyrkinyt hyödyntämään koko tätä aineistoa analysoidessani tutkimuksen tuloksia. (Denzin 1975, 301-310; Eskola & Suoranta 2008, 69-70; Tuomi 2007, 153-154.)

Validiteettia arvioimalla voimme tarkastella sitä, onko tutkimus pätevä ja luotettava sekä onko tutkimus tehty perusteellisesti. Entä ovatko saadut tulokset ja päätelmät niin sanotusti oikeita? (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Validiteetti ilmaisee siis sen kuinka hyvin tutkimusote ja siinä käytetyt menetelmät vastaavat sitä ilmiötä, jota halutaan tutkia. Tutkimukseni tavoitteena on ollut tutkia miten opettajat, opettajaksi opiskelevat ja kuudesluokkalaiset oppilaat kokevat opettajanpukeutumisen erityisesti koulumaailmassa. Olen nähdäkseni onnistunut tutkimaan juuri sitä, mitä pitikin ja samalla tuomaan siihen erilaisia näkökulmia. Olen myös pyrkinyt valitsemaan aiheen kannalta tarkoituksenmukaiset aineistonkeruumenetelmät ja olenkin perustellut niiden valintaa kappaleessa 2, jossa käsittelen tutkimuksen toteutusta. Uskon myös, että olen pystynyt

tekemään aineistosta päätelmiä, joihin myös moni muu tutkija päätyisi. Olen kuitenkin toteuttanut tutkimuksen yksin ja toiminut ainoana aineiston analysoijana, joten tutkimustulokset voisivat olla myös hieman erilaiset tutkijasta riippuen. Osaksi tutkimuksen tuloksia olen liittänyt monipuolisesti erilaisia aineistositaatteja, jotta tutkimuksen tuloksia olisi mahdollista pohtia ja analysoida myös lukijana niiden perusteella. Olen pyrkinyt liittämään saamani tulokset mahdollisimman kattavasti tutkimukseni teoriaan sekä aikaisempiin tutkimuksiin. Teoria ja aikaisemmat tutkimukset ovat tukeneet hyvin tutkimukseni tuloksia. Tämä puoltaa tutkimukseni luotettavuutta yleisellä tasolla.

6. POHDINTAA

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia, miten naisopettajien ulkoinen olemus nähdään ja koetaan koulumaailmassa. Tutkimuksessa tarkasteltiin opettajan ulkoiseen olemukseen liittyviä käsityksiä opettajien, opettajiksi opiskelevien ja kuudesluokkalaisten oppilaiden näkökulmista.

Tavoitteena oli täten kuvailla ja ymmärtää, millainen merkitys opettajan ulkoasulla on opettajan työssä vai koetaanko se täysin yhdentekevänä. Virallisesti opettajalla ei ole olemassa työasua, vaan työpukeutuminen on täysin hänen omissa käsissään. Opettajia pidetään vielä tänä päivänä vanhan perinteen mukaan tietynlaisina mallikansalaisina, joka osaltaan varmasti vaikuttaa siihen, millaista ulkoista olemusta opettajalta odotetaan. Ulkoasu vaikuttaa vahvasti siihen, miten ihminen nähdään ja koetaan sekä siihen, miten hänen toimiaan tulkitaan. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää millaisia näkemyseroja ja yhtäläisyyksiä naisopettajien ulkoiseen olemukseen liittyen opettajien, opettajaksi opiskelevien ja oppilaiden väliltä löytyy. Tämän asetelman ymmärtäminen auttaa hahmottamaan tilannetta siitä, kuinka suuri merkitys ulkoiselle olemukselle annetaan koulumaailmassa.

Tutkimuksessa saatujen tulosten perusteella opettajan pukeutumisella koulumaailmassa on oma keskeinen merkityksensä oppimisympäristöön. Aiheena se herätti paljon mielipiteitä kaikilla tutkimukseen osallistuneilla ryhmillä. Ulkoisella olemuksella koettiin olevan paljon merkitystä muun muassa ensikuvan antamiseen, esimerkillisyyteen, auktoriteettiasemaan ja tunnilla keskittymiseen. Opettajan ulkoiseen olemukseen vaikuttivat positiivisella tavalla esimerkillisyys, vaatteiden peittävyys, siisteys, käytännöllisyys ja neutraalius. Vaikeuttavina tekijöinä nähtiin paljas pinta, epäsiisti ulkoasu, vain tummat värit, tatuoinnit tai lävistykset.

Opettajien ja oppilaiden näkemykset olivat yleismaailmallisesti hyvin samankaltaisia. Molemmat ryhmät korostivat opettajien ulkoisen olemuksen tärkeyttä ja nostivat esiin samanlaisia teemoja sekä arvottivat osa-alueita pääsääntöisesti samaan tapaan ja hyvin yhdenmukaisilla perusteilla.

Poikkeuksia oli erityisesti pukeutumisen trendikkyudessa, auktoriteettiaseman vaikutuksella sekä värien merkityksellä.

Oppilaat näkivät opettajien pukeutumisen myös liian vanhanaikaiseksi. Oppilaat elivät tiukasti kiinni tässä päivässä, jolloin muoti ja trendi-ilmiöt nousevat opettajia tärkeämmäksi osaksi ulkonäköä. Opettajat vastaavasti arvostavat pukeutumisessa useita muitakin seikkoja kuten hinta-laatusuhdetta ja ajattomuutta. Tosin muoti vaikuttaa myös useiden opettajien ulkoiseen olemukseen ikäryhmästä riippuen.

Sekä opettajaopiskelijat että oppilaat näkivät auktoriteetin perustuvan opettajan toimintaan ja käyttäytymiseen toisin kuin valmiit työssäkäyvät opettajat. Opiskelijat ja oppilaat liittivät ulkoisen olemuksen osaksi auktoriteettia. Opettajien tavoitteena oli, että auktoriteetti ei perustuisi ulkoiseen olemukseen, vaan muihin tekijöihin kuten tasa-arvoisuuteen ja johdonmukaisuuteen.

Ryhmien väliltä löytyi näkemyseroja värien käytössä osana opettajien ulkoista olemusta. Opettajat olivat hyvin sallivia värien käytön suhteen ja pitivät sitä myös toivottavana, koska heidän näkemyksensä mukaan värien käytöllä koetaan olevan piristäviä ja positiivisia vaikutuksia sekä värin käyttäjään että oppilaaseen sen katsojana. Oppilaiden joukossa esiintyi näkemyseroja. Osa oppilaista piti värien käyttöä hyvinkin sallittuna, mutta selkeä enemmistö oppilaista katsoi, että opettajien tulisi suosia ulkoisessa olemuksessaan neutraalia ja hillittyä väritystä. Tämän nähtiin rauhoittavan ja auttavan keskittymisessä. Kaikki ryhmät olivat kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että opettajan ei tulisi turvautua pukeutumisessaan mustaan tai muutoin hyvin tummiin väreihin.

Tutkimuksen pohjalla on eheä teoriakokonaisuus, joka koostuu useasta eri aihealueesta, kuten identiteetistä ja persoonallisuudesta, joihin myös tukeutuvat teorian kappaleet pukeutumisesta ja opettajuudesta yleensä. Olen myös pyrkinyt valitsemaan aiheen kannalta tarkoituksenmukaiset aineistonkeruumenetelmät. Osaksi tutkimuksen tuloksia olen liittänyt monipuolisesti erilaisia aineistositaatteja ja kuvallista materiaalia, jotta tutkimuksen tuloksia olisi mahdollista pohtia ja

analysoida myös lukijana niiden perusteella. Tulokset on liitetty mahdollisimman kattavasti tutkimukseni teoriaan sekä aikaisempiin tutkimuksiin.

Tutkimuksessa kerätyn aineiston perusteella ei voida tutkivan joukon pienen koon perusteella tehdä kattavia päätelmiä tai yleistyksiä ilman täydentävää tutkimusta. Tavoitteena oli saada näkemys ja ymmärrys, siitä miten ulkoinen olemus osana koulumaailmaa nähdään ja koetaan. Tutkimuksen tulokset tuleekin nähdä suuntaa antavina kuvauksina opettajan ulkoisen olemuksen merkityksestä 2010 luvun koulumaailmassa. Tutkimustulokset olivat hyvin yhdenmukaiset Kamilan (2012) väitöskirjan kanssa siltä osin, miten opettaja kokee oman ja kollegoiden pukeutumisen työssään. Myös opiskelijoiden näkemykset vastasivat Kamilan (2010) tutkimuksessa saamia tuloksia sekä Kemppisen (2007) tekemiä havaintoja. Aikaisemmat tutkimukset tukevat siis hyvin tästä tutkimuksesta saatuja tuloksia. Aihetta on tutkittu melko vähän, eikä täysin vastaavanlaista tutkimusta ole aikaisemmin Suomessa toteutettu.

Ulkoinen olemus on tutkimusaiheena hyvin monipuolinen ja monisyinen. Nähdäkseni tutkimusta opettajien pukeutumisesta voisi laajentaa vielä lisää, syventämällä tutkimuksen yksittäisiä osa-alueita tai toteuttaa se erilaisista näkökulmista. Seuraavassa olen pohtinut erilaisia vaihtoehtoja siitä, miten tutkimusta opettajien ulkoisesta olemuksesta voisi olla mahdollista kehittää.

Tutkimusta voisi laajentaa huomattavasti lisäämällä tutkimusaineistoa, jotta sitä olisi mahdollista yleistää laajemmin. Samalla tutkimukseni ulkopuolelle jäävät kokonaan miesopettajat ja heidän pukeutuminen. Vaikka miehet ovat opettajakunnassa selkeä vähemmistö, olisi myös heidän pukeutumistaan perusteltua tutkia. Olisi mielenkiintoista saada selville eroaisiko miesopettajiin kohdistuvat odotukset ulkoisesta olemuksesta naisopettajille asetettuihin odotuksiin. Lisäksi olisi mielenkiintoista tutkia minkälaisia näkemyseroja miehillä ja naisilla on omasta tai opettajien pukeutumisesta yleisesti, sillä miehet jäävät myös tutkimukseen osallistuneiden ulkopuolelle.

Uuden ulottuvuuden opettajien ulkoisen olemuksen tutkimukseen toisi myös oppilaiden vanhemmat ja heidän näkemyksensä opettajien pukeutumisesta ja ulkonäöstä yleisesti, sekä sen mahdollisista vaikutuksista oppilaisiin eli heidän lapsiinsa. Oletan, että oppilaiden vanhemmilla on vankat odotukset opettajia kohtaan, ja nämä odotukset ovat vain lisääntyneet ajan saatossa.

Vanhemmat uskaltavat vaatia opettajilta yhä enemmän ja samalla koulun ja opettajan kasvatusvastuu on lisääntynyt. Oppilaiden vanhemmilla on selkeä näkemys hyvästä opettajasta, hänen taidoistaan ja myös hänen ulkoisesta olemuksestaan. Olisi mielenkiintoista selvittää, miten oppilaat ja heidän vanhempansa kokevat opettajan pukeutumisen ja mitä he opettajalta odottavat sekä mihin odotukset perustuvat.

Oppilaiden näkemyksiä opettajien ulkoisesta olemuksesta voisi laajentaa eri ikäryhmiin. Valitsin tutkimusjoukkooni kuudesluokkalaiset, mutta tutkimukseen saisi kokonaan uuden ulottuvuuden, jos tutkimukseen osallistuisi myös pienempiä oppilaita tai vaihtoehtoisesti yläkoulun oppilaita ja lukion opiskelijoita. Tämä tutkimus rajoittuu alakoulun opettajiin sekä hieman myös luokanopettajiksi opiskeleviin ja heidän pukeutumiseensa. Yläkoulun ja toisen asteen koulutuksen aineenopettajien liittäminen tutkimukseen toisi siihen mielenkiintoisen lisän. Uskon, että heidän ulkoiseen olemukseen kohdistuu enemmän paineita kuin alakoulun opettajiin, johtuen oppilaiden ja opiskelijoiden korkeammasta iästä. Kivivuoren (1997) tutkimuksen perusteella yläkoulussa ja ammatillisessa koulutuksessa opettajat kokevat myös enemmän häirintää ja väkivaltaa kuin alakoulun opettajat.

7. LÄHTEET

Aamulehti. 22.8.2011. Liikaa ulkonäköpaineita – opettajat ravaavat kauneusleikkauksissa.

Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Anttila, J. 2007. Kansallinen identiteetti ja suomalaiseksi samastuminen. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.

Arnkil, H. 2007. Värit havaintojen maailmassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Barnard, M. 1996. Fashion as communication. London: Routledge.

Berggren, N., Jordahl, H. & Poutvaara, P. 2007. The looks of a winner: beauty, gender and electoral success. Munich: CESifo.

Denzin, N. 1975. The Research Act a theoretical introduction to sociological methods. Chicago: Aldine Publishing Company.

Entwistle, J. 2001. The dressed body. Teoksessa Entwistle, J. & Wilson, E. (toim.) Body dressing. Oxford: Berg.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2000. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Estola, E. & Erkkilä, R. 2007. Opettaja tunturin takana. Teoksessa Estola, E., Heikkinen, H. Räsänen, R. (toim.) Ihmisen näköinen opettaja. Juhlakirja professori Leena Syrjälän 60-vuotispäivänä. Oulu: Oulu University Press.

Estola, E., Heikkinen, H. & Räsänen, R. 2007. Ihmisen näköinen opettaja. Juhlakirja professori Leena Syrjälän 60-vuotispäivänä. Oulu: Oulu University press.

Giles, D. 2007. Humanising the Researcher: The Influence of Phenomenological Research on a Teacher Educator. *International Journal of Pedagogies and Learning*, vol.3, no.1.

Grumet, M. 2003. My Teacher's Body. Teoksessa D. Freedman & M.S. Holmes (eds.) *The Teachers's Body. Embodiment, Authority and Identity in the Academy*. Albany: State University of New York Press.

Hakala, K. 2002. Varmuuksia ja epäröintejä. Puhetapoja opettajan sukupuolesta. *Kasvatus*, 33 (3), 288–301.

Hall, S. 2005. Identiteetti. Suom. ja toim. Lehtonen, M. & Herkman, J. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Heikkinen, H. 1999. Opettajapersoonan uusi tuleminen. Teoksessa Niemi, H. (toim.) *Opettajankoulutus modernin murroksessa*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Heikkinen, H. & Huttunen, R. 2007. Opettaja ihmisenä ja ammattilaisena. Teoksessa Estola, E., Heikkinen, H., Räsänen, R. (toim.) *Ihmisen näköinen opettaja. Juhlakirja professori Leena Syrjälän 60-vuotispäivänä*. Oulu: Oulu University Press.

Helsingin Sanomat. 2.2.2009. Ulkonäköpaineet ahdistavat opettajia.

Helsingin Uutiset. 23.2.2011. Roiskeläppä vai hiihtohousut? Mikä on opettajalle sopivaa pukeutumista?

<http://www.helsinginuutiset.fi/artikkeli/35784-roiskelappa-vai-hiihtohousut-mika-on-opettajalle-sopivaa-pukeutumista>

Heinämaa, S. 1996. Ele, tyyli ja sukupuoli: Merleau-Pontyn ja Beauvoirin ruumiinfenomenologia ja sen merkitys sukupuoli kysymykselle. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Vantaa: Tummavuoren Kirjapaino Oy

Kaleva.fi. Opettajien pukeutuminen liian vapaamielistä - keskustelu. Viitattu 19.11.2013

<http://www.kaleva.fi/juttutupa/muut/nuorten-opettajien-pukeutuminen-liian-vapaamielista/1899841>

Kamila, M. 2010. Luokanopettajaopiskelijan mielikuvia opettajan ulkoisesta olemuksesta. Teoksessa Ropo, E., Silfverberg, H. & Soini, T. (toim.) Toisensa kohtaavat ainedidaktiikat. Tampere: Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen julkaisusarja A31.

Kamila, M. 2012. Katsojana ja katsottuna. Opettajan kontrolloitu ulkoasu. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Kemppinen, L. 2007. Ihannehakijan muotokuva – epävirallinen valintakoe keskustelu ja opettajuuteen liitetyt uskomukset. Teoksessa Räihä, P. & Nikkola, T. (toim.) Sattumia vai osumia? Opiskelijavalintojen olemuksen määrittelyä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Kivivuori, J. 1997. Opettajiin kohdistuva häirintä ja väkivalta. Helsinki: Yliopistopaino.

Laine, T. 1999. Opettajuus luokanopettajaksi opiskelevan kehitystehtävänä. Teoksessa Niemi, H. (toim.) Opettajankoulutus modernin murroksessa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: Gummerus.

Landy, D. & Sigall, H. 1974. Beauty is talent: Task evaluation as a function of the performer's physical attractiveness. Journal of Personality and Social Psychology.

Launonen, L. 2012. www.yhdessaelamaan.fi/19.4.2012.

Lazarus, R. 1982. Persoonallisuus. Espoo: Weilin+Göös kirjapaino

Lehtonen, J. 2003. Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Helsinki: Yliopistopaino.

Löfström, J. 2007. Sukupuoli ja seksuaalisuus koulussa. Teoksessa Niemi, H. & Sarra, R. (toim.) Erilaisuuden valot ja varjot. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Mitchell, C. & Weber, S. 1999. Reinventing Ourselves as Teachers. London: Falmer Press.

MTV3. 9.8.2011. Opettajat kokevat kovia ulkonäköpaineita.

<http://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/opettajat-kokevat-kovia-ulkonakopaineita---kommentit-ovat-raakoja-/1939986>

Niemi, H. 2006. Opettajan ammatti – arvoja ja arvottomuutta. Teoksessa Nummenmaa, R. & Välijärvi, J. (toim.) Opettajan työ ja oppiminen. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino.

Ojanen, M. 1994. Mikä minä on? Minän rakenne, kehitys, häiriöt ja eheytyminen. Tampere: Kirjatoimi.

Palmu, T. 1999. Kosketuspintoja sukupuoleen: opettajat, ruumiillisuus ja seksuaalisuus. Teoksessa Tolonen, T. (toim.) Suomalainen koulu ja kulttuuri. Tampere: Vastapaino.

Penttilä, S., Lahtiranta, K. & Vanhanen-Nuutinen, L. 2007. Opettajankoulutuksen vaikuttavuus – Ammatillinen opettajankoulutus opettajuuden kehittymisen areenana. Teoksessa Jääskeläinen, Laukia, Luukkainen, Mutka & Remes. (toim.) Ammattikasvatuksen soihdunkantoa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pohjalainen. 12.11.2012. Tekeekö asu opettajan.

Rajala, R. 1985. Opettajan persoonallisuuden kehityksestä. Teoksessa Kurtakko, K. (toim.) *Persoonallisuus, identiteetti, minuus: Näkökulmia persoonallisuuden kasvatukseen*. Rovaniemi: Lapin korkeakoulun kasvatustieteiden osaston julkaisuja.

Rossi, L-M. 2002. Esteettisten ideaalien sukupuolipolitiikkaa: mainoskuvat halun, identiteettien ja ihanteiden tuottajina. Teoksessa: Bonsdorff, P. & Seppä, A. (toim.) *Kauneuden sukupuoli. Näkökulmia feministiseen estetiikkaan*. Tampere: Tammer-Paino.

Ruohonen, S. 2001. Nuorten pukeutuminen. Erottautumista, elämyksiä, harkintaa. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Räihä, P. 2010. Koskaan et muuttua saa! Luokanopettajakoulutuksen opiskelijavalintojen uudistamisen vaikeudesta. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Räsänen, R. 2005. Erilaisuus koulussa ja opettajankoulutuksessa – Haaste ja rikkaus. Teoksessa Luukainen, O. & Valli, R. (toim.) *Kaksitoista teesiä opettajalle*. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. Kvalimot- menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<http://www.fsd.uta.fi/menetelmäopetus/>

Simola, H. 1995. Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludiskurssissa 1860-luvulta 1990-luvulle. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 137. Helsinki: Yliopistopaino.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Opettajat ja muu henkilökunta [verkkojulkaisu].

2003. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 29.10.2013].

Saantitapa: http://tilastokeskus.fi/til/ope/2003/ope_2003_2005-05-03_tie_001.html

Suomi.24. Viitattu 19.11.2013. Miksi opettajat pukeutuu nykyään niin huonosti? – keskustelu.

<http://keskustelu.suomi24.fi/node/11678083>

Tainio, L., Palmu, T. & Ikävalko, E. 2010. Opettaja, oppilas ja koulun sukupuolistunut arki. Teoksessa Suortamo, M., Tainio, L., Ikävalko, E., Palmu, T. & Tani, S. (toim.) Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Tuomi, J. 2007. Tutki ja lue. johdatus tieteellisen tekstin ymmärtämiseen. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Utriainen, T. 2006. Alaston ja puettu: Ruumiin ja uskonnon ääret. Tampere: Vastapaino.

Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Kirjayhtymä

Varto, J. 2005. Laadullisen tutkimuksen metodologia.

http://arted.uiah.fi/synnyt/kirjat/varto_laadullisen_tutkimuksen_metodologia.pdf

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Vilkka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Vuorikoski, M. 2005. Onko naisen tiedolle sijaa koulutuksessa? Teoksessa: Kiilakoski, T., Tomperi, T. & Vuorikoski, M. (toim.) Kenen kasvatus? Kriittinen pedagogiikka ja toisinkasvatuksen mahdollisuus. Tampere: Vastapaino.

Vuorikoski, M. 2005. Opettaja – sukupuoliaton mallikansalainen?

http://www.minna.fi/c/document_library/get_file?uuid=e3b0d61d-40ee-41d9-8fef-2be1a2755085&groupId=10136

Väisänen, P. & Silkelä, R. 2000. Luokanopettajaksi opiskelevien ammatillinen kasvu ja kehittyminen pitkäkestoisessa ohjauksessa. Joensuu: Joensuun Yliopisto.

Välijärvi, J. 2007. Mistä hyvät opettajat tulevat? Teoksessa Estola, E., Heikkinen, H. & Räsänen, R. (toim.) Ihmisen näköinen opettaja. Juhlakirja professori Leena Syrjälän 60-vuotispäivänä. Oulu: Oulu University Press.

Watkins, L. & Johnston, L. 2000. Screening Job Applicants: The Impact of Physical Attractiveness and Application Quality. *Journal of Selection and Assessment* 2/ 2000. Oxford: Black-well Publishers.

8. LIITTEET

1. Haastattelurunko, opettajat ja opettajaksi opiskelevat
2. Ohjeistus kuudesluokkalaisten kirjoitelmiin – Pohditaan opettajan ulkoista olemusta
3. Kuudesluokkalaisten oppilaiden kuvallinen näkemys perinteisen naisopettajan ulkoisesta olemuksesta

HAASTATTELURUNKO OPETTAJILLE JA OPETTAJAKSI OPISKELEVILLE

Taustatiedot:

- Sukupuoli
- Ikä
- Kertyneet työvuodet
- Kertyneet opinnot

Valmistuneelle opettajalle sekä opiskelijalle:

Stereotyyppinen opettaja:

- Usein ajatellaan, että opettajan voi tunnistaa sen tullessa vastaan. Miten opettajan voi tunnistaa?
- Millä sanoilla kuvailisit stereotyyppisen opettajan ulkoista kuvaa?
- Onko opettajien pukeutumisessa yhtäläisyyksiä? Millaisia?

Pukeutuminen opettajan työssä:

- Miten koet oman pukeutumisen työssäsi?
 - Miksi pukeudut kuten pukeudut? Vaikuttaako siihen jokin?
 - Eroaako pukeutumisesi työssä ja vapaa-ajalla?
 - Oletko saanut oppilailta, niiden vanhemmilta tai työtovereiltasi palautetta tai kommentteja ulkoiseen olemukseesi liittyen? Minkälaista?
 - Pyritkö saamaan pukeutumisellasi kunnioitusta työssäsi?
- Onko sinulla opettaja paine tai tavoite täydellisyyteen?
- Miten koet kasvattajan roolisi vaikuttavan pukeutumiseesi?

Persoonallisuus ja identiteetti osana opettajan pukeutumista:

- Pyritkö viestimään pukeutumisellasi jotain? Mitä?
- Suositko jotain tiettyä brändiä pukeutumisessasi? Mitä?
- Voiko opettaja tuoda persoonallisuuttaan pukeutumisessa tai käyttäytymisessään esille?
- Entä seksuaalisuuttaan?

- Suositko joitain tiettyjä värejä pukeutumisessa?
- Miten koet eri värien vaikuttavan?

Pukeutuminen valintakokeessa:

- Millaisia pukeutumisneuvoja antaisit opettajaksi hakeutuvalle pääsykokeisiin?

Opiskelijalle:

- Miten pukeuduit pääsykokeisiin? Miksi?
- Pohditko pukeutumistasi pääsykoetilanteeseen?
- Pukeuduitko kuten tavallisesti vai oletettujen odotusten perusteella?
- Miten koit pukeutumisen vaikuttaneen?

POHDITAAN OPETTAJAN ULKOISTA OLEMUSTA

- Millaiselta perinteinen/tavanomainen opettaja näyttää ulkoisesti?
- Pohdi aikaisempien opettajiesi ulkoista olemusta. Keksitkö yhtäläisyyksiä tai eroja? Millaisia?
- Voiko opettaja ulkoisella olemuksellaan vaikuttaa auktoriteettiin vai luoko opettaja sen vain käyttäytymisensä perusteella?
- Voiko opettajan ulkoinen olemus vaikuttaa opetettavaan asiaan tai sen oppimiseen? Voiko ulkoinen olemus häiritä oppimista tai edesauttaa sitä? Miten?
- Millainen opettajan ulkoinen olemus voisi edesauttaa keskittymistä tai oppimista oppitunnilla? Entä millaisella voisi olla huono vaikutus?
- Onko opettajan vaatteiden värillä merkitystä? (vrt. tummat, neutraalit tai kirkkaat värit) Jos väreillä on merkitystä, miten erilaiset värit vaikuttavat?
- Miten opettaja mielestäsi ei voi pukeutua työssään? Kerro erilaisia esimerkkejä ja perustele mielipiteesi.
- Miltä voisi näyttää ”unelmiesi” opettaja? (voit pohtia mistä tahansa näkökulmasta) Millaisia pukeutumisneuvoja voisit antaa opettajille yleisesti?
- Ovatko vanhempasi joskus kommentoineet opettajien pukeutumista? Miten?
- Mitkä asiat vaikuttavat omaan pukeutumiseesi? (mukavuus, ulkonäkö, muodikkuus, ryhmän painostus jne.)
- Omia vapaita ajatuksiasi opettajien pukeutumisesta

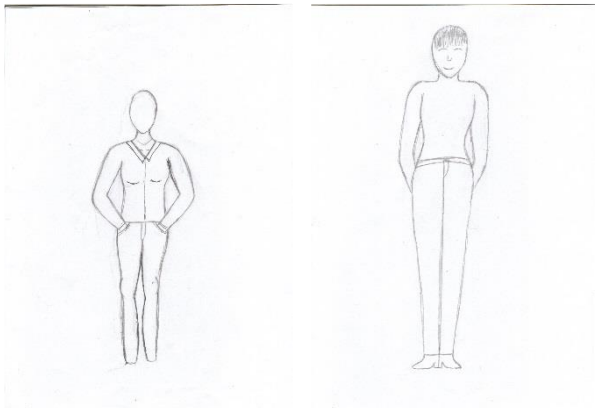
Kirjoita näiden kysymysten pohjalta vapaamuotoinen kirjoitelma, jossa käsittelet opettajien pukeutumista. Voit aloittaa esimerkiksi tekemällä ajatuskartan tai keräämällä ajatuksiasi ranskalaisin viivoin ja kirjoittaa tekstin sen perusteella. Voit piirtää tekstin sekaan myös kuvia ja kuvatekstejä. Halutessasi voit käsitellä aihetta myös keksimäsi tarinan avulla, kunhan käsittelet edellä mainittuja teemoja. Pyri perustelemaan ajatuksiasi mahdollisimman hyvin.

Tekstiä kirjoittaessasi keskity aiheen ohella myös oikeinkirjoitukseen ja kappalejakoon.

Voit tehdä kirjoitelman halutessasi nimettömänä, mutta kirjoita paperin yläkulmaan kuitenkin sukupuolesi.

KUUDESLUOKKALAISTEN OPPILAIDEN KUVALLINEN NÄKEMYS PERINTEISEN NAISOPETTAJAN ULKOISESTA OLEMUKSESTA

Kuvia ei-perinteisestä opettajasta:

Liian rento pukeutuminen

Liian avonainen paidan
kaula-aukko

Liian juhlallinen pukeutuminen